

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

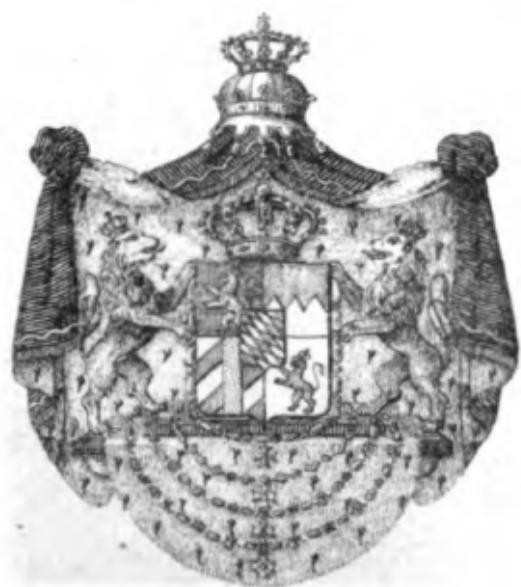
We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

BIBLIOTHECA
REGIA
MONACENSIS.

à S. THOMA,
ORD. PRÆD.

DOCTORIS THEOLOGI, IN
COMPLUTENSI ACADEMIA PRO-
fessoris primarii, supremi Fidei Censoris, Phi-
LIPPI IV. Magni Hispaniarum Regis,
à confessionibus

I S A G O G E
AD
DIVI THOMÆ
THEOLOGIAM.

Explicatio connexionis, & ordinis totius Summae
Theologicæ D. Thomæ per omnes ejus mate-
rias, in gratiam ac commodiorem Theolo-
gorum usum hâc minori formâ nunc
primum in lucem emissa.

Accesserunt Magni Oecumenici Concilii Tridentini, Sacrosanti Patrum Canones,
in unum collecti.

1660

COLONIAE AGRIPPINÆ.
Semptibus BALTHASARIS ab EGMONDT,
Bibliopolæ & Civis Coloniensis.

ANNO M. DC. LXIV.

Bayerische
Staatsbibliothek.
München

Digitized by Google

*Admodum Reverendo in Christo
Patri, Fratri*

ALANO SCHMIDT/
Ord. Prædicatorum,
PRÆDICATORI GENERALI
FACUNDISSIMO
& pro tempore
PRIORI PROVINCIALI
Teutonie Dignissimo.
PATRI AC PATRONO
colendissimo.

Dignissime Pater.

Ontemplatus Aristoteles
Orbis machinam universi,
cùm videret suis quæque
locis apte disposita, sum-
mum illius bonum, atque idcirco
(*) z maxi-

maximum divinæ sapientiæ opus es-
se ordinem affirmavit. hoc etiam
pacto (inquit Cajetanus) egregiè
dispositum aptatumque hominis in-
geniū contemplari licet, qui sulari-
mi concœptus ac Doctrinam quam
traditurus est ordine congruenti col-
locat ac distinguit. atque huius
dem sapientiæ laudem sicut inter hi-
losophos omnium plane judicio
Aristoteles vendicavit, ita inter Th
ologos quem D. Thomæ Aquina-
ti præferre ausus sis, invenies nemí-
nem, hic enim lustrato mentis ocu-
lo largiore quadam venâ Theologi-
am nobis ac Doctrinam quasi omni-
genam traditurus duos ipse discre-
tos novosque Ordines & quidem
præclarissimos invenit. horum alte-
rum quidem in libris contra gentiles
complexus est: alterum vero in qua-
drifido illo opere quod summari
D. Thomæ Aquinatis celebritan-
titu

DEDICATORIA.

opere et ceteris incepamus; in qua tota summa
 et cetera copia contenta erit, qua
 necessariam homini Christiano
 doctrinam, veramque Beatitudinem
 pertinacem consequendam; ut relictum
 nihil penitus videatur. ea styli puri.
 tas est ut superfluat si quid addideris;
 excessat si quid exemeris. ea in verbis
 formalitas ac proprietas, ut nihil in-
 sit extrarium, nihil accidens. insuper
 ea est profunditas in sententiis, ea
 levitas ac dearticulatio questionis,
 cum vero sic proprius sit argu-
 lis earum argumentandi modus, ut
 in hoc scribendi genere facile Prin-
 ceps (ubi nulla iudicem turbet invi-
 dia) censeatur. Huic tam misericordie
 operis structuram ac contexturam
 suavissimamque quingentarum un-
 decim questionum continentium
 tria millia articulorum, Harmoniam
 & contentum, ut a spicaturis disci-
 pulatum D. Thomae ante oculos po-
 nere.

eret, sapientissimus Magister Ioannes à S. Teloma (cujus ad interiorem sacra Mitherva gemit) hanc Isagogen præambulam ad sacram Theologiam statuit, de qua meritò dici potest illud Gravinae nobilis scriptoris : *Miraculi instar habetur, vastissimum & innavigabilem Oceanum Theologie, angustis finibus esse contractum, imò & in unam concham redactum, indulcoratum* : dumque ubi scribendi huius elegantis ordinis, desumpsit curam, reliquos bonarum artium studiosos (ut loquitur in simili Ferrariensis) improbo quodam & admodum gravi labore magnaque animi anxietate levavit. non abs re, ergo me fakturum arbitrabar, si ut suatum & persuasum est mihi, ex primo cursus theologicitomo authoris, hoc opusculum extractum, quo commodius omnium posset manibus teni, minori typo evulgarem, tuzque

Dignissimæ Paternitatis nomini inscriberem. justum quippe est ut ordinis author extra ordinem patrocinium non querat, nec aliam redi-
vus hâc formâ Ioannes à S. Thoma
cupit. Iustare Provinciam, quam eam
in qua Præceptore Alberto M. Di-
vus Aquinas Coloniae theologizy-
rocinium posuit, quamque Albertus
Magnus antecessor quondam tuus in
Provincialatu, veluti stelliferi firma-
menti intelligentia moderatrix gu-
bernavit. Sicut ergo igitur qua soles in-
genitâ humâni overte authorum ex Hi-
spania ad te veniebant, & munuscu-
lum hoc, dextrâ, paternitati por-
rectum, sinistra ne accipias: omnibus
id probabitur, si Tibi, quem virtus re-
rumque agendarum peritia, totius
Provinciae aliae gubernaculis di-
gnissimum fecerunt, gratum acce-
piumque intellexerint. interim De-
us optimus maximus Dignissimam

EPIST. DEDIC.

Suam Paternitatem, universae Teutonicae Provinciae Petrem, studiis
Meccenatem, mihi Patronum, in-
columnem fospitemque conservet. Il-
ta favet at vovo Colonice offi-
na mea. Anno 1664. i. Februario.

Dignissime Paternitatis Tua.

Obsequiosissimus

BALTEASAR DE BEMONDT,
Bibliopol. & Civis Coloni-
ensis. 1664.

220

L.B.

LECTORI PHILO-THEOLOGO

SALUTEM.

PAUCIS TE VOLO benevole lector; sisto
in tuam lucem Ioannem & S. Thomam,
& maximum Theologiæ Magistrum, con-
cepui tuo contemplandum, propono.
quidquid hic vides alieno labore partum,
meo tantum conatu in hujus opusculi
format, est redactum. idone in tui com-
modum, ut spero, si nolis cupias singulo-
rum rationem, hujusque industria scopum,
breviter accipe. cum omnes sacris ordini-
bus initiandi, & ad Academicos honores
ac gradus promovendi, publicam ortho-
doxæ fidei professionem facere, si que in
Romana Ecclesiæ obedientia permansi-
tos spondere & jurare teneantur, placuit
præmittere formam iuramenti professio-
nis fidei, tanquam fundatum totius
studij theologici, ut hoc fidei nostræ Bre-
viarij frequentius in vita maximo cum
fructu relegendum, in promptu habeas.
addidi modum fructuosè ac devote in Do-
ctore sancto studendi, quia oportet par-
passu, ut illuminetur intellectus & inflam-
metus

metur affectus, adniti, lucere quippe, & ar-
dere perfectum. apposui elogia SS. DD. Al-
berti M. & Thomæ Aqu. nec enim laudari
Albertus potest absque Thoma discipulo,
nec Thomas absque Alberto præceptore,
siquidem, ut ait Ambrosius lib. 2. de virgi-
nibus: primus discendi ardor, nobilitas est
magistri. claudit hæc omnia Hymnus de-
votus in honorem ejusdem S. Doctoris, ut
erga eum tuus quoque affectus excrescat.
His prædictis sequitur ipsa Isagoge ad D.
Thomæ Theologiam, demonstrans quo-
modo quæstio ex quæstione, & materia
una perdeat ex altera, mirificâ quadâ con-
catenatione, ut Summâ divi Thomæ nîl
elaboratius edi potuerit; quanta fuerit
mentis ejus celerrimo, ex hac Isagoge, veluti
gigantem ex pollice, & ex ungue iconem
agnosces. legit, revolvo, & mecum idem
pariter scio, senties; dicesque illud, quod
Ferrariensis quondam ajebat: *Nunquam*
Thomam Aquinatem conveni, quin ab-
tierim doctior eijsque amantior. quoniam
ut, Quintilianus de Cicerone assertit, ille in
litteris & ingenio profecisse noscetur cui
S. Thomas valde placuerit.

Demum Capones Concilii Tridentini,
quibus annoꝝ fidei nostræ veritas sta-
bilitor, & nevitiz adinventionis falsi-
tas retuoditur, in unum veluti fasciculum
collectos (quo labili succurrerem me-
moria) adnecessendos putavi. siquidem
summa Religionis capita, nos adverla-
tiōsque inter controversia, h̄c definita re-
peries, eaque statuta (ut loquitur Orator
in Concilio Tridentino D. Hieronymus
Ragazonus Episcopus Nazianzenus) qua
veritas ipsa, si loqari posset, exprimeret.
quos si memorias mandaveris, magnum
te in sacratioribus litteris profectum fe-
cisse ne dubita; sedatum est in hoc con-
cilio per 18. annos, subscribentibus ducen-
tis ss. Patribus, si doctrinam specioses eru-
ditissimis, si usum peritissimis, si ingenia
perspicacissimis, si pietatem religiosissi-
mis, si viram innocentissimis. tertium non-
nulla atque etiam quartum discussa; sum-
mâ sepe contentione certatum: eo faci-
lliter consilio, ut quemadmodum igne-
aurum; ita quibusdam quasi lucretio-
nibus, veritatis vires ac nervi probare-
tur.

Pro ceteris porro quinque pre-

ones novissimè acriter ventilatas , & de-
mum sanctæ Apostolicæ sedis judicio defi-
nitæ adjunxi. ut eatum, te necessariâ no-
titiâ non privarem. hæc præmonuisse suffi-
ciat. tu intetim vale : & qualicunque hoc
labore fruere. Dabam Coloniæ ex Conven-
tu nostro sanctæ Crucis. Anno 1664. tertia
Februarii.

F. JOANNES WILHELMUS
Sipman/ Ord. Pred. SS.
Theol. Lector.

FORMA

**FORMA IVRAMENTI PRO-
fessionis fidei iuxta prescriptum Bulle
S. D. N. Petri IV. P. M. data Roma
apud S. Petrum An. 1564.
Idibus Novembris.**

Ego N. firmâ fidei credo & profiteor omnia &
singula, quæ continentur in Symbolo fidei,
quo sancta Romana Ecclesia utitur, videlicet: Cre-
do in unum Deum Patrem omnipotentem, facto-
rem cœli & terræ, visibilium omnium &c invisi-
bilia. Et de eorum Dominum Iesum Christum, Fili-
um Dei unigenitum. & ex Patre natum ante
omnias creature, Deus deus Deo, lumen de lumine
Deum verum de Deo vero; Genitum, non factum
confabstantiam Patri, per quem omnia facta sunt
qui propter nos homines, & propter nostram salu-
tem descendit de cœlis. Et incarnatus est de Spiritu
sancto ex Maria Virgine, & homo factus est. Cru-
cifixus etiam pro nobis sub Pontio Pilato, passus
& sepultus est; & resurrexit tertia die secundum
scripturas: & ascendit in cœlum; sedet ad dextram
patris: & iterum venturus est cum gloria ju-
dicare vivos & mortuos; cuius regni non erit finis
Et in spiritum sanctum Dominum, & vivificantem
quem patre Filioque procedit; qui cum Patre &
Filio simul adoratur & conglorificatur; qui locu-
sus est per prophetas. Et unam sanctam Catholi-
cam & Apostolicam Ecclesiam. Confiteor unum
Baptisma in remissionem peccatorum: & expe-
lio iniurie conscientia mortuorum, & unam venturam

eculū. Amen. Apostolicas & Ecclesiasticas tradi-
tiones, reliquāsque ejusdem Ecclesiae observatio-
nes & constitutiones firmissimè admitto & amplector. Item sacram Scripturam juxta eum sensum,
quem tenuit & tenet sancta Mater Ecclesia, cuius
est judicare de vero sensu & interpretatione sacra-
rum Scripturarum, admitto; nec eam unquam nisi
aucta unanimem coensem Patrum accipiām &
interpretabor. Profiteor quoque, septem esse verē
& propriè Sacraenta novae legis à Iesu Christo
Domino nostro instituta, atque ad salutem huma-
ni generis, licet non omnia singulis necessaria,
scilicet Baptismum, Confirmationem, Eucharisti-
um, Pœnitentiam, Extremam unctionem, Ordini-
em, & Matrimonium; illaque gratiam conferre, &
ex his Baptismum, Confirmationem & Ordinem,
nè sacerlegio reiterari non posse. Receptos quoq;
& approbatos Ecclesie Catholicæ ritus, in supra-
dictorum omnium Sacraementorum solemnī ad-
ministratione recipio & admitto. Omnia & singula,
vae de peccato originali & de justificatione in sa-
crosancta Tridentina Synodo definita & declarata
uerunt, amplector & recipio. Profiteor pariter, in
missa officiū Deo verum, proprium, & propitiato-
rium sacrificium, pre vivis & defunctis; atque in
int̄issimo Eucharistia Sacramento esse verē, rea-
ter & substantialiter **Corpus & Sanguinem**, unde
iam anima & divinitate Domini nostri Iesu Chri-
sti, fierique conversionem totius substantię panis
in Corpus, & totius substantię vini in Sanguinem;
iam conversionem Catholica Ecclesia Trans-
ubstantiationem appellat. Eat etiam, sub altera,

tantum specie, totum atque integrum Christum
verumque Sacramentum sumi. Constanter teneo
Purgatorium esse, Animasque ibi detenes fidelium
suffragiis juvari. Similiter & Sanctos una cum
Christo regnantes, venerandos atque invocandos
esse, eosque orationes Deo pro nobis offerre, atque
eorum reliquias esse venerandas. Firmissime asse-
ro, imagines Christi, ac Deiparæ semper virginis,
neque non aliorum Sanctorum, habendas & retinendias
esse, atque eis debitum honorem ac veneratio-
nem impariendam. Indulgenciarum etiam potestatem
a Christo in Ecclesia relataam fuisse; illa-
rumque usum Christiano populo maxime saluta-
rem esse, affirmo. Sanctam Catholicam & Aposto-
licam Romanam Ecclesiam, omnium Ecclesiarum
matrem & magistrum agnoscere; Romanique Pon-
tifici, B. Petri, Apostolorum, Principis, successio-
nis, ac Iesu Christi Vicario veram obedientiam
spondeo, ac juro. Cetera item omnia a sacris Ca-
nonibus, & cœcumenicis Conciliis, ac præcipue
a sacrosanta Tridentina Synodo tradita, definita
& declarata indubitanter recipio atque profiteor,
similque contraria omnia, atque heres quas-
cunque ab Ecclesia damnatas, & rejectas, & ana-
thematisatas, ego pariter damno, rejicio, & ana-
thematizo. Hanc veram Catholicam fidem, extra
quam nemo salvus esse potest, quam in præsentia
sponte profiteor, & veraciter teneo, eandem inte-
gram & inviolatam, usque ad extremum vitæ spi-
ritum; constantissime (Deo adjuvante) resistere
& confiteri, atque a meis subditis, vel illis quorum
cura ad me in suum me spectabilem tencri, doceri,

& prædicari, quantum in me erit, curaturum. Ego
idem Ns spondeo, voveo, ac juro. Sic me Deus ad-
juvet, & hæc sancta Dei Euangelia.

MODVS FRVCTVOSE STVDENDI in S. Thoma.

DOCTISSIMUS Antonius Possevinus societatis Iesu,
magna vir lectionis in Bibliotheca selecta, libro
tertio de studiis Theologia scholastica capite undeci-
mo sic inquit: Optandum esset ut quisque eam suis
studiorationem adhiberet, quam ab ordinis Dominici
cani Bartholomao Pavia Valentino Hispano, dum
Theologiam publicè profitebatur adhibitam fuisset ele-
gitimus in vita Ludovici Beltrami, quam Vincentius
Iustinianus cognomento Antistius ejusdem Ordinis
Theologus edidit, sic enim ille cum veritatis specula-
tione, meditationem Cœlestium conjungebat, ut nec
scientia posset inflari, nee divina lucis passare desitui,
quod quidem è chartulis quæ apud eum conservata sunt,
conceperit. Si enim questio examinanda erat de tem-
pore, aucto, æternitate, ad hanc se ita prius compara-
verat, ut conversus ad Deum diceret: Amorimi &
Domine Iesu Christe, servus tuus S. Thomas hoc
in articulo querit: num differant, tempus, ævum
et æternitas concludit autem ipse, sic: Oblecto igitur
Domine Iesu, urme à tempore liberes, perducas
me, autem ad æternitatem, quæ tu ipse es. amen,
amen.

u: Objiciebat deinceps his verbis: In conclusione
b servi tui sancti Thomæ, cui tantam infudisti lucem
oborisur mihi dubitatio, qui nescio quid respon-

tertia. Vt agnoscas meum iniquitatem, quare profecto ait, per
verita benedictissimam Macristuam, ut aliquid mi-
hi spiritus tui impetrabis, quod id afferre qui incipiam,
quod te miserans, spero me aliquando censpe-
derem, amen, amen.

Uffonfianum postea à Cajetano, sua dubitatione
fratropopularis, quā expone dicens: Domine esto
tu benedictus, qui hoc ingenii acumen illi præbui-
sti, equidem creditorum sp̄p̄ de cōfessio in paradiſo: ac
si fornicatus est in purgatorio, quia libera cum
in laborum suorum præmium, ut veniat ad fruen-
dum aeternitate tuâ, de qua adeo docte sc̄p̄s,
amen, amen.

Denique quod ipse expenderat in hunc modum pro-
nuntiabat. responderem ipse ita vel tali ratione, seu
distinctione: tum verò subdebat: At quid est hoc
quod ego inutilis tua Creatura, cogito præ illo
quod tuos servos Ecclesiæ Doctores edocuisti?
ignosce arrogantiæ meæ gloria Angelorum, pro-
pter ipsorum Angelorum amorem, qui ex natura
sua cum ævo commensurantur, ex tuaque gratia
aeternitate perfuruuntur: quâ item ipse, ex eadē
tua gratia, licet sūm peccator, perfuasi. Amen,
amen.

Hoc verò, inquit Vincentius Insinianus hoc loco n.
jeci ut studijs intelligant servos Dei solere devotio-
nis pinguedinem & doctrinam valde speculatoris eliceret.
quoniamvis, nis, scio non defuturos, qui dicant quod scri-
psit Erasmus, de sancti Augustini libris confessionem
à quo mihi otioso & ingratis talium, eas fuisse scri-
pas dicebat. Verumtamen Deo polissimum sapit, quo
minimè devotis defopit.

Elogium.

A libertus Deiparae philosophus.

Thomas verbi Theologus fuit.

Bene hic de Filio, bene ille scripsit de Matre.

Uterque magnus, sed ille Magister: hic discipulus.

Uter plura sciverit ambiguum est.

Uterque aliquis erit, postea finia.

In Alberto quicquid eminet, unde supra alios Magnus est.

Rudis eratate primâ & ultimâ.

Parum debuit naturæ, ut omnia deberet gratias.

Momento eruditus, momento indoctus.

Didicis omnia simul, omnia simul dedidicis,

Abstulit scientiam quæ dederat:

Ut sciret qui reddit, alienum esse quod redditur

Bene usus scientiis quas acceperat commodatas:

Implevit orbem contingentis libris.

Satis unus, omnibus Bibliothecis:

Nec mirum, si omnibus sufficit, qui Thomas discipulo satî fuit.

Nec tantum erudivit Orbem, sed correxit.

Emendavit in Guillermo à sancto amore errores futuros:

Præparavit Antidotum, venenis ventutis:

Fallaces Aurchi & pseudo-Augustini,

Expugnati sunt ab Alberto, diu, antequam nati

Nulla opinio, etiam falsa, fecellit Albertum.

Modum posuit artibus curiosis, ne uera pergerent.

Ostendit, ubi deficeret natura, unde inciperet gratia.

Petuit à Virgine, ne falli posset, addidit illa, ne fal-
leret,

(scipulo.)

Nemo erravit sub Alberto Magistro, & Thoma Di-
Media ætas Alberti illustris, qmniis humilis fuit.
Magister sacri palatii maluit Germaniam docere,
quam Romam,

Ratisbonenses infulas sponte exuit, quas invitus
acceperat.

Vix inter suos Provinciam regere voluit, qui Or-
dini regendo par erat.

Fundator Ordinis futurus, nisi Dominicus præce-
sisset,

Qui omnia didicit à Maria, nihil melius didicit
quam Mariam.

Scivit illam antequam aliquid disceret:

Illam scivit postquam omnia dedidicit.

Prima hæc Vox erupit infanti, & ultima seni.

Denique dum ex Cathedra dictat, non tam verba
quam Oracula:

Obmutuit extemplo, Oraculum Orbis:

Et cuius memoria sapientiae promptuarium erat,
Id tantum nunc meminit, se nihil amplius meminisse

Nec mutum tamen Alberti silentium fuit.

Albertus senex & rudis adhuc, Orbis Magister erat.

Probabat immemor divinum esse, quicquid me-
mor dictaverat:

Obiit Anno Ætatis 87, clarus miraculis:

Ipse eruditus & rudis miraculum fuit.

Nec minore prodigio, amisisit scientias quas accepit:
Beatus qui amittere scientiam voluit, ut ianocen-
tiam retineret.

Pred. Elogium.

THOMAS Angelus erat, antequam esset docto
Angelicus.

Angelorum Discipulus, & penè æmulus fuit:
Multæ ab Angelis didicit, quædam Angelos de-
cere potuit:

Aut Theologiam ad terras deduxit è cælo,
Aut levavit in via quod videtur in patria:
Audivit Apostolus arcana verba, sed illa tacuit:
Quæ Paulo dicere non licuit, hæc Thomas dixit
Mysteriorum compendium est Summa Thomæ,
Collegit in ea quidquid doceri potest aut seiri:
Inclusit Hieronymos, Augustinos, Ambrosios
Gregorios:

Inclusit scipsum major scipso & minor:
Epikomen fecit alienæ sapientiae & Summam sua
Didicit omnes qui Thomam intelligit,
Nec totum Thomam intelligit qui omnes didicit
Augustinus aliquando obscurus, apud Thomam
est clarus.

Ubi alii dubitant, Thomas non ambigit:
Ubi omnes desinunt, inde incipit:
Inde progressus cò ascendit, quò nento præiverat
Sequitur præviam fidem, & eam ducit,
Sociam facit Theologiam fidem & Magistrum,
Ostendit quæsquid illa credidit,
Neque aliud superest nisi lumen gloriæ post sum-
mam Thomæ.
De Deo sic loquitur, quasi vidisset;
Angulis sic disputat quasi spiritus esset:

enerat horrorem peccati, dum ostendit :
abiles facit virtutes dum describit :
rnatum Verbum sic explicat quasi vox Verbi.
ste aliquando Thoma, peryenit ad summum
Summa tua :
ulterius non potes, nisi aliquid quæras post
omnia.

Bene scriptisti de me Thoma.
obat scripturam hominis qui character est
Parris :
te linguae, ubi Deus laudator est ;
ere non potest qui laudatur, dum qui laudat
non fallitur.
pellent homines Thomam Angelum Theo-
logiæ,
tant Pontifices Summam tot miraculis constare,
quot titulis :
is dicit una vox bene :
ristus est verbum Parris, Thomas adverbium
Filii.

Quam ergo mercedem accipies ?
Quàm bene scripsit, collige ex testimonio ;
quàm bene vixerit, disce ex præmio ;
et scias meritum virtutis, datur optio præmii ;
Quid eligat nisi Deum, qui novit pretium Dei ?
Nec potuit eligere majus, nec debuit minus :
Male scripsit, si aliter elegisset.

P E T R U S L A B B E
Societas Jesu.

IN HONOREM

S. THOMÆ AQUIN.
ANGELICI DOCTORIS,
ORD. FF. PRÆDICATORUM.

I.

Pange lingua gloriosi
Dogmatis mysterium,
Et AQVINI pretiosi,
Quem in lucem mentium,
Instar Solis radiosus,
Rex accedit gentium.

II.

Nostro datus, nostro natus,
THOMAS est in Ordine :
Et in Scholis conversatus,
Sparso Verbi semine,
Sui palam doctoratus,
Mito tulit omne.

III.

Nam cùm sacræ Corpus cœnæ,
Descriptissimæ Fratribus,
Panis Vini substans plenè,
Solis accidentibus,
De me THOMA scriptum bene
Crux afflavit auribus.

**Verbo vite verbam verum
THOMAS semper efficit,
Eius stylas dulce merum,
Nec à fide deficit,
Ad docendum cor sincerum,
Solas THOMAS sufficit.**

V.

**Tantum igitur Portentum
Veneremur cernui,
Et AQVINI documentum,
Nefro disparsenfai,
Præstet nostræ supplementum
Virtutis defectui.**

VI.

**Genitori Genitóque,
Laus & Jubilatio,
Procedenti ab utroque,
Compar benedictio,
AQVINATIS scriptis quoque
Sua sit laudatio.**

Amen.

angebat P. F. A. S. S. T. D. Ord. Pred.

**yidit & laudavit ADR. de Balkenburg,
Librorum Censor 2. Martii 1661.**

APPROBATIONIS INQUISITORIS

APOSTOLICAE.

Præfens Opusculum ab Adam R. Eximio P.
M. Ioanne à S. Thoma naturè concinnatum, &
alibi sapienter impressum, & approbatum; cum continet
at totius summa theologica S. Thome Doctoris Angli-
lici artificiosam harmoniam; Rationemniuum Or-
dinis & connexionis questionum & articulorum; ex
qua faciliter velut in tabula methodum inservi lice-
at ad solida Theologia acquisitionem; Tyronibus qui-
dem ad manuductionem, pro vetioribus autem &
consummatis, ad memoria labilis subsidium pluri-
mum conducat; hinc ad communem utilitatem con-
sultum judicantis his Colonia excedatur. Anno 1664.
27. Ianuarii.

Fr. NICOLAUS HAUSTADT,
Ord. Pred. S. T. D. & Pro-
fessor ordinarius, Inquisitor
Apostolicus.

SIA-

SACROSANCTI
&
OECVMENICI
CONCILII
TRIDENTINI
PAVLO III. IVLIO III.
&
PIO IV.
PONTIFICIBUS MAXIMIS
CELEBRATI
CANONES

Pro commodiori Theologorum novitiorum usu
faciliorque memoria excerpti, ordineque suo
digesti, ut omnes agnita Catholica doctrina
intelligant quoque quae ab illis hære-
ses caveri & vitari
deboant,

Inchoato ad laudem & gloriam sancte &
individuae Trinitatis, Concilio Tridenti-
no sessione primâ; decretoque edito de mó-
do vivendi & aliis in concilio servandis
sessione secunda, premittit Alma synodus sym-

bolum fidei quo sancta Romana utitur Ecclesia
sessione tertia: Patrum exempla in hoc secuta
qui sacrationibus conciliis hoc scutum contra
omnes hæreses in principio suarum actionum ap-
ponere consuevere. Mox vero sessione quarta
omnes libros tam veteris quam novi testamenti
cum utriusque unus Deus sit author, nec non
traditiones ipsas, tum ad fidem, tum ad mores
pertinentes: tanquam vel oretenus à Christo,
vel à Spiritu Sancto dictatas, & continua successio-
ne in Ecclesia Catholica conservatas, pari pi-
etatis affectu ac reverentia suscipit & venera-
tur sacrorum vero librorum indicem, huic de-
creto adscribendum censuit, ne cui dubitatio
suboriri possit, quinam sint qui ab ipsa
synodo suscipiun-
tur.

DE-

DECRETVM

DE CANONICIS SCRIP-
PTVRIS.

Sunt verò infra scripti, testamenti veteris, s. Moysi, id est, Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium; Josue, Judicum, Ruth, quatuor Regum, duo Paralipomenon, Esdræ primus & secundus, qui dicitur Nehemias, Tobias, Judith, Hester, Job, Psalterium Davidicum centum quinquaginta Psalmorum, Parabolæ, Ecclesiastes, Canticum canticorum, Sapientia, Ecclesiasticus, Isaías, Hieremias cum Baruch, Ezechiel, Daniel, duodecim Prophetæ minores, id est, Osea, Joël, Amos, Abdias, Jonas, Michæas, Nahum, Abacuc, Sophonias, Aggæus, Zacharias, Mala-chias, duo Machabæorum, primus & secundus. Testamenti novi, quatuor Euangelia, secundum Matthæum, Marcum, Lucam, & Joannem: Actus Apostolorum à Luca Euangelista conscripti: quatuordecim Epistolæ Pauli Apostoli; ad Romanos, duas ad Corinthios, ad Galatas, ad Ephesios, ad Philippenses, ad Colossenses, duas ad Thessalonenses, duas ad Timotheum, ad Titum, ad Philemonem, ad Hebræos: Petri Apostoli duas, Joannis Apostoli tres, Jacobi Apostoli una, Judæ Apostoli una, & Apocalypsis Joannis Apostoli. Si quis autem libros ipsos integros cum omnibus suis

tibus, prout in Ecclesia Catholica legi conserue-
runt, & in veteri vulgata Latina editione haben-
tur, pro sacris, & canonicis non suscepit; & tradi-
tiones praedictas sciens & prudens contempserit;
anathema sit.

DE PECCATO ORIGINALI ex sefessione quinta.

Canon I.

Si quis non confiteretur, primum hominem Adam, cùm mandatum Dei in paradyso fuisset transgres-
sus, statim sanctitatem, & justitiam, in qua con-
stitutus fuerat, amisisse, incuruisseque per offensam
prævaricationis huiusmodi iram, & indignatio-
nem Dei, atque ideo mortem, quam antea illi
communatus fuerat Deus, & cum morte captivita-
gem sub ejus potestate, qui mortis deinde habuit
impetum, hoc est diaboli, totumque Adam, per
illam prævaricationis offensam, secundum corpus,
& animam in deteriorius commutatum fuisse; anathe-
ma sit.

Canon II.

Si quis Adie prævaricationem sibi soli, & non
Eius propagini, asserit nocuisse; & acceptam à Deo
sanctitatem, & justitiam, quam perdidit, sibi soli,
& non nobis etiā euī perdidisse; aut inquinatura
illumin pēt inobedientia peccatum, mortem & pe-
nas corporis, tantum in omni genus humānum
transfudisse. Non autem & peccatum, quod mors
est animalia anathema sit: tanta contradicit Apo-
stolo

stolo dicenti : Per unum hominem peccatum intravit in mundum, & per peccatum mors : & ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccaverunt.

Canon III.

Si quis hoc Adæ peccatum, quod origine unum est, & propagatione, non imitatione transfruens omnibus, inest unicuique proprium, vel per humanæ naturæ vires, vel per aliud remedium afferit tolli, quæm per meritum unius mediatoris Domini nostri Iesu Christi, qui nos Deo reconciliavit in sanguine suo, factus nobis justitia, sanctificatio, & redemptio; aut negat ipsum Christi Iesu meritum per Baptismi sacramentum in forma Ecclesie utè collatum, tam adultis, quæm parvulis applicari; anathema sit : quia non est aliud nomen sub cælo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri. Unde illa vox : Ecce agnus Dei: Ecce qui tollit peccata mundi. Et illa : Quicumque baptizatus est, Christum induit.

Canon IV.

Si quis parvulos recentes ab uteris matrum baptizandos negat, etiam si fuerint à baptismis parentibus orti; aut dicit in remissionem quidem peccatorum eos baptizari, sed nihil ex Adam trahere originalis peccati, quod regenerationis lavacrum necesse sit expiari ad vitam æternam consequendam; unde fit consequens, ut in eis forma Baptismatis, in remissionem peccatorum, non vera, sed falsa intelligatur; anathema sit : quoniam non al-

ter intelligendum est id quod dixit Apostolus: Per unum hominem peccatum intravit in mundum, & per peccatum mors; & ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccaverunt: nisi quem admodum Ecclesia Catholica ubique diffusa semper intellexit. propter hanc enim regulam fidei ex traditione Apostolorum etiam parvuli, qui nihil peccatorum in semetipsis adhuc committere potuerunt, ideo in remissionem peccatorum veraciter baptizantur, ut in eis regeneratione mundetur, quod generatione contraxerunt. Nisi enim quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto, non potest introire integrum Dei.

Canon V.

Si quis per Iesu Christi Domini nostri gratiam, quae in Baptismate confertur, reatum originalis peccati remittinet, aut etiam asserit non tolli totum id, quod veram & propriam peccati rationem habet; sed illud dicit tantum iadi, aut non imputari: anathema sit: in renatis enim nihil odit Deus: quia nihil est damnationis ius, qui vere consepulti sunt cum Christo per Baptisma in mortem: qui non secundum carnem ambulant, sed, veterem hominem exuenies, & novum, qui secundum Deum creatus est, induentes, innocentes, immaculati, puri, innoxii, ac Deo dilecti effecti sunt, haeredes quidem Dei, cohaeredes autem Christi, ita ut nihil prouersus eos ab ingressu cæli remoretur. Manere autem in baptizatis concupiscentiam, vel fornicem, haec sancta Synodus fatetur, & sentit: quæcum ad agonem relieta fit, nocere non consentientibus,

tibus; sed utiliter per Christi Iesu gratiam repugnantibus non valet: quinimo, qui legitimè certaverit, coronabitur. Hanc concupiscentiam, quam aliquando Apostolus peccatum appellat, sancta Synodus declarat Ecclesiam Catholicam nunquam intellectisse peccatum appellari, quod verè, & propriè in renatis peccatum sit, sed quia ex peccato est, & ad peccatum inclinat. Si quis autem contrarium senserit; anathema sit.

Declarat tamen hæc ipsa sancta Synodus, non esse suæ intentionis, comprehendere in hoc decreto, ubi de peccato originali agitur, beatam & immaculatam virginem Mariam, Dei genitricem; sed observandas esse constitutiones felicis recordationis Xysti Papæ IV. sub pœnis in eis constitutionibus contentis, quas innovat.

DE IVSTITIFICATIONE ex sessione sexta.

Canon I.

Si quis dixerit, hominem suis operibus, quæ vel per humanæ naturæ, vel per legis doctrinam fiunt, absque divina per Jesum Christum gratia posse justificari coram Dco; anathema sit.

Canon II.

Si quis dixerit, ad hoc solum divinam gratiam per Christum Iesum dari, ut facilius homo justè vivere, ac vitam æternam promoveri possit, quasi per liberum arbitrium sine gratia utrumque; sed

agre tamen & difficulter possit; anathema sit.

Canon III.

Si quis dixerit, sine præveniente Spiritu sancti inspiratione, atque ejus adjutorio, hominem credere, sperare, diligere, aut pœnitere posse, sicut oportet, ut ei justificationis gratia conferatur; anathema sit.

Canon IV.

Si quis dixerit, liberum hominis arbitrium à Deo motum & excitatum nihil cooperari assentiendo Deo excitanti, atque vocanti, quo ad obtinendam justificationis gratiam se disponat ac prepararet, neque posse dissentire, si velit, sed veluti inanime quoddam nihil omnino agere, merèque passivè se habere; anathema sit.

Canon V.

Si quis libertati hominis arbitrium post Adæ peccatum amissum & extinctum esse dixerit, aut rem esse de solo titulo, id est titulum sine re, fingimentum deinde à satana inventum in Ecclesiasticis, anathema sit.

Canon VI.

Si quis dixerit, non esse in potestate hominis, vias suas malas facere, sed mala opera ita ut bona, Deum operari, non permissivè solum, sed etiam propriè & per se, adeò ut sit proprium eius opus non minus proditio Iudei, quam vocatio Pauli; anathema sit.

Canon VII.

Si quis dixerit, opera omnia, quæ ante justificationem fiunt, quacumque ratione factasint, verè esse peccata; vel odium Dei metiri, aut, quanto vehementius quis nítitur se disponere ad gratiam; tanto cum gravius peccare; anathema sit.

Canon VIII.

Si quis dixerit, gehennæ metam, per quam ad misericordiam Dei, de peccatis dolendo contumus, vel à peccando abstinemus, peccatum esse, aut peccatores pejores facere; anathema sit.

Canon IX.

Si quis dixerit, solâ fide impium justificari, ita ut intelligat nihil aliud requiri, quod ad justificationis gratiam consequendam cooperetur, & nulla ex parte necessæ esse eum suæ voluntatis motu præparari atque disponi; anathema sit.

Canon X.

Si quis dixerit, homines sine Christi justitia, per quam nobis meruit, justificari, aut per eam ipsam formaliter justos esse; anathema sit.

Canon XI.

Si quis dixerit, homines justificari vel solâ imputacione justitiae Christi, vel sola peccatorum remissione, exclusa gratia & charitate, quæ in cordibus eorum per Spiritum sanctum diffundatur, atque illis inhæreat; aut etiam gratiam, qua justificamur, esse tantum favorem Dei; anathema sit.

10 CONCILII TRIDENT.

Canon XII.

Si quis dixerit; fidem justificantem nihil aliud esse, quam fiduciam divinæ misericordiæ, peccata remittentis propter Christum, vel eam fiduciam solam esse, qua justificamur; anathema sit.

Canon XIII.

Si quis dixerit, omni homini ad remissionem peccatorum a sequendam necessarium esse, ut credat certò; & absque ulla hæsitatione propriæ infirmitatis & indispositionis, peccata sibi esse remissa; anathema sit.

Canon IV.

Si quis dixerit, hominem à peccatis absolvi, ac justificari ex eo, quod se absolvi ac justificari certò credat; aut neminem verè esse justificatum, nisi qui credat se esse justificatum, & hac sola fide absolutionem & justificationem perfici; anathema sit.

Canon XV.

Si quis dixerit, hominem renatum, & justificatum tenei ex fide ad credendum, se certò esse in numero prædestinatorum; anathema sit.

Canon XVI.

Si quis magnum illud usque in finem perseverantiae donum se certò habiturum, absoluta & infallibili certitudine dixerit, nisi hoc ex speciali revelatione didicerit; anathema sit.

Canon XVII.

Si quis justificationis gratiam non nisi prædictoris ad vitam contingere dixerit; reliquos verò

Omnes, qui vocantur, vocari quidem, sed gratiam non accipere, ut pote dīvinā potestate prædestinatos ad malum; anathema sit.

Canon XVIII.

Si quis dixerit, Dei præcepta homini etiam iustificato, & sub gratia constituto, esse ad observandum impossibilia; anathema sit.

Canon XIX.

Si quis dixerit, nihil præceptum esse in Euangeliō præter fidem, cætera esse indifferentia, neque præcepta, neque prohibita, sed libera; aut de cœm præcepta nihil pertinere ad Christianos; anathema sit.

Canon XX.

Si quis hominem iustificatum, & quantumlibet perfectum dixerit non teneri ad observantiam mandatorum Dei & Ecclesiæ, sed tantum ad credendum; quasi verò Euangelium sit nuda & absoluta promissio vitæ æternæ, sine conditione observationis mandatorum; anathema sit.

Canon XXI.

Si quis dixerit, Christum Jesum à Deo hominibus datum fuisse ut redemptorem, cui fidant, non etiam ut legoslatorem cui obediant; anathema sit.

Canon XXII.

Si quis dixerit, iustificatum vel sine speciali auxilio Dei in accepta iustitia perseverare posse, vel cum eo non posse; anathema sit.

Canon XXIII.

Si quis hominem semel iustificatum dixerit amplius peccare non posse, neque gratiam amittere, atque ideo eum, qui labitur & peccat, numquam vere fuisse iustificatum; aut contraria, posse in tota vita peccata omnia, etiam venialia, vitare, nisi ex speciali Dei privilegio, quemadmodum de beata Virgine tenet Ecclesia; anathema sit.

Canon XXIV.

Si quis dixerit, iustitiam acceptam non conservari atque etiam augeri coram Deo per bona opera; sed opera ipsa fructus solummodo & signa esse justificationis adeptæ, non autem ipsius auctoritatem causam; anathema sit.

Canon XXV.

Si quis in quolibet bono opere justum salienter venialiter peccare dixerit, aut, quod intollerabilius est, mortaliter, atque ideo poenas æternas mereri; tantumque ob id non damnari, quia Deus ea opera non imputet ad damnationem; anathema sit.

Canon XXVI.

Si quis dixerit, justos non debere pro bonis operibus, quæ in Deo fuerint facta, expectare, & sperare æternam retributionem à Deo per ejus misericordiam, & Iesu Christi meritum, si bene agendo, & divina mandata custodiendo usque in finem perseveraverint, anathema sit.

Canon XXVII.

Si quis dixerit, nullum esse mortale peccatum;

nisi infidelitatis, aut nullo alio, quantumvis gravi
& eno: mi, p̄æter quam infidelitatis peccato semel
acceptam gratiam amitti; anathema sit.

Canon XXVIII.

Si quis dixerit, amissâ per peccatum gratia, si-
mul & fidem semper amitti; aut fidem, quæ rema-
net, non esse veram fidem, licet non sit viva; aut
eum, qui fidem sine charitate habet, non esse Chri-
stianum; anathema sit.

Canon XXIX.

Si quis dixerit, eum, qui post baptismum Ia-
phus est, non posse per Dei gratiam resurgere; aut
posse quidem, sed solâ fide amissam justitiam re-
cuperare sine sacramento Pœnitentiae, prout sancta
Romana & universalis Ecclesia, à Christo Domi-
no & ejus Apostolis edocta, hucusque professa est,
seruavit & docuit; anathema sit.

Canon XXX.

Si quis post acceptam justificationis gratiam
euilibet peccatori pœnitenti ita culpam remitti, &
reatum æternæ pœnæ deleri dixerit, ut nullus re-
maneat reatus pœnæ temporalis exolvendæ vel in
hoc saeculo, vel in futuro in purgatorio, an-
tequam ad regna cælorum aditus patere possit;
anathema sit.

Canon XXXI.

Si quis dixerit, justificatum peccare, dum in-
tuitu æternæ spæcie dis bene operatur; anathema
sit.

Canon XXXII.

Si dixerit, hominis justificati bona opera ita esse dona Dei, ut non sint etiam bona ipsius justificati merita; aut, ipsum justificatum bonis operibus, quæ ab eo per Dei gratiam, & Iesu Christi meritum, cuius vivum membrum est, sunt, non vere mereri augmentum gratiæ, vitam æternam, & ipsius vitæ æternae, si tamen in gratia decesserit, consecrationem, atque etiam gloriae augmentum; anathema sit.

Canon XXXIII.

Si quis dixerit, per hanc doctrinam Catholicam de justificatione, à sancta Synodo hoc præsenti decreto expressam, aliqua ex parte gloriæ Dei vel meritis Iesu Christi Domini nostri derogari, & non potius veritatem fidei nostræ, Dei denique ac Christi Iesu gloriam illustrari; anathema sit.

D E S A N C T I S S I M I S E C-
clesia Sacramentis, per quæ omnis
injustitia vel incipit, vel cœpta
augetur, vel amissa repa-
ratur, in genere, ex
sessione se-
prima.

Canon I.

Qui quis dixerit Sacraenta novæ legis non fuisse
 a Iesu Christo domino nostro instituta;

sunt esse plura vel pauciora, quam septem, videlicet Baptismum, Confirmationem, Eucharistiam, Poenitentiam, extremam Unctionem, Ordinem, & Matrimonium, aut etiam aliquod horum septem non esse verè & propriè Sacramentum; anathema sit.

Canon II.

Si quis dixerit, ea ipsa novæ legis Sacra menta à Sacramentis antiquæ legis non differre, nisi quia ceremoniae sunt aliæ, & alii ritus externi, anathema sit.

Canon III.

Si quis dixerit, hæc septem Sacra menta ita esse inter se paria, ut nullâ ratione aliud sit alio dignius; anathema sit.

Canon IV.

Si quis dixerit, Sacra menta novæ legis non esse ad salutem necessaria, sed superflua; & sine eis aut eorum voto per solam fidem homines à Deo gratiam justificationis adipisci, licet omnia singulis necessaria non sint; anathema sit.

Canon V.

Si quis dixerit, hæc Sacra menta propter solam fidem nutriendam instituta fuisse; anathema sit.

Canon VI.

Si quis dixerit, Sacra menta novæ legis non continent gratiam quam significant, aut gratiam ipsam non ponentibus obicem non conferre, quasi signantur externa sunt acceptæ per fidem gratiæ vel justitiae, & non quedam Christianæ professionis,

26 CONCILII TRIDENT.

quibus apud homines discernuntur fideles ab infidelibus; anathema sit.

Canon VII.

Si quis dixerit, non dari gratiam per hujusmodi Sacra menta semper, & omnibus, quantum est ex parte Dei, etiam si ritè ea suscipiant, sed aliquando, & aliquibus; anathema sit.

Canon VIII.

Si quis dixerit, per ipsa novæ legis Sacra menta ex opere operato non conferri gratiam, sed solam fidem divinæ promissionis ad gratiam consequendam sufficere; anathema sit.

Canon IX.

Si quis dixerit, in tribus Sacra mentis, Baptismo scilicet, Confirmatione, & Ordine, non imprimere characterem in anima, hoc est signum quoddam spirituale & indeleibile, unde ea iterari non possunt; anathema sit.

Canon X.

Si quis dixerit, Christianos omnes in Verbo, & omnibus Sacra mentis administrandis habere potestatem; anathema sit.

Canon XI.

Si quis dixerit, in ministris, dum Sacra menta conficiunt & conferunt, non requiri intentionem factem faciendi, quod facit Ecclesia; anathema sit.

Canon XII.

Si quis dixerit, ministrum, in peccato mortali existentem, modò omnia essentialia, quæ ad Sacra mentum conficiendum aut conferendum per-

tinent, servavent, non confidere aut conferre Sa-
cramentum; anathema sit.

Canon XIII.

Si quis dixerit, receptos & approbatos Ecclesiae
Catholicæ ritus, in solemini Sacramentorum admi-
nistratiōne adhiberi consuetos, aut contemni, aut
sine peccato à ministris pro libit⁹ omitti, aut in no-
vos alios per quemcumque ecclesiarum Pastorem
mutari posse; anathema sit.

D E B A P T I S M O

ex gestione septima.

Canon I.

Si quis dixerit, Baptismum Joannis habuisse
eandem vim cum Baptismo Christi; anathema sit.

Canon II.

Si quis dixerit, aquam veram & naturalem non
esse de necessitate Baptismi, atque ideo verba illa
Domini nostri Jesu Christi, Nisi quis renatus fue-
rit ex aqua & Spiritu Sancto, ad metaphoram ali-
quam detorserit; anathema sit.

Canon III.

Si quis dixerit, in Ecclesia Romana, quæ omni-
um Ecclesiarum mater est & magistra, non esse ve-
ram de Baptismi Sacramento doctrinam; anathe-
ma sit.

Canon IV.

Si quis dixerit, Baptismum, qui etiam datur ab
haereticis in nomine Patris, & Filii, & Spiritus
San-

Sancti, cum intentione faciendo, quod factum Ecclesia, non esse verum Baptismum; anathema sit.

Canon V.

Si quis dixerit, Baptismum liberum esse, hoc est, non necessarium ad salutem; anathema sit.

Canon VI.

Si quis dixerit, baptizatum non posse, etiam si vellet, gratiam amittere, quantumcumque peccet, nisi nolit credere; anathema sit.

Canon VII.

Si quis dixerit, baptizatos per Baptismum ipsum solius tantum fidei debitores fieri, non autem universæ legis Christi servandæ; anathema sit.

Canon VIII.

Si quis dixerit, baptizatos liberos esse ab omnibus sanctæ Ecclesiæ præceptis, quæ vel scripta vel tradita sunt, ita ut ea observare non teneantur, nisi se suâ sponte illis submittere voluerint; anathema sit.

Canon IX.

Si quis dixerit, ita revocando esse homines ad Baptismi suscepiti memoriam, ut vota omnia, quæ post Baptismum fiunt vi promissionis in Baptismo ipso jam factæ, irrita esse intelligant, quasi per ea & fidei, quam professi sunt, detrahatur, & ipsi Baptismo; anathema sit.

Canon X.

Si quis dixerit, peccata omnia, quæ post Baptismum fiunt, sola recordatione & fide suscepiti Baptismi

prisni vel dimitti, vel venialia fieri; anathema sit.

Canon XI.

Si quis dixerit, verum & titè collatum Baptismum iterandum esse illi, qui apud infideles fidem Christi negaverit, cùm ad pœnitentiam convertiatur; anathema sit.

Canon XII.

Si quis dixerit, ne in eum esse baptizandum, nisi è ætate, qua Christus baptizatus est, vel in ipso mortis articulo; anathema sit.

Canon XIII.

Si quis dixerit, parvulos, èò quòd auctum credendi non habent, suscepto Baptismo inter fideles computandos non esse; ac propterea, cùm ad annos discretionis pervenerint, esse rebaptizandos; aut præstare omitti eorum Baptisma, quàm eos non auctu proprio credentes baptizari in sola fide Ecclesiæ; anathema sit:

Canon XIV.

Si quis dixerit, hujusmodi parvulos baptizatos, cùm adoleverint, interrogandos esse, an ratum habere velint, quod patrini eorum nomine, dum baptizantur, polliciti sunt: & ubi se nolle responderint, suo arbitrio relinquendos; nec alia interim poena ad Christianam vitam cogendos, nisi ut ab Eucharistia et aliorumque Sacramentorum perceptione arceantur, donec relipiscant; anathema sit.

DE CONFIRMATIONE

ex gesione septima.

Canon I.

Si quis dixerit, Confirmationem baptizatorum, otiosam ceremoniam esse, & non potius verum & proprium Sacramentum; aut olim nihil aliud fuisse, quam catechesim quamdam, qua adolescentes proximi, fidei suæ rationem coram Ecclesia exponebant; anathema sit.

Canon II.

Si quis dixerit, injurios esse Spiritui Sancto eos, qui sacro Confirmationis Chrismati virtutem aliquam tribuunt; anathema sit.

Canon III.

Si quis dixerit, sanctæ Confirmationis ordinarium ministrum non esse solum Episcopum, sed quemvis simplicem sacerdotem; anathema sit.

DE SACRO SANCTO EUCHARISTI^{AE} SACRAMENTO.*ex gesione decimatercia.*

Canon I.

Si quis negaverit, in sanctissimæ Eucharistie Sacramento contineri vere, realiter, & substancialiter Corpus & Sanguinem unum cum anima & divinitate Domini nostri Jesu Christi, ac proinde totum Christum; sed dixerit tantummodo esse in eo.

eo; ut in signo, vel figura, aut virtute; anathema sit.

Canon II.

Si quis dixerit, in sacro santo Eucharistiae Sacramento remanere substantiam panis & vini, unam cum Corpore & Sanguine Domini nostri Jesu Christi; negaveritque mirabilem illam & singularem conversionem totius substantiae panis in Corpus, & totius substantiae vini in Sanguinem, manentibus dumtaxat speciebus panis & vini; quam quidem conversionem Catholica Ecclesia aptissime transubstantiationem appellat; anathema sit.

Canon III.

Si quis negaverit, in venerabili Sacramento Eucharistiae sub unaquaque specie, & sub singulis cuiusque speciei partibus, separatiōne factā, totum Christum contineri; anathema sit.

Canon IV.

Si quis dixerit, peractā consecrationē, in admirabili Eucharistiae Sacramento non esse Corpus & Sanguinem Domini nostri Jesu Christi; sed tantum in usu, dum sumitur, non autem antē vel post, & in Hostiis seu particulis consecratis, quae post Communionem reservantur vel supersunt, non remanere verum Corpus Domini; anathema sit.

Canon V.

Si quis dixerit, vel præcipuum fructum sanctissimæ Eucharistiae esse remissionem peccatorum, vel ex eanō alio effectus provenire anathema sit.

Canon VI.

Si quis dixerit, in sancto Eucharistiae Sacramento

eo Christum unigenitum Dei filium non esse cultu
latriæ, etiam externo, adorandum, atque ideo nec
festiva peculiari celebritate venerandum, neque in
Processionibus, secundum laudabilem & universa-
lem Ecclesiæ sanctæ ritus & consuetudinem, so-
lemniter circumgestandum, vel non publicè, ut
adoretur, populo proponendum, & ejus adoratores
esse idololatras; anathema sit.

Canon VII.

Si quis dixerit, non licere sacram Eucharistiam
in Sacrario reservari, sed statim post consecratio-
nem astantibus necessariò distribuendam; aut non
licere, ut illa ad infirmos honorificè deferatur;
anathema sit.

Canon VIII.

Si quis dixerit, Christum in Eucharistia exhibi-
tum, spiritualiter tantum manducari, & non eti-
am sacramentaliter ac realiter; anathema sit.

Canon IX.

Si quis negaverit, omnes & singulos Christi fi-
deles utriusque sexus, cùm ad annos discretionis
pervenerint, teneri singulis annis, saltem in Pas-
chate, ad communicandum, juxta præceptum san-
ctæ matris Ecclesiæ; anathema sit.

Canon X.

Si quis dixerit, non licere sacerdoti celebranti se-
ipsum communicare, anathema sit.

Canon XI.

Si quis dixerit, solam fidem esse sufficientem
præparationem ad sumendum sanctissimæ Eucha-

ristiæ Sacramentum, anathema sit. Et, ne tantum Sacramentum indignè, atque ideo in mortem & condemnationem sumatur; statuit atque declarat ipsa sancta Synodus, illis quos conscientia peccati mortalis gravat, quantumcumque etiam se contritos existimant, habita copia Confessoris, necessariò præmittendam esse Confessionem sacramentalem. Si quis autem contrarium docere, prædicare, vel pertinaciter assertere, seu etiam publicè disputando defendere prælumpserit, eo ipso excommunicatus existat.

Quamvis sessione 14 sequenti sacro sancta synodus de pœnitentia agat Sacramento; tamen hic inserendi & præmittendi sunt canones de communione sub utraque specie ex sessione 21. & de sacrificio missa ex sessione 22. propter materia connexionem, ordinemque, quem ideo sacra synodus immutarat definitionemque horum articulorum, ex hoc genuino suo loco eo transtulerat, quod protestantes presertim, Germanicæ nationis invitatos, etiam per diversos salvos conductus, ut coram adessent, tanquam pia mater, expectaret.

D E C O M M U N I O N E S V B utraque specie, & parvulorum.

ex sessione 21.

Canon I.

Si quis dixerit, ex Dei præcepto, vel necessitate salutis, omnes & singulos Christi fideles utramque speciem sanctissimi Eucharistiae Sacramenti sumere debere; anathema sit.

Canon II.

Si quis dixerit, sanctam Ecclesiam Catholicam non justis causis & rationibus adductam fuisse, ut laicos, atque etiam Clericos non conscientes, sub panis tantummodo specie communicaret, aut in eo errasse; anathema sit.

Canon III.

Si quis negaverit, totum & integrum Christum, omnium gratiarum fontem & auctorem, sub una panis specie sumi, quia, ut quidam falsò asserunt, non secundùm ipsius Christi constitutionem sub utraque specie sumatur, anathema sit.

Canon IV.

Si quis dixerit, parvulis, antequam ad annos discretionis pervenerint, necessariam esse Eucharistiae communionem; anathema sit.

Duos verò articulos, aliàs propositos, nondum tamen excusso, videlicet, an rationes, quibus sancta Catholica Ecclesia adducta fuit, ut communiqueret laicos, atque etiam non celebrantes sacerdotes, sub una tantum panis specie, ita sint retinendæ, ut nulla ratione calicis usus cuiquam sit permittendus: & An, si honestis & Christianæ charitati consentaneis rationibus concedendus alicui vel nationi vel regno Calicis usus videatur, sub aliquibus conditionibus concedendus sit, & quænam sint illæ: Eadem sancta Synodus, in aliud tempus, oblati sibi quamprimum occasione, exanimandos, atque definiendos reservat.

Nempe infra sessione 22. sacrosancta synodus

in decreto super petitione concessionis calicis, eos
sum pro quibus petitur saluti optimè consultura
volens, decretit, integrum negotium ad sanctissi-
mum Dominum nostrum esse referendum, prout
præsenri decreto refert qui pro sua singulari pru-
dentia id efficiat, quod utile reipublicæ Christianæ,
& salutare, petentibus usum calicis, fore judicave-
rit.

DE SACRIFICIO MISSÆ

ex seßione 22.

Canon I.

Si quis dixerit, in Missâ non offerri Deo verum
& proprium sacrificium; aut quod offerri non sit
aliud, quam nobis Christum ad manducandum da-
ri; anathema sit.

Canon II.

Si quis dixerit, illis verbis, Hoe facite in meam
commemorationem, Christum non instituisse Apo-
stolorum sacerdotes; aut non ordinasse, ut ipsi aliique
sacerdotes offerrent Corpus & Sanguinem suum;
anathema sit.

Canon III.

Si quis dixerit, Missæ sacrificij tantum esse
laudis & gratiarum actionis, aut nudam com-
memorationem sacrificii in Cruce peracti, non autem
propitiatorium; vel soli prodesse sumenti; neque
pro vivis & defunctis, pro peccatis, pœnis, satisfa-
ctio-

tionibus & aliis necessitatibus offerri debere; anathema sit.

Canon IV.

Si quis dixerit, blasphemiam irrogari sanctissimo Christi sacrificio in Cruce peracto, per Missam sacrificium, aut illi per hoc derogari; anathema sit.

Canon V.

Si quis dixerit, imposturam esse. Missas celebrare in honorem Sanctorum, & pro illorum intercessione apud Deum obtinenda, sicut Ecclesia intendit; anathema sit.

Canon VI.

Si quis dixerit, Canonem Missae errores continere, idcōque abrogandum esse; anathema sit.

Canon VII.

Si quis dixerit, ceremonias, vestes, & externa signa, quibus in Missarum celebratione Ecclesia Catholica utitur, irritabula impietatis esse magis, quam officia pietatis; anathema sit.

Canon VIII.

Si quis dixerit, Missas, in quibus solus sacerdos sacramentaliter communicat, illicitas esse, idcōque abrogandas; anathema sit.

Canon IX.

Si quis dixerit, Ecclesiae Romanæ ritum, quo summissâ voce pars Canonis & verba Consecrationis proferuntur, damnandum esse; aut lingua tamquam vulgari Missam celebrari debere; aut aquam non milordam esse vino in Calice offerendo, sed quodd

quod sit contra Christi institutionem, anathema sit.

DE SANCTISSIMO POENITENTIA SACRAMENTO.

ex lectione decima quarta.

Canon I.

Si quis dixerit, in Catholica Ecclesia Pœnitentiā non esse verē & propriè Sacramentum, pro fidibus, quoties post Baptismum in peccata labuntur, ipsi Deo reconciliandis, à Christo Domino nostro institutum; anathema sit.

Canon II.

Si quis Sacra menta confundens, ipsum Baptismum, Pœnitentiæ Sacramentum esse dixerit, quasi hæc duo Sacra menta distincta non sint, atque ideo Pœnitentiā non rectè secundam post naufragium tabulam appellari, anathema sit.

Canon III.

Si quis dixerit, verba illa Domini Salvatoris: Accipite Spiritum Sanctum: quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; & quorum retinueritis, retenta sunt: non esse intelligenda de potestate remittendi & retinendi peccata in Sacramento Pœnitentiæ, sicut Ecclesia Catholica ab initio semper intellexit; detorserit autem, contra institutionem hujus Sacramenti, ad auctoritatem prædicandi Euangeliū; anathema sit.

Canon IV.

Si quis negaverit, ad integrum & perfectum peccato-

catorum remissionem requiri tres actus, in pœnitente, quasi materiam Sacramenti Pœnitentiae, videlicet, Contritionem, Confessionem & satisfactionem, quæ tres pœnitentiae partes dicuntur; aut dixerit, duas tantum esse pœnitentiae partes, terrores scilicet incusos conscientiae, agnitus peccato, & fidem conceptam ex Euangeliō, vel absolutio ne, qua credit quis sibi per Christum remissa peccata; anathema sit.

Canon V.

Si quis dixerit, eam Contritionem, quæ paratur per discussionem, collectionem & detestationem peccatorum, quæ quis recognoscit annos suos in amaritudine animæ suæ, ponderando peccatorum suorum gravitatem, multitudinem, fœditatem, afflictionem æternæ beatitudinis, & æternæ damnationis inclinari, cum proposito melioris vitae, non esse verum & utilem dolorem, nec præparare ad gratiam, sed facere hominem hypocritam & magis peccatorem; deinde illam esse dolorem coactum, non liberum ac voluntarium, anathema sit.

Canon VI.

Si quis negaverit, Confessionem sacramentalē vel institutam, vel ad salutem necessariam esse iure divino, aut dixerit, modum secrete confessionis soli sacerdoti, quem Ecclesia Catholica ab initio semper observavit, & obseruat alienum esse ab institutione & mandato Christi, & inventum esse humum, anathema sit.

Canon VII.

Si quis dixerit, in Sacra missa Pœnitentiae ad

remissionem peccatorum necessarium non esse iuris divine, confiteri omnia & singula peccata mortalia, quorum memoria cum debita & diligentia præmeditatione habeatur, etiam occulta, & quæ sunt contra duo ultima Decalogi præcepta, & circumstantias, quæ peccati speciem mutant; sed eam confessionem tantum esse urilem, ad erudiendum, & consolandum poenitentem, & olim observatam, fuisse tantum ad satisfactionem canonicam impo-nendam; aut dixerit, eos, qui omnia peccata confiteri student, nihil relinquere yelle, divitiae misericordiæ ignoscendum, aut demum, non licere confiteri peccata yenialia; anathema sit.

Canon VIII.

Si quis dixerit, Confessionem omnium peccatorum, qualcm Ecclesia servat, esse impossibilem, & traditionem humanam, à piis abolendam; aut ad eam non tenet omnes & siagulos utriusque sexus Christi fideles, juxta magni Concilii Lateranensis constitutionem, semel in anno, & ob id suadendum esse Christi fidelibus, ut non confiteantur tempore Quadragesimæ; anathema sit.

Canon IX.

Si quis dixerit, Absolutionem sacramentalēm sacerdotis non esse actum judicialem, sed nudum ministerium pronunciandi & declarandi, remissam esse peccata confitenti, modo tantum credat, se esse absolutum; aut sacerdos non serio, sed ioco absolvat; aut dixerit, non requiri Confessionem poenitentis, ut sacerdos cum absolvere possit; anathema sit.

Canon X.

Si quis dixerit, sacerdotes, qui in peccato mortali sunt, potestatem ligandi & solvendi non habere; aut non solos sacerdotes esse ministros Absolutionis, sed omnibus & singulis Christi fideli bus esse dictum; Quæcumque ligaveritis super terram, erunt ligata & in cælo; & quæcumque solvereatis super terram, erunt soluta & in cælo; & quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; & quorum retineritis, retenta sunt: quorum verborum virtute quilibet absolvere possit peccata, publica quidem per correctionem dumtaxat, si correptus acquieverit; secreta vero per spontaneam confessi onem; anathema sit.

Canon XI.

Si quis dixerit, Episcopos non habere jus referENDI sibi casus, nisi quoad externam politiam, atque ideo casuum reservationem non prohibere, quomodo sacerdos à reservatis verè absolvat; anathema sit.

Canon XII.

Si quis dixerit, totam poenam simul cum culpa remitti semper à Deo, satisfactionemque poeni tium non esse aliam, quam fidem, quam apprehendunt Christum pro eis satisfecisse; anathema sit,

Canon XIII.

Si quis dixerit, pro peccatis, quoad poenam temporalem, minimè Deo per Christi merita satisfici poenis ab eo inflictis, & patienter toleratis, vel à fa cer-

cerdote injunctis, sed neque sponge suscepitis, ut jejunii, orationibus, eleemosynis, vel aliis etiam pietatis operibus, atque ideo optimam poenitentiam esse tantum novam vitam; anathema sit.

Canon XIV.

Si quis dixerit, satisfactiones, quibus poenitentes per Christum Iesum peccata redimunt, non esse cultus Dei, sed traditiones hominum, doctrinam de gratia & verum Dei cultum, atque ipsum beneficium mortis Christi obscurantes; anathema sit.

Canon XV.

Si quis dixerit, Claves Ecclesiae esse datas tantum ad solvendum, non etiam ad ligandum; & propterea sacerdotes, dum imponunt penas conscientibus, agere contra finem Clavium & contra institutionem Christi; & fictionem esse, quod virtute Clavium, sublatâ pena æterna, pena temporalis plerumque exolvenda remaneat; anathema sit.

DE SACRAMENTO EXTREMÆ Unctionis,

ex eadem sezione.

Canon I.

Si quis dixerit, extremam Unctionem non esse verè & propriè Sacramentum, à Christo Domino nostro institutum, & à beato Jacobo Apostolo promulgatum, sed ritusa tantum acceptum à Paucibus, aucti gementium humanum; anathema sit.

Canon II.

Siquis dixerit, sacram infirmorum Unctionem non conferre gratiam, nec remittere peccata, nec alleviare infirmos, sed iam cessasse, quasi olim tantum fuerit gratia curationum; anathema sit.

Canon III.

Siquis dixerit, extremæ Unctionis ritum ab usum, quem observat sancta Romana Ecclesia, repugnare intentiæ beati Jacobi Apostoli; ideoque cum mutandum, posséque à Christianis absque peccato contemni; anathema sit.

Canon IV.

Si quis dixerit, Presbyteros Ecclesiæ, quos beatus Jacobus adducendos esse ad infirmum inungendum horitur, non esse sacerdotes ab Episcopo ordinatos, sed ætate seniores in quavis communitate; ob idque proprium extremæ Unctionis ministrum non esse solum sacerdotem; anathema sit.

DE SACRAMENTO ORDINIS
ex sessione 23.

Canon I.

Si quis dixerit, non esse in novo Testamento sacerdotium visibile & externum; vel non esse potestatem aliquam consecrandi & offerendi verum Corpus & Sanguinem Domini, & peccata remittendi & retinendi, sed officium tanum, & secundum ministerium praedicandi Euangeliū; vel eos, qui non

non praedicant, prorsus non esse sacerdotes; ana-
thema sit.

Canon II.

Siquis dixerit, praeter sacerdotium non esse in
Ecclesia Catholica alios Ordines, & maiores &
minores, per quos, velut per gradus quosdam, in
sacerdotium tendatur; anathema sit.

Canon III.

Si quis dixerit, Ordinem, sive sacram ordinationem
non esse verè & propriè Sacramentum, à
Christo Domino institutum; vel esse figmentum
quoddam humanum, excogitatum à viris rerum
Ecclesiasticarum imperitis; aut esse tantum ritum
quendam eligendi ministros verbi Dei, & Saera-
mentorum; anathema sit.

Canon IV.

Si quis dixerit, per faciem ordinationem non
dari Spiritum sanctum; ac proinde frustra Episco-
pos dicere, accipe Spiritum sanctum; aut per eam
non imprimi characterem; vel eum, qui sacerdos
semel fuit, laicum rursus fieri posse; anathema sit.

Canon V.

Si quis dixerit, sacram unctionem, qua Ecclesia
in sancta ordinatione utitur, non tantum non re-
quiri, sed contemnetur & perniciosa esse; si-
militer & alias Ordinis cærimonias; anathema sit.

Canon VI.

Si quis dixerit, in Ecclesia Catholica non esse
hierarchiam divinâ ordinatione institutam, quæ

constat ex Episcopis, Presbyteris, & ministris; anathema sit.

Canon VII.

Si quis dixerit, Episcopos non esse Presbyteris superiores, vel non habere potestatem confirmandi & ordinandi, vel eam, quam habent, illis esse cum Presbyteris communem; vel Ordines ab ipsis collatos sine populi vel potestatis secularis consensu aut vocatione, irritos esse; aut eos, qui nec ab ecclesiastica & canonica potestate rite ordinati, nec missi sunt, sed aliunde veniunt, legitimos esse Verbi & Sacramentorum ministros; anathema sit.

Canon VIII.

Si quis dixerit, Episcopos, quia auctoritate Romani Pontificis assumuntur, non esse legitimos & veros Episcopos, sed figmentum humanum; anathema sit.

DE SACRAMENTO MATRIMONII, ex seßione 24.

Canon I.

Si quis dixerit, Matrimonium non esse verè & propriè unum ex septem legis euangelicæ Sacramentis à Christo Domino institutum, sed ab hominibus in Ecclesia inventum, neque gratiam conferre; anathema sit.

Canon II.

Si quis dixerit, licere Christianis plures sicut habere uxores, & hoc nullâ lege divina esse prohibitum; anathema sit.

Canon III.

Si quis dixerit, eos tantum consanguinitatis & affinitatis gradus, qui Levitico exprimuntur, posse impedire matrimonium contrahendum, & dirimere contractum; nec posse Ecclesiam in nonnullis illorum dispensare, aut constitutre, ut plures impediant & dirimant; anathema sit.

Canon IV.

Si quis dixerit, Ecclesiam non potuisse constitutere impedimenta matrimonium dirimentia, vel in iis constituendis errasse; anathema sit.

Canon V.

Si quis dixerit, propter hæresim, aut molestam cohabitationem, aut affectatam absentiam à conjuge, dissolvi posse matrimonii vinculum; anathema sit.

Canon VI.

Si quis dixerit, matrimonium ratum, non consummatum, per solemnem Religionis professionem alterius conjugum non dirimi; anathema sit.

Canon VII.

Si quis dixerit, Ecclesiam errare, cum docuit, & docet, juxta Euangelicam & Apostolicam doctrinam, propter adulterium alterius conjugum matrimonii vinculum non posse dissolvi, & utrumque, vel etiam innocentem, qui causam adulterio non dedit, non posse, altero conjuge vivente, aliud matrimonium contrahere; moxcharique cum, qui dimissa adultera, aliam duxerit, & eam, quae dimisso adultero, alii nupserit; anathema sit.

Canon VIII.

Si quis dixerit, Ecclesiam esse, cum ob multas causas separationem inter coniuges, quoad thorum, seu quoad cohabitationem, ad certum incertum usque tempus scripsi posse deceroit, anathema sit.

Canon IX.

Si quis dixerit, Clericos in sacris Ordinibus constitutos, vel Regulares, castitatem solemniter professos, posse matrimonium contrahere, contra-ctumque validum esse, non obstante lege ecclesiastica, vel voto; & oppositum nil aliud esse, quam damnare matrimonium, posseque omnes contrahere matrimonium, qui non sentiunt se castitatis, etiam si eam reverint, habere donum anathema sit: cum Deus id recte potentibus non deneget, nec patiatur nos supra id, quod possumus. tentari.

Canon X.

Si quis dixerit, statum conjugalem anteponendum esse statui virginitatis vel cælibatus, & non esse melius ac beatius manere in virginitate, aut cælibatu, quam jungi matrimonio; anathema sit.

Canon XI.

Si quis dixerit, prohibitionem solemnitatis nuptiarum certis anni temporibus superstitionem esse tyrannicam, ab Ethnicorum superstitione profectam; aut benedictiones & alias ceremonias, quibus Ecclesia in illis mititur, damnaverit; anathema sit.

Canon XII.

Si quis dixerit, causas matrimoniales non spe-
ciale ad iudicium Ecclesiasticos; anathema sit.

Porro doctrinam ante canones præmitti solitam nec
non de cœta de reformatione in ipso concilio quarendam
sunt & decretum de purgatorio, de invocatione, ve-
neratione & reliquiis Sanctorum & sacris imaginibus,
vide ad longum in sessione 25. qua est nona & ultima
sub Pio IV. Situt & in ejusdem sessionis continuatione
superius decretum, de indulgentiis, de delectu ciborum
jejunii & diebus festis.

Hactenus ex Concilio Tridentino. Novissime vero
Anno 1653. Innocentius X. cum occasione impressionis
libri, cuius titulus, Augustinus Cornelii Lansonii Epi-
scopi Iprensis, inter alias ejus opiniones orta fuerit, pre-
sertim in Gallia, controversia super quinque ex illis, ad
instantiam compluriam ex Gallia Episcoporum, eas
sibi oblatas expendens, hanc de iis tulit sententiam.

Prima propositio.

Aliqua Dei præceptia hominibus iustis volenti-
bus & conantibus secundum præsentes quas ha-
beat vices, sunt impossibilia, deest quoque illis
gratia quam possibilia fiant. Hanc temerariam,
impianam blasphemiam anathemate damnatam &
hereticam declarat & ut talcum damnat.

Secunda propositio.

Interiori gratiæ, in statu naturæ lapsæ nunquam
resistitur. Hanc etiam hereticam declarat, & uti
talem damnat.

Tertia propositio.

Ad merendum & demerendum in statu naturæ lapsæ, non requiritur in homine libertas, à necessitate, sed sufficit libertas à conditione. Istam hereticam declarat, & uti talem damnat.

Quarta propositio.

Semipelagiani admittebant, prævenientis gratiae interioris, necessitatem ad singulos actus, etiam ad initium fidei, & in hoc erant heretici, quod vellet eam gratiam talem esse, cui humana voluntas posset resistere, vel obtemperare. Hanc falsam & hereticam declarat, & uti talem damnat.

Quinta propositio.

Semipelagianum est dicere, Christum pro omnibus omnino hominibus, mortuum esse, aut sanguinem fudisse. Istam quoque falsam, temerariam, scandalosam, & intellectam eo sensu, ut Christus pro salute dumtaxat prædestinorum mortuus sit: impiam, blasphemiam, contumeliosam, diuinæ pietati derogantem, & hereticam, declarat & uti talem damnat.

Hinc laudabiliter alma universitas Lovaniensis meminem ad gradus academicos admittit, nisi observantiam predictarum definitionum juret. quapropter sequens breve Apostolicum ad universitatem destinavit modernus S. D. N.

ALEXANDER PAPA VII. Dilecti Filii salutem & Apostolicam benedictionem. Litteras vestras die 20. Martii datas accepimus; Et in eos sancte quod quinque propositiones illas tam in constituta-

tione fel. Record. INNOCENTII X. Prædecessoris nostri, quām in alia nostra postea damnatas tantopere detestemini, ut neminem admittere ad gradus academicos velitis, nisi prius religiosam observantiam prædictarum Constitutionam promittat & juret; obedientiam & zelum vestrum unicè commendamus, atque adeò speramus vos aedum id egregiè, persancteque impleturos, versus etiam omnibus aliis in hanc sanctam Sedem observantiae & obedientiae documentis effectuos, ut omni rerum præteritarum ex hominum animis evulsâ, & penitus abolitâ memoriâ pristinum decus existimationi, & laudi antiquæ vestræ restituatur. Ad hanc igitur salutaris obsequii gloriam verè constantēque promerendam, quamvis uti credimus eximiè currentes, vos dilecti Filii etiam atque etiam quantum possimus hortamur in Domino. De reliquo non dubitamus, quin vos pro singulati scientiæ pietatisque studio sanam, & incorruptam, qualém tot Apostolicæ Sedis declarationes & sanctorum Patrum traditiones requirunt, doctrinam semper amplexuri, & adversus orthodoxæ Religionis hostes defensuri sitis: nec non Præclarissimorum Ecclesiæ Catholicæ Doctorum AUGUSTINI ET THOMÆ AQUINATIS INCONCUSSA TUTISSIMAQUE DOGMATA sequi semper, ut asseritis, ac impensè revereri velitis, quorum protetò sanctissimorum Virorum penes Catholicos universos ingentia, & omnem laudem supergressa nomina, novi præconii commendatione planè non egunt. Porro bonorum omni-

omnium largitorem Deum oramus, ut vobis, dilecti Filii, cum pacis, divinâ tandem Clementiâ restitutæ prosperitate, cælestis gratiæ munera tueri, & augere quotidie pro misericordia sua velit. Ad quod feliciter consequendum Apostolicam Benedictionem vobis per amantem impartimur. Datum Romæ apud Sanctam Mariam Majorem sub anno Piscatoris die 7. Augusti 1560. Pontificatus nostri Annosexto.

NUMERUS PRÆLATORVM cuiuscumque Nationis, qui ad œcumenicam Tridentinam Synodum convenerunt.

Prælati	Itali	187.	per Procuratores	2.
	Galli	26.	per Procuratores	7.
	Germani	2.	per Procuratores	4.
	Hispani	31.	per Procuratores	4.
	Lusitani	3.		
	Græci	6.		
	Poloni	2.		
	Ungari	2.		
	Angli	1.		
	Hiberni	3.		
	Flandri	2.		
	Croati	1.		
	Moravi	1.		
	Illyrici	3.		

FINIS.

Digitized by Google

ISAGOGE

ad

D. THOMÆ THEOLOGIAM.

EXPLICATIO CONNEXIO-
nis, & ordinis totius summa theo-
logicæ D. Thomæ per omnes
eius materias.

CIRCA ILLA VERBA Q. I. ET VT
intentio nostra sub aliquibus certis limi-
tibus comprehendatur, &c.

INTE omnes Ecclesiæ Dei Doctores in ordi-
nâda sacræ sapientiæ doctrina Div. Thomâ
excelluisse, atque ob hoc jure sibi Sapientis
nomen vindicasse, cum iuxta Philos. i. Me-
taph. proprium sapientis munus sit ordina-

re, nemo qui hanc summam theologicam atten-
tiūs legerit, dubitare potest. Est autem similis ordi-
natio scientiarum dispositioni architecti funda-
menta ædificii stementis, iuxta quod Apostol. de se
dicit 1. Corinth. 3. *Vt sapiens architectus fundamen-
tum posui. Et quidem fundamentum aliud nemo po-
test ponere prater id, quod possum est, quod est Chri-
stus Iesus, ut idem inquit Apostolus*, super quod
fundamentum totius theologici ædificii altitudo
consurgit, neque enim aliud divina ista sapientia
pro obiecto, & fundamento respicit, quam divinæ
claritatis immensum lumen, à cuius splendoris il-
lustratione resplendens, quasi civitas gloria Hieru-
salem, et si à cœlo per fidem, obscuritatemque de-
scendat, adhuc tamen intellectum, mentemque no-
stram sic elevat; & illuminat *ut simile sit lumen ejus
lapidi pretioso tanquam lapidi jaspidis sicut crystallum,*
ut dicitur Apocal. 21. Quapropter indiget lumen
hoc artificiosè ordinari, & à sapienti architecto dis-
poni in ædificium fidei, si quidem lumen eius, dum
adhuc peregrinatur, descenditque de cœlo, simile
dicitur lapidi, id est, non aliqua radiorum emissione,
quasi sol emicans, sed quasi construendo ædificio
aptum, artificiosa dispositione politū, lucem suam,
veritatemque manifestans. Propter quod ad Eccle-
siam Esaias Propheta in prædictione divina loqui-
tur, & dicit (cap. 54.) *Ecce ego sternam per ordinem
lapides tuos, & fundabo te in sapphirus, & ponam ja-
spidem propugnacula tua & portas tuas in lapides
sculptos, & omnes terminos tuos in lapides defendabiles
universos filios tuos doctos à Domino, & multitudinē
pacis*

pacis filii tuis. Hâc enim circumlocutione , & propheticâ lapidum allegoria,divinæ hujus sapientiæ sermonem indicari à Prophetâ non obscure Hieron. expressit super eundem locum lib. 15. in Esaiam, ubi exponens illud verbum *fundabo te in sapphiris*, quod iuxta 70. versionem legit , *prepargo tibi carbunculum, carbunculus*, inquit, *qui paratur, siue per ordinem sternitur videtur mihi ignitus sermo doctrina, qui fugato errore tenebrarum illuminat corda credentium.* Et hoc ipsum satis vivide significant verba Prophetæ, dum lapides istos desiderabiles explicans *universos*, inquit, *filios tuos doctos à Domino.* De doctrina ergo in hac metaphora lapidum tanto ordine dispositorum loquitur, qui pro effectu, & fine ponit, universos filios, doctos evasuros.

Igitur grande hoc ministerium sternendi per ordinem lapides istos cœlestis sapientiæ , et si per multos sanctorum Patrum, ac doctorum Ecclesiæ labores procuratum sit, felix tamen illius consummatio divo Thomæ Aquinati inter omnes à divina providentia reservata est: ipse enim in hac Theologiæ summa ita universam Theologiam non sine infusione cœlesti in ordinem redegit, ita admirabili dispositione stravit lapides istos desiderabiles , ut nihil sapientius, nihil congruentius, nihil ordinatus potuerit excogitari, sed juxta exemplar fibi monstratum in monte, ut alter Moyses (Exod.25.) sic insperxit, & fecit. Vel potius ut alter David, qui totius Templi ædificandi mensuram à cœlestibus ideis excupsit, *omnia* (inquit) *venerunt scripta manus Domini ad me, ut intelligerem universa opera exensis-*

pleris primo Paralip. 28. Quare principalior, & effi-
cior via ad indagandam ; percipiendamque An-
gelici Doctoris mentem in tam admirabili Theo-
logiae ædificio illa est, si prius attentè disquiramus
ordinem quem in tractanda, & disponenda ista sum-
ma observavit ab una quæstione ad aliam, & ab una
materia ad aliam quasi aureis quibusdam nexibus
discurrens. Nec enim sapientis, aut Doctoris no-
men jure meretur, qui scientiæ, quam addiscit ordi-
nem ignorat, sed ut pulchriè admonet Ambrosius in
Psalm. 118. octonario quarto ad illum versiculum:
*Viam iustificationum tuarum instrue me ; scire quid
facias, & ordinem nescire faciendi non est perfecta
cognitionis, offendunt plerumque præpostera. Ita ordi-
nis ignorantia conturbat negotiorum naturam. for-
manque meritorum. Ille autem, qui didicerit primum
mysteria Dei, deinde ordinem posteriorum, exercetur
in mirabilibus Dei.* Quare tentandum est cum con-
fidentia divini auxilii universum istum ordinem to-
tius summæ theologicæ, connexionemq; tractatio-
nū, & materiarum, quā singulariter D. Th. invenit, &
feliciter perfecit, prius incommuni declarare; sin-
gularum verò quæstionum doctrinam, & dispositio-
nem summam præstringemus, cum ad illas suis lo-
gis exponendas, disputandasque accesserimus.

P R I M A P A R T I T I O

Theologia.

Ordinaturus ergo divus Thomas scientificum
Theologię processum, illud perpetuo obser-
vavit ut à communioribus ad maius communia,
causis

causis ad causata, & à notioribus ad minus nota procederet. Primò ergo consideravit ipsam scientiam in quæstione prima proemiali, explicando qualis sit quantum ad suam necessitatem, dignitatem, specificationem, modumque procedendi. Secundò considerat objectum talis scientiæ, & circa varias ejus materias ordine suo discutit; circa illas enim ordinatio requiritur, quia variæ, & diversæ sunt: circa ipsam verò rationem formalem objecti, ordo non requiritur, quia tantum est una, & ideo formalis ratio in aliqua scientia potius est ordinativa materialis objecti, quam ordinata. Fuit autem necessarium tractare prius de ipsa scientia, deinde de objecto, quia in tractanda aliqua scientia prius auditoribus innotescere debet utilitas, dignitasque talis scientiæ, quam quod disputationes de singulis ejus materiis pertractentur.

C I R C A O B J E C T U M, seu materias Theologiae divisio.

Explícata ergo proemiali quæst. circa ipsam scientiam Theologiæ, ex inde ducit in altum, Div. Thom. id est *in profundum disputationis*, hoc enim est in altum ducent, ut explicat Ambros. lib. 4. in Lucam cap. 5. circa illa verba Christi ad Petrum *Duc in altum, et laxate retia vestra*. Est autem alta profunditas objectum Theologiæ, habet enim pro objecto Deum secundum ipsam rationem deitatis in omni sua amplitudine, id est, non secundum unū, vel alterum attributum, verbi gratia, secundum ra-

tionem sapientiæ, vel justitiæ, &c. sed secundum ipsam essentiam, & rationem Deitatis, omniāq; ejus attributa, quam pelagus quodam effendi immensum, & infinitum vocat Nazianzenus oratione secundâ in sanctum pescha. In hoc ergo objecto ita alto & infinito ordinem procedendi partitur divus Thomas considerando ipsum dupliciter, scilicet in effendo, & in causando, siquidem ex esse sequitur operari, ut autem inquit divus Thomas opusc. 70. in principio, licet scientia de creaturis, seu de effectibus Dei, apud naturales sit prior, quam scientia de Deo, tamen apud Theologos creatoris considerationem prævenit considerationem creature. Licet autem de ipso esse Dei principalis sit Theologiæ tractatus, tamen quia in hac vita cognoscimus Dcūm per speculum creaturarum: & ænigma effectuum de ipso Deo in causando, & de rebus ab eo causatis prolixior apud Theologum disputatio est.

Ut autem de Deo in causando, seu in quantum causa creaturarum est, disputatio ordinari possit, excludi debent à Deo ex quatuor causarum generibus duxæ, scilicet materialis, & formalis informans, seu constituens aliquam naturam: materialis quidem, quia fundatur in potentialitate, quæ repugnat actu puro, qui est Deus; formalis autem informans, quia importat dependentiam, seu inferioritatem, sive ad totum, quod constituit, quia totum est manus parte, sive ab subjectum, cui inhæret, Deus autem cum sit ens perfectissimum, & actus purus respectu nullius est inferior, neque ab aliquo est dependens. Ex aliis vero duabus causis, scilicet effici-

enti, & finali, quæ Deo conveniunt, considerat di-
vus Thomas tres generales modos causandi, per
quos totum Theologiæ ordinem partitur. Primi-
enim Deus efficit in genere causæ effectivæ, vel pro-
ducendo res, vel conservando, & gubernando illas.
Secundò Deus finalizat non solùm tanquam finis
universalis omnium creaturarum, de quo brevissi-
mè tractat divus Thomas, ubi agit de processu ef-
fectivo creaturarum, scilicet in prima parte quæ-
stione 44. sed multò principalius tanquam finis
particularis creaturarum rationalium, à quibus af-
sequibilis est, & fruibilis per actus intellectus, &
voluntatis, & hoc modo res non tam procedunt à
Deo, quam regrediuntur ad ipsum, à quo proceſſe-
runt. Sed quia rationalis creatura deficiendo à pro-
pria dignitate per peccatum, fit similis creaturis ir-
rationalibus in non perveniendo ad Deum, sed si-
stendo in fruitione boni creati cum aversione à
Deo, siquidem *homocum in honore esset, non intelle-*
xit, comparatus est jumentis insipientibus, & simili-
factus est illis (Ps. 48.) idcirco tertio modo cau-
sat, & operatur Deus, ut reparator peccatorum, qui
sunt defectus ab ultimo fine, quos solus Deus repa-
rare potest, quia, sicut decidere à primo efficienti,
quod est annihilari, solus Deus reparare potest, qui
portat omnia verbo virtutis suæ, sic deficere ab ul-
timō fine, quod est peccare, solus Deus reparare
potest, qui purgationem peccatorum facit: hæc e-
nim duo opportune conjunxit Apostolus in Filio
Dei ad Hæbr. dum inquit: *Qui cum sit splendor glo-*
ria, & figura substantia ejus portans omnia Google

Virtus sua purgationem peccatorum faciens, &c. In eo enim, quod portat omnia, causalitas efficientis, in eo vero, quod purgationem peccatorum facit, separatrix officium designatur.

Igitur Divus Thomas juxta hanc triplicem considerationem Dei causantis, scilicet, ut principium effectivum, ut beatitudo finalizans, ut salvator reparans, divisit totam doctrinam summae Theologiae, ut patet in initio secundae questionis hujus primae partis. Et sic a Deo in se, & in essendo, per Deum efficientem, & finalizantem, & salvatorem, regreditur ad Deum, ut fruendum in se ultimam gloria resurrectionis, quod est planè aureum Theologiae circulum compleere, quem divina S. Th. summa circumgirat.

Q V I D V N I C V I Q V E P A R T I corripiat?

P R I M A P A R S.

EX his divisionibus fecit divus Thomas tres principales partes totius summae theologicæ. In prima consideravit Deum secundum se, & deinde ut causam efficientem creaturarum. Et tractatus de Deo secundum se continet duas partes. Prima est de Deo quoad entitatem, & attributa absoluta, sive in essendo, sive in operando à questione secunda, usque ad vigesimam septimam. Secunda agit de Deo quoad relativa, seu mysterium Trinitatis, à qu. 27. usque ad 44.

Tractatus verò de Deo, ut causa efficiens est, continet tres partes: Prima est de ipsa productione, & causalitate Dei, tam quoad modum efficiendi per creationem, quam quoad rationem causas exemplaris, & finalis pro omni creatura generaliter, à quæst. 44. usque ad 47. Secunda est de effectibus ipsis procedentibus à Deo, quorum distinctio, & varietas in hoc toto universo generaliter sumitur ex duplice capite. Primò penes bonum, & malum, hoc est, perfectum, & imperfectum, seu defectuum. Secundò penes spirituale, & corporale, & ex his mixtum. Et purum spirituale sunt Angeli, purum corporale sunt corpora hujus universi facta in opere sex dierum. Mixtum autem ex corporali, & spirituali homo. Et de omnibus istis tam quoad naturam eorum, & essentiam, quam quoad proprietates, & operationes, & productionem in esse, agit à quæst. 47. usque ad 103. Tertia est de gubernatione, quā Deus conservat creature, & agit in illas, sive per se immediatè movendo, sive mediantibus quibusdam agendo in alias. Creaturæ autem, quibus Deus gubernat hoc universum, primò sunt Angeli, per quos illuminat alios, & docet, & corporalia regit. Secundò sunt corpora cœlestia, quorum motu ista inferiora generantur, & corruptuntur. Tertiò sunt homines, qui tam per animam, quam per corpus possunt in alios agere. Et de ista gubernatione Dei, tam per se immediatè, quam mediantibus aliis creaturis tractat à quæst. 103. usque ad questionem 119. qua terminatur prima pars summae Theologiae.

SECUNDA PARS,

PRIMA SECUNDÆ.

IN secunda parte, quæ ob longitudinem diuisa est in duas, quarum una appellata est prima secundæ, id est prima pars secundæ partis, & alia vocata est secunda secundæ, id est secunda pars secundæ partis: in hac ergo secunda parte consideravit dñs Thom. Deum ut finem aſſequibilem à creatura rationali per actus suos, quibus, vel tendit ad istum finem, si actus sint boni, vel deviat, & obliquatur ab ipso, si sint peccata, & ideo consideratio de Deo ut fine aſſequibili à nobis, bipartita est. Primo enim consideratur finis ultimus in ſe, qui eſt Deus, & de hoc agit D. Thom. à quæſitione 1. uſque ad 6. Secundò agitur de iſpis actibus, quibus ad talem finem tendimus, vel ab eo recedimus. Et iſta tractatio iterum est bipartita. Nam primo considerantur actus iſti in communis quoad ea, quæ ad eorum moralitatem concurſunt, & requiruntur, & hoc in tota prima secundæ. Deinde agitur de illis in speciali ſecundū diversas virtutes, ad quas perteſſent, vel vitia, à quibus procedunt, & hoc in ſecunda ſecundæ, ſicque compleetur tota materia moralis humanorum actuum.

Igitur actus morales in communi considerantur in primâ ſecundæ, quantum ad duo: Primo, quantum ad iſpos actus in ſe, corūmque moralitatem. Secundò quoad principia, à quibus formantur,

diriguntur, vel procedunt. Est autem moralitas regulatio actuum liberorum penes præcepta, regulasque rationis. Unde formale mortalitatis in istis actibus est, quod sunt regulati, materiale vero, quod sunt liberi, & voluntarii, solum enim actus liberi sunt capaces hujus regulationis per rationem factæ, quæ enim necessario fiunt, regulatione intellectus non indigent. Unde talis libertas, & moralitas in aliquibus actibus invenitur quasi propriæ, & per se, in aliis quasi secundario, & participativè. Propriæ, & per se invenitur in actibus procedentibus à potentiis rationalibus, scilicet intellectu, & voluntate, in quibus per se primo reperitur ratio voluntatis, originaliter in intellectu, formaliter in voluntate : participativè vero, & secundario invenitur in actibus appetitus sensitivi, qui sunt passiones. Inter istos autem actus per se voluntarios invenitur varietas, & ordo. Nam quidam sunt absoluti, sicut simplex voluntas, alii collativi, sicut intentio, quæ respicit finem non absolute, sed ut consequendum per media, & electione, quæ respicit media ut ordinata ad finem, & alii actus, qui ad electionem requiruntur, vel ad eam consequuntur, sicut consensus, consilium, usus, imperium, &c. Et in actibus cum procedatur modo rationali, id est ex uno illative, & motivè ad alium, quidam sunt priores, habentque efficaciam, ut ex illis sequantur alii, & sic in ratione movendi, & imperandi vocantur inferiores, alii vero, qui ex illis sequuntur, vocantur exteriores, quasi extra illos, tanquam moti, & iur

tiab illis. Et ideo agit D. Th. eodem ordine de actibus moralibus à quæstione sexta usque ad 22. incipiens à voluntario, quod ex parte materiali requiritur ad moralitatem, deinde de actibus voluntatis absolutis, & causis motivis, voluntaris. Deinde de actibus collativis, ut intentione, electione, imperio, &c. Deinde de ipsa moralitate formalis, & modo quo convenit actibus interioribus, seu imperantibus, & exterioribus, seu imperatis, & denique de proprietatibus, quæ consequuntur moralitatem, sicut est meritum, & demeritum, laus, & vituperium, &c. Quia vero moralitas etiam secundario, & participative inventur in actibus appetitus sensitivi quatenus moventur à ratione, qui actus generaliter vocantur passiones, quia cum transmutatione corporali contingunt, sicut amor, & odium, tristitia, & gaudium, spes, & timor, &c. ideo agit de passionibus, earumque proprietatibus à q. 22. usque ad 49.

Secundum, quod considerat D. Thom. circa actus morales in communi sunt illorum principia. Et dividitur ista consideratio in duo capita. Nam quadam principia sunt elicentia ipsos actus: quedam exterius moventia. Et quidem principia elicentia, vel sunt potentiae animæ, vel habitus superadditi. Potentiae sunt proprietates naturales ipsius animæ, & ideo tractatur de illis in 1. p. ubi agitur de natura hominis ad quam consequuntur. Unde solùm restat agere de illis principiis elicitivis, qui sunt habitus. De quibus agit in communi,

SUMMAE D. Tho.

I

deinde secundum divisionem virtutum, & donorum, proprietatesque ipsis convenientes. Denique de vitiis, & peccatis, quae virtutibus opponuntur, & de istis agit à q. 49. usque ad 90.

Principia verò extrinsecus moventia (quae dicuntur extrinseca, non quia non possint imprimere aliquid intra animam, sed quia si quid imprimant est tanquam effectus Dei extrinsecus moventis) sunt in duplo genere, quædam quæ movente instruendo ex parte objecti per legem, pertinet enim ad legem dare notitiam eorum, quæ agenda vel vitanda sunt. Quædam verò movente adjuvando infirmitatem nostram, & præbendo vires per gratiam. Et ideo de lege agit à quæst. 90. usque ad 109. De gratia verò, & ejus effectibus à q. 109 usque ad 114.

SECVNDA SECUNDÆ.

Secunda pars principalis de actibus humanis quibus tendimus, vel deviamus à fine, agit de illis in speciali per varias species virtutum, & vitiiorum. Ut autem tam immensam varietatem humanorum actuum in speciali in ordinem redigere D. Th. consideravit quosdam actus humanos pertinere generaliter ad omnes status hominis, sicuti sunt virtus, & virtutes, quarum omnes homines sunt capaces : quosdam ad peculiares status, in quibus diversa ministeria, seu officia, aut professiones exercentur. Et de virtutibus, & vitiis distinguunt septem principales virtutes, ad quas etiam pertinent dona Spiritus Sancti eis correspondentia.

& sub quibus continentur aliæ minus principales,
 & quibus opponuntur sua specialia vitia. Ex his
 tres sunt virtutes theologicæ, fides, spes, & charitas, de quibus & de donis illis correspondentibus,
 & de vitiis eis oppositis agitur à q. 1. usque ad 47.
 aliæ quatuor sunt virtutes cardinales, scilicet prudenteria, justitia, fortitudo, & temperantia. Et
 vocantur cardinales, quia sunt principales, seu pri-
 mæ non simpliciter, & absolute, sed inter morales,
 eo quod unaquæque illarum in sua materia prin-
 cipaliorem modum observat, vel difficiliorem
 materiam vincit. Et ad istas cardinales, multæ
 aliæ reducuntur, quæ sunt quasi partes potentia-
 les earum, id est virtutes minus principales, quia
 in alia materia minus difficulti, aut principali, mo-
 dum alicujus dictarum virtutum cardinalium in
 sua moralitate sequuntur. Et de ipsis virtutibus
 cardinalibus, aliisque potentialibus, quæ ad illas
 reducuntur, & de donis Spiritus Sancti illis cor-
 respondentibus, ac de vitiis oppositis tractat à q.
 48. usque ad 171.

De statibus autem, seu ministeriis spiritualibus
 tractat D. Th. theologicè, non politicè, id est, non
 secundùm quod pertinent ad ministeria reipubli-
 cæ civilis, sed secundùm quod inveniuntur in ecclæ-
 siastica politia, seu regimine: & sic tractat de stati-
 bus, seu ministeriis, secundum quod pertinent ad
 corpus Ecclesiæ, & distinguuntur ab Apostolo i.
 Corinth. 12. per tria genera, dum dicit, divisiones
 gratiarum sunt, & divisiones ministrations, & di-
 visiones operationum. Etciam divisiones gratiarum

significant gratias gratis datas, quæ non omnibus sunt communes sicut donum Prophetiæ, lingua-
rum, i. rmonis, curationis, &c. Et de istis agit à q.
171. usque ad 179. Divisiones verò operationum
attenduntur secundum diversas vitas, scil. activam,
& contemplativam, aliud n. est studium operatio-
nis in Martha, aliud contemplationis in Maria, &
de utriusque perfectione agit usque ad q. 183. De-
nique divisiones ministracionum pertinent ad di-
versa officia, vel status, qui in Ecclesia distinguen-
tur, nam *quosdam posuit Deus Apostolos, alios Docto-*
res, & Pastores, &c. ut dicitur Ephes. 4. De officiis
autem nihil hic tractat D. Th. quia officia, seu di-
gnitates in Ecclesia, vel sunt ordinis, vel jurisdic-
tio-
nis. Si ordinis, agetur de illis in tractatu de Sacra-
mento ordinis. Si jurisdictionis pertinet de illis a-
gere ad jurisperitos, agitur n. in jure de officio le-
gati, archidiaconi, decani &c. Quare in praesentis o-
lum considerat diversos status, qui ordinantur ad
perfectionem in Ecclesia (nam de statu conjugato-
rum, qui est imperfectior, agitur in tractatu de Sa-
cramento Matrimonii) status autem perfectionis
solum est duplex, alter Episcoporum, qui ex officio
habent statum perficiendi alios activè, & ideo sup-
ponuntur in se perfecti: alter Religiosorum, qui ex
statu suo tendunt ad acquirendam sibi perfectio-
nem per professionem suorum votorum. Et de istis
statibus à q. 183. usque ad 189. quæ est ultima se-
cunda secundæ,

TER TIA PAR S.

IN tertia parte considerat D. Th. Deum, ut reparatorum nostrorum defectuum, quibus ab ipso consequendo per peccatum deficitus, & per quem tanquam per viam ad finem ultimum nostræ salutis pervenimus, quod est considerare Deum non ut creantem, sed ut salvantem, & hoc est Verbum incarnatum. Cujus considerationem D. Th. in quatuor principales tractatus distribuit: Primus est de ipsa incarnatione, in qua consideratur tum ipsa incarnatione in se, tum ex parte personæ assumentis, tum ex parte naturæ assumptæ, tum ex parte perfectionis sive quas assumpsit in eadem natura, ut gratiæ scientia, potentia, melitū, &c. vel etiam imperfectio- nā, aut infirmitatum, quas ad tempus in natura assumpta reliquit, ut opus redempcionis perficeretur: sive perfectionum, quæ à nobis illi debentur, ut est adoratio, & durat iste tractat. à q. k. usque ad 26.

Secundus tractatus est de modo, quo vixit, & conversatum est inter nos Verbum incarnatum, tam quoad ingressum ejus in hunc mundum, ex Matre Virgine nascendo, quam quoad progressum in hoc mundo conversatum inter homines, eosq; suis actionibus, & sermonibus instruens, & pertransiens benefaciendo, & quoad egressum ex hac vita per passionem, & mortem operatum salutem in medio terræ: & denique quoad regressum ejus ad Patrem quo coronatum est gloria, & honore, sedens ad dexteram ejus in excelsum. Et de hoc agit à q. 27. usque ad 50.

Tertius tractatus est de mediis, seu instrumentis, quibus hanc salutem, & justificationem Christus Dominus ad nos derivat, & applicat. Et haec sunt sacramenta, quibus ejus fidem protestamur, & illi unimur tanquam per symbola, seu signa practica, ex parte nostra protestativa fidei, & ex parte Dei effectiva gratiae in virtute sanguinis Christi. Et de septem Sacramentis tam in communi quam in particulari agit in isto tractatu à quest. 60. usque ad 90. in qua dum poenitentiae partes D. Tb. explicat, cruda & immatura mors cœlestem fluentis eloquii venam exsiccavit, & totius theologicæ disciplinæ fila abrupta. Ex inde vero suppletum est, quod deerat de sacramentis ex ipsius lectura super 4. sentent. à qu. i. additionum usq. ad 69.

Quartus denique tractatus est de termino, ad quem pervenimus per verbum incarnatum, scilicet de æterna, & perfecta beatitudine in resurrectione corporum, & gloria animarum à q. 69. usque ad 100.

Istæ sunt principales partes totius Theologiae, & generales ejus divisiones. Nunc oportet sigillatim per omnes materias discurrere, & earum connexionem, ordinemque ostendere.

ORDINATIO PRIMAE PARTIS per suas questiones, & materias.

Expeditâ prima questione, in qua, ut sur-
diximus agitur de ipsa scientia The-

tanquam in quæstione proœmiali: incipit à q. 2. D.. Thom. agere de objecto talis scientiæ , quod est Deus ut in se. In quo primo considerat id , quod pertinet ad quæstionem an est, deinde ad quæstionem quid est. De quæstione an est tractat. D. Th. unicâ quæstione, quæ est secunda primæ partis, tum ostendendo quomodo Deum esse sit demonstrabile, tum proponendo demonstrationes id ostendentes.

Post tractatum de Deo quoad an est sequitur investigatio de quidditate Dei. Et primo agit D. Thom. de his, quæ pertinent in Deo ad absolute usque ad quest. 27. deinde de his, quæ pertinent ad relativa.

In tractatione autem absolutorum , sollicitè oportet advertere; quantum à mensuris celsitudine ordinavit S. Thom. distributionem divinorum attributorum. Nam omnia attributa in triplici ordine collocat. Primo: a, quæ pertinent ad ordinem quasi extitativum Dei. Secundo, quæ ad cognoscibilitatem passivam, quia unumquodque est cognoscibile in quantum ens, & ratione suæ entitatis. Tertio, quæ pertinent ad ordinem operativum , sive ad intra, sive ad extra ; operatio enim est maximè propria naturæ, ut natura est.

Ad ista autem consideranda à suis fundamentis, attendenda est radix omnium , scilicet ipsa ratio actus puri, quia Deus habet simpliciter esse primum ens; ens enim potentiale est posterius actu in perfectione, quia potentia perficitur per actum, unde ens potentiale non potest esse primum ens sim-

pliciter, & consequenter, neque Deus, quia nomine
Dei intelligimus ens primum, & perfectissimum
simpliciter. Quod si aliquid haberet de potentia,
& non esset simpliciter actus purus, pro ea parte
potentialitatis non esset Deus, quia non esset sim-
pliciter primum ens, sed aliquid posterius in ente,
scilicet ens potentiale, unde Deus secundum se to-
tum non esset ens perfectissimum, & primum, si
non esset actus purus.

Duplex autem conceptus distinguitur in actu
puro, alter per modum transcendentalem, quate-
nus ens increatum, seu divinum, quod est actus pu-
rus communiter se habet ad essentiam, & attributa,
quod enim est commune naturae, & passionibus
quasi transcendentale est respectu illorum sicut
ens creatum transcendentaliter se habet respectu
eorum, quae conveniunt creaturae. Alter est per
modum naturae quatenus intelligitur aliquid in
Deo per modum constituentis gradum ejus, & na-
turam condistincte à passionibus seu attributis.
Differentia autem constitutiva cujuscunque na-
turae venari debet ex propria ejus operatione,
quia natura est principium motus, seu operatio-
nis. Propria autem, & per se operatio Dei est
intelligere, quia hæc est maximè immaterialis, &
segregata à potentialitate. Unde de natura Dei,
seu de actu puro sub conceptu naturae ibi tracta-
vit div. Thom. ubi propriam ejus operationem
explicavit, quae est intelligere, scilicet in quæst.
14. quæ non distinguitur à natura propter sum-
mam perfectionem, & puritatem illius actus.

Antecedenter verò explicavit actum purum ab ista quæst. 3. sub conceptu quasi transcendentali entis increati, seu substantiæ divinæ, ut communis est ad attributa, quæ illi conveniunt, in quantum ens increatum est, & à creato distinctum: & hæc dicimus, quod pertinent ad esse entitativum Dei, quod est esse increatum.

Ex ratione autem actus puri secundum conceptum entis increati oriuntur quinque principalia, & quasi radicalia attributa pertinentia ad ipsum esse Dei per quæ removentur à ratione actus puri quinque conditiones, seu defectus entis creati, & potentialis, scilicet compositio, imperfectio, limitatione, mutatio, & divisio, seu pluralitas, & per attributa removentia istas conditiones Deum cognoscimus via etiam remotionis. Sunt autem quinque attributa, scilicet simplicitas contra compositionem; perfectio contra imperfectionem; infinitas contra limitationem; immutabilitas contra mutabilitatem; unitas contra divisionem, seu pluralitatem. Nam ex eo, quod est actus purus sine aliqua potentialitate nihil est per quod minoretur, imperficiatur, vel limitetur, aut determinetur actus ille, & perfectio, unde non est invenire in illo majus, aut minus, & consequenter, neque totum, & partes, quia omne totum est majus sua parte, caret ergo compositione. Caret etiam imperfectione, quia si deesset ei aliqua perfectio esset in potentia ad illam, & sic non esset actus purus. Caret etiam limitatione, quia nulla caret perfectione, & sic ad nullam limitatur, oritur enim limitatio ex aliqua potentialitate non determinata.

permittente omnem actualitatem, & perfectiōnem. Caret etiam mutabilitate, quia si ad nihil est in potentia, ad nihil mutari potest. Caret denique multiplicatione, seu divisione, quia si divideretur aliquid perfectionis esset in uno, quæ non in alio, siquidem ab illa dividitur, & una ab alia non participatur, ergo unice esset perfectio, quæ est in alio, & è contra. Debet ergo esse unum, quod est actus purus.

Ex his autem attributis, quæ sunt magis radicalia in entitate, sc̄quuntur alia tria quasi accessoria, & consecuta ad ista. Ad perfectionem enim sequitur bonitas. Quia unumquodque in tantum est bonum, seu appetibile, in quantum est perfectum, ex perfectione enim in se sequitur, quod sit communicativum sui, & perfectivum alterius per modum finis. Ad infinitatem eam sequitur immensitas, ut est infinitas quantitatis, & ratio præsentiae localis, licet ad contactum hujus præsentiae in Deo non sufficiat infinitas in ratione entitatis, sed etiam in ratione operationis, & actionis, quia est contactus virtualis, qui non potest aliquid tangere nisi dādo, vel efficiendo, & quia divinus est, debet dare omnia etiam primum esse, & sic debet intimè esse in omnibus, quod est esse immensum. Denique ad immutabilitatem sequitur æternitas, quia quod est immutabile non potest ejus duratio mensurari motu, & tempore, sed æterno. Licet autem veritas sit unum ex transcendentalibus, non tamen hic tractatur à D. Th. qui a veritas, ut transcendentalis pertinet ad cognoscibilitatē passim, & ideo tractatur

Estatur à D. Th. q. 12. post tractatum de entitate Dei veritas autem formalis pertinet ad actum intellectus, ideoque agitur de illa post tractatum de intellectione divina q. 16.

Igitur hoc ordine tractat div. Th. de his attributis entitativis, quæ sunt octo: Primò de simplicitate Dei, quæ opponitur compositioni creatæ q. 3. Deinde de perfectione q. 4. Et quia ad perfectionem sequitur bonitas, agit de illa dupliciter. Primò in communi q. 5. Deinde in particulari de bonitate divina, q. 6. Tertio agit de infinitate, entitativa q. 7. Et quia infinitatem sequitur quantitas infinita, seu immensitas agit de illa q. 8. Quartò agit de immutabilitate q. 9. Et quia ad immutabilitatem sequitur æternitas, agit de illa quæst. 10. Tandem tractat de unitate Dei q. 11.

In secundo ordine attributorum agit de ipsa cognoscibilitate passiva Dei, quæ est sicut veritas transcendentalis ejus. Et prius consideratur in Deo esse cognoscibilem passivè, quam esse cognoscitivum: tum quia cognoscibilitas passiva est quid universalius, cum inveniatur in omni ente, & consequatur ad conceptum transcendentalem ipsius entitatis, ratione cuius dicitur aliquid cognoscibile; esse autem cognoscitivum pertinet ad operari, ideoque consequitur determinatum gradum naturæ, natura enim est principium operandi. Unde convenienter agit D. Thom. de cognoscibilitate passiva Dei prius quam de activa, sed quia cognoscibilitas passiva dicitur per ordinem ad aliquod cognoscens, potest comparari cognoscibilitas passiva Dei, vel in ordine

ordine ad ipsum intellectum divinum cognoscendem, & cum hoc supponat ipsum Deum intelligere, & cognoscere activè considerabitur infra agendo de scientia Dei. Velpotest comparari ad intellectum creatum cognoscentem ipsum Deum, quod maximè fit per visionem beatam, & ideo agit de illa in hac quæst. 12. Quia verò ex cognitione Dei sequitur nominatio ejus, quia unumquodq; nominamus, sicut cognoscimus agitur de nominibus Dei, & de modo, quo ista nomina ipsū significat in q. 13.

In tertio ordine attributorum considerantur illa attributa, quæ pertinent ad ordinem operativum, & consequenter agitur de ipsa scientia Dei sub conceptu naturæ, seu gradus constituentis naturam, ratio enim naturæ ex operatione dignoscitur, cuius in rebus creatis natura est principium, in Deo autem non est principium per modum actus primi ordinati ad secundum, sed actualitas ipsa pura, & ultima operationis, Quod si aliqua attributa intellectionis distinguuntur, ut sapientia, prudentia, &c. id solùm est penes alias particulares habitudines circa aliqua objecta, vel modum attingendi, non penes actualitatem ipsam intellectualitatis, quæ pertinet ad gradum naturæ. Cum autem sit duplex operatio, altera immanens, altera transiens, prius agit D. Thom, de operatione immanentia quæst. 14. usque ad 25. Postea autem de operatione transeunte, seu potentia executiva in q. 25. Est enim actio immanens ex sua natura prior transeunte, tum quia magis intima ipsi operanti, tum quia immanens est directiva, transiens verò executiva, executio autem supponit directionem. Attui-

Attributa ergo quæ involuunt operationem immanentem in Deo tali ordine distribuit D. Thom. quod prius considerat ea, quæ pùiè & præcisè pertinent ad intellectum: quia intelligere præcedit velle, deinde ea, quæ præcisè pertinent ad voluntatem, & ad ejus operationes & virtutes. Tertiò de illis attributis, quæ sunt mixta ex operatione intellectus, & voluntatis, quia pertinent ad unam potentiam, ut movetur ab alia, sicut providentia, seu prudentia pertinet ad intellectum imperantem, & ordinantem secundum quod præsupponit, moveri ab efficacia voluntatis, sine qua providentia inefficax, & cassa redditur. Neque opportuit agere de aliis actionibus immanentibus, quia non possunt dari in Deo nisi operationes intellectus, & voluntatis, quæ enim pertinent ad sensus corporeos in Deo non sunt. Igitur ea, quæ pertinent ad intellectum divinum præcisè tractat Div. Thom. à questione 14. usque ad 19. tali ordine, quod priuò considerat ipsum intelligere in se, quoad specificationem suam, & objecta, ad quæ se extendit, & modum intelligendi, & hoc tractat q. 14. Deinde considerat perfectiones, quæ conveniunt ipsi intelligenti ratione intellectualitatis, tam ex parte subjecti, quam ex parte objecti. Ex parte subjecti convenit intelligenti perfectio vitæ, quia intelligere operatio vitalis est, & convenit viventi. Ex parte autem objecti præcipua perfectio intelligentis est veritas, sicut carere veritate seu esse falso magna imperfectio est. Veritas autem vel est solum cognita, & asscuta ab intellectu, vel eti-

et conformata, & procedens ab ipso sicut res arte factae procedunt ab arte, & per conformitatem regulas artis veritatem suam fortuantur. Et ad hanc requiritur exemplar, seu idea, quae per modum artis, causet rem ideatam. Sic ergo tractat I. Thom. post intelligere divinum de vita, de veritate, de ideis, tanquam de perfectionibus intelligentiarum divinarum. Prius tamen agit de ideis, deinde de veritate, & ultimè de vita, quia hoc postulabat connexio, in ordine doctrinae, eo quod in quaest. de scientia ostenderat D. Thom. scientiam Dei esse causam rerum, quod erat scientia practica respectus creaturarum, unde statim opportebat ostendere ipsa principia, quae sunt exemplaria, seu ideas ex parte intellectus formativæ creaturarum: deinde agit de veritate, quae in creaturis transcendentaliter invenitur, & sumitur per conformitatem ad ista exemplaria, seu ideas divinas, à quibus formantur res naturales sicut res arte factae ab arte, licet veritas formalis seu iudiciorum, solum in intellectu detur. Et postremo agit de vita, quae ex parte subjecti intelligentis se tenet hoc enim vivit intelligendo. Atque ita de ideis agit quaest. 15. De veritate vero quaest. 16. De opposito veritatis, quae est falsitas quaest. 17. De perfectione vero ex parte subjecti intelligentis quae est vita Dei, agit quaest. 18.

De attributis autem pertinentibus ad operationem voluntatis absolute & præcisè, incipit ager à quaest. 19. Quod sic dividit D. Thom. ut primo agat de ipsa voluntate, ut constituit in Deo vere & pte

& propriè appetitum elicitem ex cognitione ordinatum. Deinde de actibus quæ illi convenient; & tertio de virtutibus, quæ illi attribuuntur. Agit autem prius, & seorsim dir. Thoma de voluntate, quæm de actibus ejus, quod non fecit, quando egit de intellectu in quest. 14. eo quo actus intelligendi non tam habet rationem operationis, quam ipsam futuram, & ultimam actualitatem intellectualitatis, & cum natura in Deo constituta sit ipso gradu intelligendi ut habere rationem actus puri, consequenter non tractatur de actu intelligendi seorsum ab intellectu ipso, & natura. Actus autem volendi non constituit naturam, sed supponit intellectualitate constitutam, & siquolitio plus habet de operatione, quia non est primum constitutus, quam de gradu, intellectio vero plus de gradu actu puri, quam de operatione; ideoque seorsum ab ipso principio elicente, quod est voluntas explicatur; ut per hoc etiam constet voluntatem in Deo esse appetitum elicitem non innatum. Agit ergo primò de ipsa voluntate secundum sc, quest. 19. Deinde de ejus actibus, & virtutibus. Dupliciter enim in voluntate sumitur distinctio actuum. Uno modo respectu objecti appetibilis, ut conveniens ad amandum, vel disconveniens ad fugiendum, sive distinguuntur amor, & odium, spes, & gaudium, & similia. Alio modo sumitur distinctio actuum non per originem ad appetibile ut sit, sed ad appetibile ut regularem, & mensuratum ratione, & sic fundatur diversitas virtutum moralium, quæ objectum moralitatis est.

stappetibile, seu volibile, ut regulatum. Sic ergo
distinguit D. Thom. duplex genus actuum, sci-
virtutum in voluntate divina: aliud eorum, quae
ræcisè distinguntur penes ordinem ad appetibile
in ratione convenientis vel inconvenientis, ut
immetur. Et de his agit in hac quæst. 20. consi-
derando amorem, & gaudium in Deo. nam reli-
qua quæ pertinent ad fugam, vel arduitatem ob-
jecti non sunt formaliter, & directe in Deo, quia
imperfecta. In sequenti autem quæstione consi-
derat virtutes voluntatis divinæ secundum ratio-
nem moralitatis. Hæc autem in Deo reducuntur ad
duo scilicet ad justitiam, & misericordiam. Nam
virtutes morales, vel versantur circa passiones, ut i-
dinetur sub ratione, vel circa operationes erga al-
terum. Quæ versantur circa passiones, est tempe-
rantia, fortitudo, &c. Deo convenire non possunt
nisi metaphoricè, cum in Deo non sint passiones.
Unde & ipsa misericordia secundum quod inten-
tat passionem tristitiae erga miseriā proximi, non
nisi metaphoricè Deo convenit. Quæ autem ver-
santur circa operationes ad alterum, ut iustitia, li-
beralitas, &c. non repugnat esse in Deo dummodo
subjectionem ad superiorem non importent, ut Reli-
gio, observatio, & similia, sed ordinationem supe-
rioris erga inferiora involendo, & ista reducuntur
ad misericordiam, & justitiam, quia omnis voluntas
Dei erga creaturas, vel sit secundum puram gra-
tiam, & sic pertinet ad misericordiam, quæ relevat
creataram à defectu, seu indigentia, vel sit secun-
dum aliquem modum debitum saltē ex suppositio-

nt, & impacto, & sic pertinet ad iustitiam. Unde dicitur Ps. 24. *Omnis via Domini misericordia, & veritas.* id est operationes tendentes ad creaturas, ut via Quæst. 21.

Tertio loco considerat D. Th. illa attributa, quæ nec sunt solius intellectus, nec solius voluntatis, sed intellectus ut moti à voluntate, sicut sunt actus practici disponentes, & ordinantes libere de his, quæ ordinari, & imperari possunt. Deus autem in ordine ad se non agit per imperium, & ordinationem liberam, quia voluntas divina fertur necessario erga se, cum sit summum bonum, unde circa se solum habet amorem necessarium & gaudium sumnum. Respectu ergo creaturarum exercet Deus actus praticos liberos ordinantes, & disponentes de illis. Et quia omnia creata subduntur Deo, ut supremo Domino, ideo respectu omnium habet procedere per providentiam, seu prudentiam, cuius præcipuus actus est imperare, ut dicit D. Th. 2.2. quæst. 47. art. 3. Quare omnia, quæ per actus praticos, ad quos concurrevit ordinatio intellectus, & efficacia voluntatis inveniuntur in Deo, reducit D. Th. ad providentiam, seu prudentiam, qua de omnibus disponit. Et de ista agit primò in generali in hac quæst. 22. Deinde sequenti agit de speciali providentia, quæ transmittit efficaciter creaturam rationalem ad finem supernaturalem. Et dicitur specialis tum ex parte finis ad quem ducit, quæ est beatitudo supernaturalis, tum ex parte personarum, quia non omnes, sed quosdam tantum adducit ad illum finem, tum ex parte modi, quia efficaciter ad finem perduc-

cit, si deo prædestinativa providentia dicitur, & ita de prædestinatione agit q. 23. In quæst. autem 24. explicat metaphoram, quâ in scriptura prædestinatio dicitur liber vitæ, tum pro ea parte, quâ liber dicit scripturam ordinatam ad suceurrendum memoriaz, & sic cù firma Dei notitia de prædestinatis: tum pro ea parte qua liber ordinatur ad designandū aliquos ad aliquod officium, seu munus, elec̄tū autem, ad sup̄emum munus designantur, scilicet ad fruendum Deo.

Denique post attributa explicantia, actus pūiē immanentes in Deo explicat D. Thom. attributum omnipotentiaz, quæ dicit principium executivū, & per modum actionis transeuntis ad extra, & sic igit de omnipotentia in quæst. 25.

Ex omnibus autem istis hucusque tractatis quæ summam & infinitam Dei perfectionem in essendo, & operando explicant colligit D. Thom. convenire Deo summam beatitudinem, quæ est status omnium bonorum aggregatione perfectus, ut in cognitionem, & fruitionem cadit. Et sic de beatitudine Dei agit quæst. 26.

MISTERIUM TRINITATIS.

Post considerationem perfectionum ab solutum, quæ convenient Deo, ut maximè unus est, estat considerare intra Deum, ea quæ pertinent ad distinctionem Personarum, & mysterium Trinitatis. Quam considerationem distribuit D. Th. in tres recipias partes: Primum considerat ea, quæ se habent, ut præcogita quædam, & præsupposita ad distinctionem personarum, & sunt duo, scil.

processiones, & relationes, & hoc per duas quæstiones. Secundo considerat ipsas personas constitutas, & distinctas in se, tum in communione, tum in particulari, de qualibet differendo per decem quæstiones. Tertio, ea quæ consequuntur ad personas secundum earum comparationem, sive ad intra, sive ad extra ad creaturas, per quinque quæstiones.

Circa primum, cum mysterium Trinitatis consistat in hoc, quod sint in Deo tres personæ realiter distinctæ cum summa unitate essentia, catholica fides procedit evitando duplicem hæresim extrémè contrariam, ex quibus cæteræ in hac materia originatæ sunt, scilicet Sabellii, & Arii. Sabellius enim sic voluit salvare unitatem in Deo, quod etiam omnes personas fecit unam realiter, & in se, solumque eas distinxit penes diversa officia, seu effectus ad extra, & sic ut filium Deum faceret, negavit esse filium, Arius è contra sic distinxit personas in Deo, quod negavit consubstantialitatem, & unitatem in essentia, & sic, ut faceret filium negavit esse Deum. Ut autem utrumque evitet fides catholica ponit distinctionem personarum notifici in absoluto, & essentiali, sed penes relationes reales oppositas, eo quod inter omnes oppositiones sola relativa inveniri potest sine imperfectione, & divisione naturæ in Deo, ut S. Thom. advertit qu. 7. de Potent. art. 8. ad 4. & in 1. ad Anibal'dum distinet. 26. q. 2. artic. 2. & 3. quia reliquæ oppositiones fiunt tollendo aliquid, & ponendo in ipsa substantia rei, cui conveniunt, quia fiunt penes negationem, & affirmationem sola relativa oppo-

Hic sit respiciendo, & tendendo ad terminum oppositum, non tollendo illum, & sic non facit divisionem in esse, sed in respectu, omnia autem sunt unum in Deo. ubi non obviat relationis oppositio. Rursum necesse est huic relationi apponere fundamēta factū ad hoc, ut exerceatur respectus oppositionis, quia respectus, qui exerceatur sine fundamento, realis non est: non potest autem aliquis respectus realis fundari in divinis, nisi in aliqua processione, seu origine cōmunicativa naturae, non divisiva, quia omnis alia relatio, quæ super aliud fundamentum fundatur, supponit extrema distincta non facit, origo autem, seu processio eiām extrema ipsa, respectusque producit. In Deo autem antecedenter ad relationes non possunt supponi aliqua extrema distincta inter quæ relatio exerceatur, quia omnes, quod antecedit relationem est absolutum, & consequenter non distinctum, scđ unum. Et sic sola processio, seu origo potest fundare relationes reales non supponendo extrema distincta ante ipsas relationes, sed per ipsas relationes extrema distincta constituendo, quia relationes ipsæ substantiales sunt, & non accidentales. Ideo ergo agit de processionibus divinis tanquam de fundamentis relationum ad initia in quest. 27. de ipsis autem relationibus in q. 28.

Explicatis verò processionibus, & relationibus sequitur secunda pars hujus tractatus, scilicet agere de ipsis personis secundum scđ, quarum constitutio, & distinctio à relationibus, seu processionibus pendet. In hoc autem generaliter venimus.

siderandæ duo: Primum id quod est commune omnibus personis; secundò id quod unicuique est peculiare, & proprium. In communi considerantur quatuor: Primo quidditas, seu definitio, aut conceptus personæ in communi, & hoc quæst. 29. Secundò divisio, seu pluralitas personarum quæst. 30. Tertiè ea, quæ plures hanc consequuntur, & quomodo nominibus pluralitatis diversificatis, vel solitudinis utendum sit, & hoc quæst. 31. Quartò cognoscibilitas personarum, & consequenter earum nominatio, & hoc quæst. 32. Exinde vero agit de singulis personis in particulari. Et primo de persona Patris quæst. 33. Deinde de persona Filii quantum ad rationem, & munus verbi quæst. 34. quantum vero ad rationem imaginis quæst. 35. Testid de persona Spiritus sancti, tum quantum ad rationem spiritus quæst. 36. sumendo spiritum non prout opponitur corporeo, sic enim est aliquid commune tribus personis, sed prout dicit impulsus, & efficacia voluntatis procedentem à Patre, & Filio spirantibus: tum in quantum est dilectio, seu amor spiritus quæst. 37. Tum in quantum est donum procedens, & emissum à dominante quæst. 38.

Circa tertiam partem hujus tractatûs considerat div. Thom. quinque comparationes personarum: Primo in ordine ad essentiam, quæ illis terminatur, & ad nomina essentia, quibus significatur, & hoc quæst. 39. Secundò comparantur ad relationes, quibus ut formis personalibus constitutur personæ, & de hoc quæst. 40. Tertiò com-

parantur ad actus notionales, secundum quos
ginantur personæ, vel producunt, & de hoc
est 41. Quartò comparantur inter se quantum
æ qualitatem, magnitudinem, coæternitatem,
similitudinem, & de hoc quæst. 42. Quintò compa-
ratur quoad creaturas, ad quas mittuntur perso-
nae pro opere creationis, quod est communis
nnibus personis, nec convenit illis nisi ut sunt
num, sed pro opere aliquæ sanctificationis, in
uo vel visibiliter apparent personæ, ut filius, per
icarnationem. & Spiritus sanctus per apparitio-
em, vel invisibiliter habitant in anima per sanctifi-
cationem, & de tali missione personarum agit
quæst. 43.

PROCESSIONE CREATVR ARVM

à Deo.

EX hoc loco incipit agere D. Thom. de Deo in
causando, qui hucusque egerat de Deo in essen-
do in ordine ad se. In processione autem creatu-
rarum considerat D. Thom. tria: Primum quod ge-
nus causæ conveniat primo principio, quod est
Deus. Secundò modum causandi tam ex parte
ipsius causæ, quam ex parte rei causatae. Tertio
res ipsas causatas, earumque varietatem. Pri-
mum expedit quæstione 44. ostendens, quod pri-
mo principio convenit genus causæ efficientis, fina-
lis & exemplaris, materiam verò esse rem creatam
à Deo, non primam causam, & sic materia-
lem causalitatem primo principio non conveni-
re. Secundum tractat o. 45. & 46. Ubi tractat de

modo setenente ex parte Dei causantis quæst. 45.
 Et de modo tenente se ex parte cœaturarū quæst.
 46. Modus autem ex parte Dei causantis consideratur solum in genere cause efficientis, nam de causalitate finali latius tractandum est in 1. 2.
 agendo de fine ultimo rationalis creaturæ, de exemplari autem supra quæst. 15. actum est. Modus ergo ex parte efficientis in Deo est, quod producat ex nihilo, & hoc est cœare. Modus autem ex parte cœaturarum procedentium consideratur theologice quantum ad hoc, quod incœpit cœare in tempore, & non ab æterno, hoc enim pertinet ad declarationem articuli fidei, quo fatemur Deum creasse in initio temporis.

Circa tertium, scilicet circa res ipsas procedentes à Deo, earumque diversitatem, & distinctionem, intendit D. Thom. modus theologico agere de effectibus istis procedentibus à Deo, secundum quod ex illis integratur hoc universum, quod est integer, & totalis effectus Dei. Unde prius in communione ostendit dari diversitatem. & inæquitatem rerum cum unitate mundi, quæ est unitas ordinis, & utriusque Deus est causa, & hoc facit.

q. 47.

Deinde descendit ad explicandum in speciali res ipsas, ex quibus integratur mundus per sua genera. Et, licet res cœare dividantur per decem prædicamenta considerando metaphysicè prædicta quidditativa, ex quibus constant, tamen theologus non considerat quidditates cœaturarum, nisi prius suas effectus Dei integrantes hoc univer-

Sicut, unde solùm considerat principia genera, ex quibus universum coalescit, & id, quod facit inaequalitatem, & graduationem in rebus universi. Genera præcipua sunt corporale, & spirituale, & ex his mixtum. Inæqualitas autem, & graduatio, sumitur penes perfectum & imperfectum, seu defectuosum, quod generaliter dicitur bonum, & malum, unde solùm ista explicat in praesenti. Et deinde, quia solam pertinet ad theologum sic explicare distinctionem, & multipliciterum creaturarū, quod constet nihil subtrahis à jurisdictione Dei, sed esse creatorum omnium visibilium, & invisibilium, neque aliquam distinctionem, seu inæqualitatem dari in creaturis, quæ exigunt duo summa, & prima principia, sicut posuerunt Magistri daturum unum principium bonum, & alterum malum: & ab uno, quod est Deus suberahebant corporalem creaturam dicentes esse à malo principio. Unde ad ostendendum quod universitas creaturarū sit ab uno principio, id est à Deo creatorē necesse fuit distinguere illas genera, quæ aliquis subtraxerunt à Deo, & omnia illi attribuere, scilicet spirituale, & corporale, bonum, & malum.

Circa distinctionem ergo boni, & mali, omissō bono de quo jam supra q. 5. actum est, & de quo nullus dubitat, quod sit à Deo, hic solùm tractat de malo, de quo ibi non agit, quia magis conducebat hic ad explicandam inæqualitatem, & distinctionē creaturarum. Et agit de malo in communione, nam de speciali malo, quod est morale, tractandum est in r. 2. Et sic de male in communione, solùm agit du-

ORDO QUESTIIONUM.

mō de natura malī, ejusque divisione in malum corporeū, & peccatum. Et hoc q. 48. Deinde, de causa mali in communi q. 49.

Circa divisionem verò penes spirituale, & corporale longior tractatus est comprehendens varias naturas, quæ in hac divisione includuntur. Agit ergo priùs de natura pure spirituali, quam theologia Angelorum, id est Dei nuntium, Philosophi intelligētiam vocant, de qua agit à q. 50. usque ad 65. Secundò de natura pure corporali, quæ processit à Deo in opere sex dierum à q. 65. usque ad 75. Tertio de mixto ex spirituali, & corporali, quod est homo à q. 75. usque ad 103. Et licet homo sit dignior, quam creatura pure corporea, agit tamē priùs de illa, quanto de homine, tum quia post Angelos, vel cum illis facta est immediate natura pure corporalis dicente scriptura: In principio creavit Deus cœlum, & terram, deinde verò sexta die factus est homo, theologus autem maximè observat explicare ordinem creaturarum, eo modo quo processerunt à Deo: tum etiam quia mixtum, seu compositum ex aliquibus extremis melius cognoscitur habita cognitione extremitum, & sic cum homo componatur ex spiritu, & corpore, recte de illo agitur post trattatum de natura spirituali, & corporali.

Considerationem autem creaturæ spiritualis, seu Angelorum sic distribuit D. Th. quod considerat in illis tria principalia capita: Primo substantiam, & essentiam eorum secundum se abstrahendo, ab existentia, & productione. Secundò considerat esse naturale existentias, seu productionem eorum.

Tertiò esse supernaturale in gratia & gloria, & oppositam eorum, scilicet peccatum, & damnationem. Primum sic tractat D. Thom. quod primè agit de ipsa essentia seu substantia, deinde de proprietatibus consequentibus, quæ sunt intellectus, & voluntas eorumque operationibus. Naturam, seu substantiam considerat, tum absolute in se quæst. 50. tum comparative ad corpora. Comparari autem potest Angelus, vel ad corpus, quod assumit, ut in eo appareat, licet naturaliter unitam non habeat, vel ad corpus, cui assistit tanquam loco per virtualem quantitatem, vel quod movet, & in quo movetur ea quod existentia ad locum mutabilis est, nec de existentia in loco tractari potest, nisi etiam tractando de motu locali. Et de comparatione ad corpora, quæ Angeli assumunt, & naturaliter unita non habent agit quæst. 51. De comparatione ad corpora, ut sunt loca agit q. 52. De motu vero circa talia loca q. 53.

Circa proprietates primè agit de intellectu, deinde de voluntate. De intellectu considerat quatuor: Primo ipsam potentiam cognoscitivam quæst. 54. Secundo medium, per quod fit cognitio, scilicet species angelicas q. 55. Tertiò objecta, ad quæ se extendit cognitio angelica, quæ vel sunt immaterialia, & spiritualia, & de his agit quæst. 56. Ve sunt corporea, aut corporaliter manifestabilia, sicut cognitiones cordis, quæ per signa corporea manifestantur, & mysteria gratiæ, quæ externis miraculi apparere solent, & de his agit qu. 57. Quartò considerat medium cognoscendi, ut quod sia-

sine discursu, & sine compositione, & similibus, &
de hoc agit qu. 58. De voluntate vero tractat duo:
Primo de ipsa potentia, seu libero arbitrio questio-
ne 59. Secundò actum tam naturalem, quam
liberum voluntatis, & hoc quest. 60.

Secundum, quod considerat post naturas, &
proprietates Angelorum, est ipsorum existentia,
seu productio in esse, & similiter tempus, & lo-
cum, in quo fuerunt Angeli creati, & de hoc agit
q. 61. Tertio & ultimò considerat esse supernatu-
rale, ad quod Angelis sunt elevati. Primo quidem
quoad gratiam, & gloriam, & ejus meritum quest.
62. Quod totum expedit D. Thom. una questio-
ne, eo quod difficultates particulares, de merito,
de beatitudine, & gratia sunt communes ho-
minibus cum Angelis, & ideo aliis locis tractan-
tur. Secundò agit de opposito gratiae, quod est
peccatum, & quale, & quando potuerit accidere,
questione 63. Tertio agit de opposito glorie,
quod est damnatio, seu pena peccantium, tum
quoad obtainctionem intellectus, tum quoad
obstinationem voluntatis, tum quoad dolorem
in alligatione ignis, q. 64.

Post considerationem naturae angelicæ, qua
est purè spiritualis, restat inquirere de alio genere
creaturarum à Deo procedentium, quæ est purè
corporea. Circa quam considerat D. Thom. more
theologico ordinem doctrinæ, quo tractandum
est de hoc processu, secundum quod pertinet ad fi-
nem, & habetur per revelationem factæ scriptura-
tæ, & ita distibuit ordinem tractacionis eiusdem

modo, quo scriptura nobis tradidit productio-
nem creaturæ corporalis. Invenimus autem in
scriptura distingui quatuor genera operum divino-
rum, quibus opificium mundi perfectum fuit, scilicet
opus creationis, opus distinctionis, opus
ornatus, opus completionis & consummationis.
Et licet posset Deus sola creatione totam hanc
perfectionem, & complementum producere, sicut
fecit in Angelis, tamen juxta cujusque naturam se
accommmodans præcise creavit id, quod pure indi-
gebat ex nihilo produci, sicut corpora cœlestia, &
elementaria, quæ verò ex subiecto per eductio-
nem possunt, & petunt generari, per educationem
& subiecto producit. Et præterea quia in prima
serum formatione non solum debebat ostendipot-
tentia creantis, sed etiam sapientia ordinantis, &
imperfectio, ac dependentia rei creatæ; quod
maximè ostendebatur componendo universum or-
dine quodam suæ sapientiæ, & faciendo quod
corpora transirent de statu imperfecto ad perfe-
ctum. Et ideo facta creatione primorum corpo-
rum, quantum ad eis ex nihilo (in quo etiam
includitur distinctio substantialis eorum, dicitur
enim fuisse creata cœlum, & terram, & aquam,
&c. quæ sunt corpora substantialiter distincta)
incæpit opus distinctionis per aliquem motum
quantum ad aliqua accidentalia, sicut per motum
lúcis divisio tenebrarum & diei, per segregatio-
nem aquarum, firmamentum nubium ab aquis
inferioribus; per congregacionem aquarum, ter-
ram manifestatio, &c. Tertium onus fuit ornatus
sicut

sicut corporibus elementalibus addita sunt quædam mixta, & viventia, ut in aëre volucres, in aqua pisces, in terra bestæ; corporibus vero cælestibus virtus aliqua superaddita est ad efficiendum activè hunc ornatum in inferioribus. Quartum fuit opus completionis, & consummationis, cessando quidem à novis generibus rerum faciendis, continuando vero gubernationem eorum in propria individuis.

Quem ordinem secutus D. Thom. eodem modo distribuit processum creaturæ corporalis à Deo, & ita primò in communi, & generali ostendit creaturam corporalem à Deo procedere, non ab Angelis, & de hoc agit in quæst. 65. Deinde specialiter agit de singulis operibus supra dictis. Primo quidem de opere creationis prout distinguitur ab opere distinctionis, ostendens quænam corpora per creationem sint facta, & quomodo non fuerint facta informia quoad formationem, & distinctionem substantiæ, sed quoad aliquam informitatem accidentalem, quæ postea perfeta fuit. Et de hoc agit q. 66. Secundò agit de opere distinctionis, quod per tres dies tripliciter facta est. Primo distinguendo lucem, & tenebras quod pertinet ad corpus cælestis, & sic agit de lucis prodratione quæstione 67. Secunda die distinguendo inter aerem, & aquam, cum divisæ sunt aquæ superiores, id est nubium ab inferioribus, quæ sunt in mediante firmamento, id est secunda æris regione, in qua aquæ nubium firmantur, & quasi ligantur ne cœmpant parsim dærsum. Necque enim

quæ perveniebant ad firmamentum stellarum, ut per tale firmamentum necesse fuerit eas dividere, & de hoc opere agit quæst. 68. Tertiâ die facta est divisio inter aquam, & terram congregatâ aqua in unum, & apparet terra cum germine, & plantis, quæ illam vesciunt. Et de hoc agit quæst. 69. Post opus autem distinctionis secundum est opus ornatus per alios tres dies, tum in corporibus cœlestibus, tum in elementaribus. Nam quarta die ornati sunt coeli per hoc, quod luminaria acceperunt specialem aliquam virtutem, & motum ad generationem rerum ordinatum distinguendo varia tempora in mensibus, & annis, sicut si componerentur rotæ horologii. Et de hoc agit quæstione 70. Quinta die factus est ornatus aquæ, & aeris producendo in aqua pisces, in aere volucres. Et de hoc agit q. 71. Sexta die productus est ornatus terre in animalibus, ac denique in hominē tanquam præside, & Domino illius. Et de hoc agit q. 72. Tertium opus fuit completionis, & consummationis, quando complevit Deus die septime opus suum, & requievit ab universo opere, quod patrasat. Et de hoc agit q. 73. Et pro perfectione doctrine agit de omnibus septem diebus secundum aliquas eorum conditiones & difficultates, q. 74..

Expeditâ consideratione creaturæ purè spirituâlis, & purè corporalis ut procedit à Deo, restat trahare de creatura composita ex spirituali, & corporali, quæ est homo, ut quasi post maiorem mundum de minori tractetus. Et sicut, in majori mundo creaturæ corporales se habent, sicut corpus, &

Angeli sicut spiritus non quidem informans, sed
mouens, & ministrans, ita in minori mundo, qui est
homo, datur spiritus, qui est anima informans, &
corpus, quod a spiritu vivificatur, & regitur. Theo-
logus autem non considerat principaliter naturam
hominis nisi ex parte animae, licet etiam consider-
ret corpus ut ad ipsum anima dicit habitudinem, &
secundum generalem rationem, quā est esse filius
Dei, sicut infra qu. 91. agitur de productione cor-
poris humani, nam de ipso ut estens mobile, cor-
ruptibile pertinet agere ad Philosophum, non ad
theologum. Principaliter ergo considerat theolo-
gus de anima, ut intellectualis natura est, & speci-
litor ad Deum ordinatur.

Igitur tractatum de homine in duas partes di-
vidit S. Doctor, sicut fecit in materia de Angelis.
Nam primum agit de natura hominis secundum se,
deinde de productione eius in esse, & processu à
Deo. De Naturâ hominis tractat à qu. 75. usque ad
90. per quindecim questiones. De ejus vero pro-
ductione per duodecim à quest. 90. usque ad 102.
In ipsa ergo natura hominis quantum est ex parte
animae (prior tractatur à Theologo) considerat
D. Th. essentiam, & potentias, & operationes sicut
in Angelis. De essentia, seu substantia considerat
duo: Primo ipsam substantiam absolutè, & secun-
dum se quest. 75. Deinde comparative secundum
habitudinem ad corpus, cui unitur ut forma, in quo
differt à substantiis totaliter separatis, & de hoc
agit quest. 76. De statu vero animae separatae
extra corpus non agit hic, sed infra postquam tra-
ctavit

et a vie de modo operationis animæ , cò quòd ille status maximè immutat animam in modo operandi sine dependentia à corpore.

Circa potentias animæ considerat eas primo in generali quæst. 77. Deinde in speciali. Et quia principales potentiae sunt intellectus, & voluntas, quibus ministrant, & deserviunt potentiae sensitivæ, agit primò de ipsis potentiis sensitivis quæ præcedunt, & ministrant ipsis intellectivæ, tam in sensibus externis, quam internis, & hoc quæst. 78. De ipsa verò intellectiva agit quæst. 79. Et quia ad cognitionem intellectus iequitur appetitus agit de vi appetitiva hominis. Primò quidem in communi, & secundum se quæst. 80. Deinde in speciali de appetitu sensitivo, qui ministrat, & præambulat ad rationalem q. 81. & deinde de voluntate q. 82. indifferenta, & libertate prout movetur ab indifferentia judicii, agit de libero arbitrio qu. 83.

Circa operationes animæ agit primò de modo, quo intelligit anima unita, deinde de modo, quo intelligit separata: de operationibus verò voluntatis & habitibus, quia morales sunt, & habent rationem virtutis vel vitii, agetur in 1. 2. & 2. sicut etiam de habitibus intellectus, quæ sunt virtutes, ut sapientia, prudencia, &c. Igitur de operationibus sensitibus intelligendi agit D. Thom. distinguendo de illis penes objecta cognita. Quæ sunt in triplici differentiis, quædam infra se, scilicet corpora. Secundò ipsam animam in se. Tertio ea, quæ sunt supra se, scilicet intelligentiæ, & Deus. In cognoscendo corpora, sicut quidditates sensibiles, quæ sunt

funē magis conmatriales nōbis pro hoc statu, tria considerat: Primo medium cognoscendi, quæ sunt species, ut dependent à phantasmatibus, & accipiuntur à rebus, & hoc q. 4. Secundo ordinem & modum cognoscendi: ordinem quidem, quia quædam sunt priora, alia posteriora, quædam magis vel minus universalia in intelligendo: modum autem quia cognoscit componendo, & dividendo, discurrendo, &c. Et de hoc agit q. 85. Tertio considerat res ipsas cognitas, & objecta, ad quæ potest se extendere intellectus, v. g. ad singulatia, futura infinita, &c. & hoc q. 86. In cognoscendo autem se ipsam, & ea quæ intra se sunt considerat quomodo fiat q. 87. In cognoscendo vero intelligentias, & Deum quæ supra se sunt q. 88. Ultimo agit modo, quo hæc omnia intelligit anima in statu separationis q. 89. & sic finitur tractatus de natura hominis ex parte animæ.

Tractatus verò de productione hominis theologice tractatur à D. Thom. prout traditur à Scriptura considerando quatuor, quæ in ipsa prima hominis productione scriptura nobis declarat: Primo enarravit productionem ipsam, dum dicit: faciamus hominem, fecit Deus hominem, creavit hominem. Secundo declarat formam ejus, scilicet ad imaginem nostram, ut præsit, &c. Tertio statum, in quo homo est conditus, quia fecit illum Deus rectum, & sine peccato in statu innocentiae. Quartò declarat locum, in quo posuit Deus hominem, scilicet in paradiso, ut operaretur, & custodiret illum. Ad hæc quatuor reducit D. Thom. considerationem de-

productione hominis. Et primò quantum ad productionem ipsam considerat per tres quæstiones: Primò quidem productionem animæ q. 90. Secundo productionem corporis humani q. 91 Deinde productionem corporis adjuncti, scilicet corporis mulieris, quæ illi conjungitur ad vitæ, generatio- nisque subministrationem q. 92. Quantum ad secundum scilicet finem hominis, qui a creatus est ad imaginem, & similitudinem Dei, & in quo con- sistat hæc imago, & similitudo tractat q. 93. Quan- tum ad tertium, scilicet primum statum hominis, dividit illum ex parte animæ, & ex parte corporis. Ex parte animæ accepit statum in intellectu qui- dem quantum ad plenioram intelligentiam, & sci- entiam, de qua agit q. 94. In voluntate verò quo- ad rectitudinem gratiæ, & justitiae originalis, de quo q. 95. In usu verò hujus justitiae accepit domi- nium in omnes creaturem inferiores, de quo agit q. 96. Ex parte verò corporis consideratur status ille, & in ordine ad se quantum ad conservationem in- dividui, & in ordine ad alios quoad propagationem speciei per generationem. In ordine ad se consid- eratur immortalitas illius status non quidem sicut in gloria ubi dicitur corpus futurum spirituale, id est perfectè subiectum spiritui, in statu autem innocentiae erat adhuc corpus animale, id est indigens cibis, & alterationibus subiectum, licet per extrinsecam Dei providentiam, & re- parationem eisus ligni vite, immunis à morte redderetur, & de hoc agit q. 97. In ordi- ne autem ad generationem consideratur status ille,

QUESTIONUM
tum ex parte principii generantis, quia fieret genera-
ratio modo communi per commixionem, licet
non cum bestialitate concupiscentiae, quae nunc
est, & de hoc agit quest. 98. Tum quia etiam con-
sideratur ex parte prolis generatæ, & quoad corpus
quantum ad perfectionem, in qua generaretur, &
de hoc in quest. 99. Et quoad animam tum quoad
perfectionem justitiae originalis, quæ transfunden-
tur in prolem, de quo agit quest. 100. Tum quo-
ad scientiam, seu usum rationis andaretur in prole,
de quo quest. 101. Denique quantum ad quartum,
scil. de loco, in quo positus est homo in sua prima
productione, qui est parvulus, agit q. 102.

GVBERNATIO CREATVRARVM.

POst expeditam considerationem de processu
creaturarum à Deo sequitur agere de earum
gubernatione, & administratione, in quas continuò
Deus operatur, juxta illud Joann. 5. *Pater monu-
sique modo operatur, & ego operor.* Administrat
autem Deus creaturas, quædam pè se immediatè
operando, quædam etiam mediantibus aliis cau-
sis secundis, juxta quod dicit August. 3. de Trinit.
c. 4. quod corpora grossiora per subtiliora regun-
tur, & omnia corpora per spiritum vitæ rationalem,
& spiritus peccator per spiritum justum, & spiritus
justus per Deum. Quare ad exactam consideratio-
nem gubernationis divinæ opportet considerari
primo ministracionem Dei immediatam in creature
Secundò mediatam, quatenus per unam trahit u-
aliam.

Circa primum considerat D. Th. immediatam gubernationem Dei in creaturas tan^t secundum se, quām secundum effectus, quos in eis fatit. De ipsa secundum se, & quomodo subdantur omnia gubernationi diuinæ agit q. 103. De effectibus verò gubernationis considerat. quod vel sunt ipsa continuatio, & conservatio rerum in esse, vel concursus auxilii ad operandum. De conservatione in esse, & omnimoda dependentia creaturæ à Deo in existendo, & de ejus opposito, scil. anihilatione si suspendatur Dei conservatio agit q. 104. De concursu verò ad operandum tūm generaliter cum omni causa creata, tūm specialiter cum intellectu & voluntate intra quas potentias solus Deus illabitur, & operatur, tūm miraculosè in operibus excedentibus ordinarium modum operandi, & de gradibus miraculorum agit q. 105.

Circa secundum scil. gubernationem Dei mediastam, quatenus mediante una creatura agit in aliā, considerat D. Thom. omnē mutationem, seu actionem fieri secundum triplex genus creaturæ supra positum scil. purè spiritualis, seu angelicæ, vel purè corporalis, secundum quod unum corpus agit in aliud, vel hominis, qui est constans ex corporali, & spirituali. Circa primum, potest Angelus immutare, & agere vel in alterum Angelum, vel in creaturam corporalem, vel in hominem. In alterum Angelum potest agere, vel actione hierarchica quæ est superioris in inferiorem, vel actione communis omnibus, qualis est locutio. De prima actione agit q. 106. Ex hoc casu illam

illuminationem sibi qua comprehenditur purgatio, quae removet nescientiam veritatis. & ipsa illuminatione, quae veritatem ostendit proportionato modo ad captum inferioris, sicque fortificat ejus lumen, & denique perfectio, quae ad aliquem modum superiorum cognoscendi elevat inferiorem, sicque etiam inflamat voluntatem. De alia vero actione, quae est simplex locutio, quam conceptus unius moraliter occultus per ordinacionem ad alterum redditur pertinens ad illum, & consequenter tollitur moralitas occultativa respectu. illius agit q. 107.

Et quia inter superiores, & inferiores Angelos necessariò debet dari ordo, & praesidentia, quae Hierarchiam constituat, agit de ordinibus & Hierarchiis Angelorum: de ordinatione quidem bonorum secundum actiones illas illuminativas, & perfectivas quæst. 108. De ordinatione vero malorum, qui illuminationem, & perfectionem supernaturalem non influunt. cum sint in tenebris gratiae, sed solum principatum, directionemque naturalem habent, agit quæstione 109. Distinguitur autem principatus, seu Hierarchia in Angelis secundum magis, vel minus universalem, & superiorum modum intelligendi, inde enim diversus influxus, & gubernatio induetur. Et hæc secundum tria accipi possunt. Quidam n. Angeli considerant res, & ordinant de illis secundum quod procedunt à primo principio, quod est Deus, qui modulus convenit primæ Hierarchiæ à qua res ordinantur, & disponuntur secundum ea, quæ i-

mediatè procedunt, & discernuntur à Deo, unde
 & incidunt voluntatem, sicut Seraphim, & illu-
 strant intellectum sicut Cherubim respectu omni-
 um creaturarum intellectualium universaliter eti-
 am gubernativè, quia istæ potentiaz, utpote univer-
 salissimæ immediatè à Deo moventur; denique ju-
 dicia Dei, & decreta ostendunt, & exercent, ut im-
 mediatè procedunt à Deo sicut Throni, & isti sunt
 ordines primæ Hierarchiæ, sicut apud Regem illi,
 qui etiassunt in his, quæ immediatè procedunt à
 Rege, sunt primi ministri, & gubernatores, seu de la-
 tere Regis. Alii Angeli considerant, & ordinant de
 rebus, prout procedunt à causis universalibus crea-
 tis, sicut Dominationes, qui etiam Angelis bonis,
 qui sunt causæ universales præsident, & dominan-
 tur: Potestates, quæ malos Angelos coërcent: Vir-
 tutes, quæ cœlos movent, & sic constituitur secun-
 da Hierarchia sicut apud Regem gubernatores
 Provinciarum, Præsidesque Consiliorum. Alii deni-
 que considerant rationes rerum, ut procedunt
 à propriis, & particularibus causis secundum ulti-
 mam executionem, & hoc pertinet ad tertiam Hie-
 rarchiam, quæ est executivaterum, quæ ex iussione
 Dei fiunt in hoc mundo, sicut apud Regem ministri
 executores sunt infimi inter alios, licet juxta digni-
 tatem, seu gravitatem eorum, quæ exequenda sunt
 diversi ordines in hac Hierarchia distinguuntur.

Considerate quomodo Angelus agat in creatu-
 ram purè spiritualem, considerat quomodo guber-
 net, & agat in creaturam purè corporalem, natura-
 iter, etiam corpus subditur spiritui, & conuenienter

ab eo regitur, non tamen ita, quod formaliter immutatione illud immutet, quia non habet Angelus vim generativam, & seminalem corporum, & multo minus creativam, sed immutat illud secundum motum localem, qui est perfectior, & universalior, eo quod plura potest applicare, & sic applicando activa passivis faciunt Angeli multa mirabilia; & de hoc agit quæst. 110.

De immutatione vero, & gubernatione Angelorum erga hominem tractat duo: Primum, quid ex virtute naturali possint; deinde quid ex missione, vel permissione Dei. Ex propria quidem virtute possunt agere in intellectum hominis illuminando illum, sicut alium Angelum, non tamen infundendo lumen, quia hoc est proprium creatoris intra intellectum: possunt etiam movere voluntatem medio objecto proposito, aut commotione passionis, non tamen intra voluntatem per illapsum operando. Imaginationem autem ac sensum directè immutare possunt movendo localiter ea, quæ concidunt ad sensationem, quia corporea sunt. Et de his agit quæst. 111. De his autem, quæ operantur Angeli ex missione Dei quantum ad bonos vel ex permissione quantum ad malos ostendit duo: Primo dari missionem in Angelis: Secundo effectus missionis. De missione agit quæstione 112. ostenditque omnes Angelos mitteri, sed diversimode, nam superiores mittuntur ad præsidendum, & dirigendum, & hi propriè dicuntur assistere Deo assistentia regiminis: alii mittuntur ad exequendum, & hi dicuntur propriè ministrantes. Quæ-

ad ministerium exterius, licet etiam assistant Deo
assistantiâ visionis beatæ. Unde tota prima Hierar-
chia, & primus ordo secundæ Hierarchiæ, scilicet
Dominationes non mittuntur ad exequendum. De
effectibus autem missionis; quoad bonos Angelos
attenditur hoc præcipuè quoad custodiam homi-
num, tum cujuscumque in singulari, tum universa-
liter alicujus regni, vel provinciæ, quibus deserviunt
Archangeli, vel etiam Principatus: & secundò solet
inter eos esse pugna, & contrarietas, & de istis agit
q. 113. De effectibus autem permissionis per Ange-
los malos, id est de tentatione, & impugnatione ho-
minum agit q. 114.

De immutatione autem, & gubernatione, quâ
una creatura corporalis agit in aliam tam corpora-
rum inferiorum, quæ agunt per seminales rationes,
quâm corporum cœlestium, quæ agunt per mo-
tum localem, & lucem aliásque influentias superio-
rēs motu intelligentiæ derivatas agit q. 115. Et quia
corpora agunt ex necessitate, & ideo ordinatio, &
series causarum corporalium habet necessariam &
immutabilem dispositionem, quam quidam fatum
dixerunt, agit de facto q. 116. ostendendo, quod fa-
tum non provenit à cœlo respectu omnium effe-
ctuum corporalium etiam contingentium, sed à
prudentia Dei, quæ est infallibilis, & universalissima,
& secundum quod est in Deo dicitur gubernatio,
seu providentia activa, secundum verò quod in cau-
sis creatis recipitur illa dispositio, & ordinatio Dei,
dicitur fatum quasi aliquid à Deo locutum, & præ-
fatum, quod immutari non potest.

Denique de immutatione, & gubernatione creaturarum per hominem considerat div. Thom. quod homo potest immutare aliquid extra se, vel circa se. Extra se immutat dupliciter: Uno modo per virtutem intellectivam, & motum vocalem exequentem, sicut Angeli. Alio modo per virtutem feminalem sicut alia corpora, quod non habent Angeli. De primo, quod pertinet ad modum descendendi; seu illuminandi, & movendi agit quæst. 117. De modo autem immutandi per feminalem rationem, & propagationem sine hoc, quod anima rationalis traducatur, sed à Deo fiat per creationem agit quæst. 118. Immutatio vero hominis circa se est illa, quæ fit circa proprium corpus nutriendo illud, & ita agit de nutrimento qu. 119. Et sic finitur prima Pars.

ORDINATIO, CONNEXIO EO. rum, quæ pertainent ad primam secundæ.

Postquam tractavit D. Thom. de Deo in se, & ut est causa effectiva creaturarum, incipit in hac secunda parte agere de Deo ut est causa finalis assequibilis à creatura. Solum autem Deus est assequibilis per intellectum, & voluntatem, cognitione scilicet, & amore, quia alteræ operationes non possunt ipsum attingere, cum spirituales non sint, & ideo solum à creatura intel-

intellectuali aſſequi potest. Et reliqua creatura angelica, de cuius beatitudine, ejusque aſſectione in prima parte actum eſt, reſtat agere de Deo ut fine aſſequibili per actus humanos, qui magis nobis noti ſunt, magisque necessarii utpote quibus, yet ad Deum accedimus per virtutes, vel ab eo recedimus per vitia, & peccata ideoque iſti actus vocantur morales, quia humani ſunt, & ad morem ſeu consuetudinem humanam ſpectant in eo, in quo homo diſtinguitur à bruto.

Igitur in hac i.e. duo ſunt principalia, de quibus agitur: Primo de ipſo fine hominis, ut homo eſt. Secundo de actibus moralibus, ſeu voluntariis in communi, eorumque principiis quibus ad hunc finem tendit.

Circa primum conſiderat D. Thom. principali- ter in Deo rationem finis ultimi, tunc quia Deo non conuenit eſſe finem niſi ſupremum, & ultimum, tunc quia cognito fine ultimo facile fine ſe medijs, ſeu non ultimo cognoscuntur. In fine autem ultimo prout ad moralitatem pertinet, & aſſequibilis eſt per morales actus, quorum caput eſt ultimus finis, tres formalitates principales conſiderat Divus Thomas. Primo, qua ratione eſt finis humanus, & humano modo attingibilis, hoc enī permittet ad moralitatem. Secundo, quomodo ſubordinet ſibi omnes alios fines, quia supremus, & primus eſt. Tertiō quomodo ultra illum nihil reſteret deſiderandum, quia ultimus eſt, & conſequentes debet eſſe fatiatiuum, & conſummativum omnis perfectionis intellectualis naturæ, ſicque beatitudinem, & felicitatem

ciratorem ejus constituit. Duas primas formalitates , finis ultimi tractat sanctus Doctor quæstione 1. aliam verò formalitatem, quæ beatitudinis est, tractat per quatuor quæstiones sequentes. Considerat ergo in prima quæstione rationem finis ultimi in quantum humanus, scilicet quod ita finalizet quod non purè moveatur homo, sed moveat se in illum, & agat propter illum cum collatione, & comparatione ad media & sic etiam specificat actus humanos finis proximus, seu objectum illorum ut induens rationem objecti, ad quod quis se movet. Considerat etiam rationem finis ultimi in eo, quod est universa sibi subordinari finalizando, & ideo unus esse debet, si hoc modo ultimus est, alias non subordinaret sibi omnia , nec propter illum essent omnia. Et hoc qu. 1.

Exinde agit de fine ultimo quantum ad tertiam formalitatem, quatenus induit rationem beatitudinis, & fœlicitatis ultimo perficientis , & rationalem creaturam , hoc ipso , quod ultimus est, sic enim nihil ultrarelinquit desiderandum In hac autem beatitudine tria considerantur, scilicet ipsa beatitudo in se , status beatitudinis , seu ea, quæ ad beatitudinem exiguntur , & assequibilitas, atque inamissibilitas ejus. Primum , scilicet beatitudinem ipsam, considerat divisus Thomas & objective , id est ex parte rei in qua invenitur & formaliter , id est ex parte actus , quo apprehenditur, quod est finis, qui , & finis quo, nā finis qui dicitur ipsa res, quæ est finis, finis quo dicitur ipsa possessio, seu attingentia finis. Igitur beatitudinē ipsam seu

Seu finem ultimum, qui considerat D. Thom. quæst. 2. tum negativè ostendendo, in quo non consistat, scilicet in nulla creatura, tum positivè, scilicet in ipso Deo, qui cùm sit bonum universalissimum solus potest implere universalem capacitem intellectus, & voluntatis. Beatitudinem autem formalem, seu finem ultimum, quo considerat D. Thomas quæst. 3. ostendendo quomodo consistat in operatione partis intellectivæ non voluntatis, sed intellectus præsertim speculativi, eo quod prius debet res aliqua apprehendi, & teneri, quam voluntas illa frui, apprehensio autem, & tentio Dei per intellectum fit, & sit in illa operatione, consistit attingentia finis ultimi.

De beatitudine autem quantum ad statum agit, quæst. 4. ostendens quæ debeat concurrere ad beatitudinem, ex parte quidem intellectus visio seu comprehensio & possessio Dei, ex parte voluntatis summa delectatio, & gaudium, & indeficiens rectitudi, ex parte corporis quod redditatur immortale, & omnino perfectum, & ornatum dotibus gloriae, ex parte bonorum exteriorum quod nullo indebeat, ex parte amicorum, quod habeat convenientem societatem. Denique ex accessibilitate hujus beatitudinis, & in amissibilitate ejus semel accessu, & quomodo non possit in hac vita consequi, nec per aliquam actionem naturalem, vel alicujus rei creatæ, sed solius Dei supernaturaliter elevantis ad se clare videndum agit q. 5.

Explicatâ ratione finis, & in quantum humanus est, & in quantum ultimum & beatificans, restat agere

de ipsis actibus moralibus, quibus homo pervenit ad talē finē, vēt deviat ab illo, quod est secundum principale in hac pāle tractandum. Sed quia operationes morales ad exactam sui notitiam possunt, non solum tractari in communī, sed etiam in speciali iuxta particulatē eorum materias, ideo tractat de illis in genere, & in communī in hac 1.2. in speciali verò in 2.2.

Ad tractandum verò de illis in communī facit D. Thom. duos tractatus principales : Primo de ipsis actibus humanis secundum se. Secundò de principiis eorum. Et quia principia alicujus rei disquisi-
runtur per ejus causas, quae sunt finalis, & effi-
ciens, materialis, & formalis, de principio finali
actuum humanorum in communī jam tractatum
est in quinque praecedentibus questionibus. De
materia verò, circa quam versantur tales actus, & de
forma, hoc est; de specificativo eorum melius age-
tur cum de unaquaque specie actuum humanorum
in singulari agetur in 2.2. De principio autem effi-
ciente, quod est ipsa anima, & potentiae ejus tra-
ctatum est in 1. p. agendo de anima. Solum ergo
restat in hac 1.2. agere de principiis moralibus, quae
superadduntur potentias ad actus humanos, sive in-
trinsicis, ut habitus virtutum & vitiorum, sive ex-
trinsicis, seu ab exteriori principio pro-
venientibus, ut lex, &
gratia.

**PRIMVS TRACTATVS DE ACTI-
bus humanis.**

IN actibus humanis considerandis consumit D. Th. quadraginta tres quæstiones à q. 6. usque ad 49. Sunt autem ordines actuum humanorum, sed moralium, quidam qui sunt morales, & humani ex sua propria ratione, eò quod sunt actus potentiarum, rationalium, & spiritualium, quibus proprium est rationali, & humano modo tendere in suæ objecta. Et de ipsis agit à quæst. 6. usque ad 22. Alii autem actus sunt, qui solum sunt morales participativè ex motione priorum, de se autem sunt communes hominibus, & brutis, sicut & ipsæ potentiae, à quibus procedunt, scilicet actus appetitus sensitivi, qui vocantur passiones, istienim etiam in brutis inveniuntur. Sed quia homo per rationem passiones suas gubernat juxta illud Genef. 4. *Sub se erit appetitus ejus, & tu dominaberis illius, etiam istæ passiones moralitatem participant, in quantum regulantur, & moventur à ratione, & ideo agit de illis à q. 22. usque ad 49.*

Circa actus, qui elicuntur à potentia rationib[us], relictis actibus merè speculativis in cognitione, de quibus sufficienter actum est in r. p. q. 48. solum in præsentia agendum est de actibus moralibus, quibus ad finem tenditur, & ad media. Et isti actus necessariò debent esse voluntarii, quia voluntas est, ad quam pertinet finis, & cæteras potentias movet ad fines suos. Quia vero ipsa voluntas non potest sibi ipso esse regula, qua diriga-

18 ORDO QUESTIOP.
tur, & recte tendat ad finem debitum, cum saepissime, voluntas deficiat, si nihil aliud appetit, quam quod sibi libet, ita quod solum sit pro ratione voluntas, ideo opportet actum humanum pro ea parte, qua tendit ad finem ut appetibilem esse voluntarium, & pro ea parte qua tendit ad finem ut regulatum, & debitum, esse regulatum. Ratio autem est, quae regulat hominem quia proprium hominis est vivere secundum rationem. Igitur ad explicandum actus humanos, & morales primò considerat D. Th. id, quod pertinet ad rationem voluntarii, quod quasi materialiter se renet in actibus humanis, & hoc à q. 6. usque ad 18. Deinde considerat id, quod regulationis est, quod formaliter spectat ad moralitatem, & hoc qu. 18. ubi agitur de bonitate, & malitia, quae ex regulatione, aut deviatione à regula proveniunt.

Circa rationem voluntarii considerat primò D. Th. quid sit ratio voluntarii. Secundò, quomodo distinguitur per varios actus voluntarios. Quantum ad rationem voluntarii consideratur, & ipsa substantia voluntarii, &c. accidentia. Substantia quidem ostendendo in quo consistat voluntarium, scil. cuius principium est intrà cum cognitione finis, & consequenter de his, quae impediunt talem rationem voluntarii, vel quia principium eorum est extra vel quia tollit cognitionem ut violentia, metus, concupiscentia, ignorantia, &c. Et de hoc agit qu. 6. De accidentibus autem voluntarii, quae sunt circumstantiae, & de earum numero agit qu. 7.

Secundò explicat varietatem, & distinctionem

auctum voluntatis. In quo prima distinctio sumi potest penes actus elicitos, & imperatos. Imperatus semper supponit aliquem auctum priorem, à quo imperatur, & ideo non potest immediate esse circa finem, sed circa ordinata ad finem. Elicitus autem circa utrumq; esse potest. Et ideo potest secundum sumi distinctio auctum voluntatis, quod quidā sunt circa finem, alii circa media. Circa finem invenitur triplex actus, duo qui respiciunt finem absolute, scilicet voluntas, seu volitio simplex, & fruitio, quāquā escit, seu complacet voluntas in fine volito. Tertius respicit finem comparativè ad media, & est intentio. De primo actu agit q. 8. nec n. agit de voluntate quae est potentia, sed quæ est actus, seu simplex volitio. Antequam verò agat de secundo actu, qui est fructus, interponit D. Th. duas quæstiones de motivo voluntatis, quod ideo fecit S. D., quia simplex volitio est primus actus voluntatis, ad quem non potest moveri voluntas ex aliquo prius volito, siquidem ipse est primus omnium, & ideo originatio, & motio istius primi actus remanet obscura, & latens, cum tamen in aliis actibus motuum, & origine illorum manifestè constet reducendo posteriores, sicut voluntas elegit media, quia intendit finem, & intendit, quia amat. Ipse verò primus amor non potest ex alio priori actu causari, & ideo specialiter div. Th. inquirit de ejus motivo, seu origine, quia debet esse ab extra, quod aliquo modo videtur contrariari rationi voluntarii. Et ideo quærit duo de isto motivo: Primo quodnam sit principium movens ad hunc primam auctum, tum ex parte objecti propositi,

Ca. ORDO QUESTIONUM

& specificantis actum, tum ex parte moventis ad illum efficienter, quia voluntas in primo actu non potest se ipsam movere effectivè, cum non supponat priorem actum, in cuius vi reducat potentiam suam virtutis in actionem, sed moveri debet ab extrinseco agente, quod solum est Deus, & de hoc principio motivo agit q. 9. Secundo vero queritur de modo, quo moverur voluntas, scil. necessariò, vel libere, tum ab ipso objecto, unde sumetur specificatio, tum ab inferiori appetitu, à quo voluntas inclinatur, tum à movente extrinseco, quod est Deus, qui sua universalitate infallibiliter operari potest sine impositione necessitatis, & ablatione libertatis, & de hoc agit q. 10.

Post hunc actum voluntatis, qui est primus circa finem sequitur de alio actu, qui etiam absolute veratur circa finem, & est fruitio, non quidem illa fruitio perfecta, quæ est cum affectu, & possessione reali finis, sed imperfecta, quæ sequitur ad primam amorem, & complacentiam finis, quando solùm habetur intentionaliter, & incipit movere ut primum in intentione. Et ideo agit D. Th. de fruitione immediatè post simplicem volitionem finis, & quia licet fruitio perfecta, & consummata sit ultimum in aliis voluntatis, siquidem quiescit omnis motus obtento fine, tamen inchoata illa quies in re amata, quando primo habetur intentionaliter per amorem, sequitur immediatè ad primam, & simplicem volitionem. Et ita agit de fruitione q. 11.

Tertius actus, quem voluntas habet circa finem, non est jam absolutus, sed comparativus, post-

postquam enim voluntas aliquid vult, ita ut inhæret, & complaceat in illo; incipit respicere ad affectionem talis rei, & sic non solum amat, sed etiam intendit, hoc est, intentat asequi rem illam, & moveatur ab imperfecta, & intentionali fruitione rei ad perfectam, & consummatam. Et iste actus est intentio, quo non absolute, & nudè finem amat, sed etiam dicit respectum ad viam, & media, quibus ad ipsum perveniri possit. Et de hoc actu ejusque objecto, quod non solum est finis ultimus, sed etiam quilibet aliis agit questione. 12. Et in ipsis tribus actibus volitione, & intentione consistunt omnes actus, qui in ordine intentionis versantur circa finem.

Post istos actus incipit habitudo voluntatis ad media, ad quae descendit ex intentione finis, & incipit ordo executionis. Circa media autem movetur voluntas dupliciter: Uno modo ad appetendum illa, & habendum efficaciter in affectu. Alio modo respicit illa ad execundum, & habendum sealiter in effectu. Ad habendum quidem efficaciter in effectu requiritur electio, qua determinata voluntas efficaciter ad prosequendum aliquod medium determinat. Et quia hunc actus est præcipuus inter eos, quibus voluntas respicit media, & antecedit actus executivos, agit de electione q. 13. Sed sicut ad simplicem volitionem finis requiritur aliquod speciale movens, à quo originetur, ita ad electionem requiritur aliquod motivum, per quod immediate originetur. Et quidem primum motivum, & ratio volendi media est finis intentus.

tus, ex illius quippe amore voluntas inclinatur ad acceptanda media, quibus prosequatur illum. Sed non est sufficiens motivum ad determinandum in particulari unum medium præ alio, præsertim quando plura occurunt, nisi fiat collatio, & determinatio de convenientia uniuscujusque medii, ad talēm finem. Ista autem determinatio debet fieri per consilium, quod includit iuquisationem, seu collationem, & judicium, seu determinationem. Judicium autem in appetendis præcipue datur secundum experientiam, & sensum, quo placet id quod judicatur, & adhaeretur illi per complacentiam. Et hæc adhæsio, seu sensus pertinet ad voluntatem, quæ se applicat ad complacendum de mediis, sicut fruitio de fine, & vocaturensus, quia collatione ad finem sentit. Unde ad electionem tanquam motivum præcedit ex parte intellectus consilium, de quo agit q. 14. Et ex parte voluntatis, & complacentiae, consensus, de quo agit q. 15. Electio autem addit supra consensum determinationem medii, quod eligit, quia contingit interdum plura media consiliata placere, quod pertinet ad consensum, & postea determinari ultimatè voluntatem ad unum præ alio, & in hoc perficitur electio.

Post electionem, per quam voluntas moveritur ad media, ut habentur in affectu, incipit moveri voluntas ad habendum media in re, & exequendum illa. Et ad hoc sunt duo actus, scilicet usus, & imperium. Ad exequendum enim requiritur in primis directio, qua ordinatur ab intellectu, quidagena-

dum sit, quia executio debet esse rationabilis, & ordinata, & ad hoc deseruit imperium, quod intimat quid, & quo ordine agendum sit, & præterea requiritur applicatio voluntatis, quâ aliæ potentiae à voluntate non solum ordinatè, sed etiam voluntariè suos actus exequuntur, quatenus subduntur voluntati, & hæc applicatio dicitur usus quo voluntas utitur aliis potentias ad exequendum. Agit autem D. Thom. prius de usu, quam de imperio licet quoad exteriora imperium præcedat usum, tum quia usus est actus ipsius voluntatis, imperium vero rationis, ordo autem doctrinæ exigebat ut prius de omnibus actibus voluntatis ageretur: tum quia usus de se universalior actus est, quam imperium, quia aliquis usus præcedit imperium, scilicet ille quo voluntas applicat intellectum ad ea, quæ ante electionem requiruntur, usus vero, qui applicat potentias executivas, sequitur post imperium. Agit ergo de usu q. 16. De imperio vero q. 17.

Et sic in universum duodecim actus numerantur ab apprehensione finis usque ad executionem ejus. Primo ex parte intellectus est apprehensio finis, seu boni. Secundo ex parte voluntatis est simplex voluntas circa finem. Tertio est fruitio imperfecta in fine intentionaliter apprehensio. Quartò est intentio, qui jam est actus comparativus finis erga media. Et isti actus pertinent ad ordinem intentionis. Deinde incipit habitudo volendi media. Et quinto voluntas movet intellectum ad consiliandum, quæ motio est quidam usus ante electionem. Sexto est consilium ex parte intellectus.

Etus. Septimò consensus ex parte voluntatis circa media consiliata. Octavo elec^{tio} determinativa me- diorum. Et hæc pertinent ad ordinem exequutio- nis in ipso effectu. Denique incipit habitudo in via executiva realiter. Et nono est præceptum seu im- perium ad exequendum. Decimo usus voluntatis applicans alias potentias ad exequendum. Unde- cimo executio actuum. Duodecimo effectio finis, & perfecta fruitio. Et hæc pertinent ad ordinem executionis in effectu.

Consideratis actibus voluntariis, in quantum voluntarii sunt, & consequenter, ut sunt materia regulabilis à moralitate, restat considerare illos quantum ad ipsam moralitatem, & ut formaliter regulati sunt, & ordinati secundum rationem; quia enim proprium hominis est vivere secundum rationem opportet, quod voluntas fertur in appetibile regulatum secundum regulas rationis. Et hoc dicitur morale, id est rationale, seu regulis rationis subiectum, rationis enim proprium est morem imponere, & habere.

Igitur de ipsa formalis moralitate, secundum quam dicuntur actus boni, vel mali duo tractat D. Th. Primò de ipsa secundum se usque ad q. 21. Se- cundò de proprietatibus ejus quæstione 21. Quan- tum ad primum considerat D. Th. quod moralitas invenitur in actibus proportionato modo ad ipsam voluntatem, quæ fertur in objecta, nam vel tendit, & fertur absolute in objectum, vel ex uno movetur ad aliud, sicut ex fine prius vo- lito tendit ad media, & ille actus movens

& prior dicitur actus interior, actus vero motus,
 & posterior, dicitur exterior, quia extra illum pri-
 mum erit, & ab illo movetur, quamvis aliquando
 dicatur actus exterior, non solum, quia est ex-
 tra alium actum in eadem potentia, sed quia per-
 tinet ad aliam potentiam, & est extra potentiam
 moventem, sicut actus sensibiles dicuntur exer-
 citor respectu actuum spiritualium, à quibus diri-
 guntur. Igitur secundum hoc tria tractat D. Th.
 de actibus moralibus: Primo de ipsa moralitate ab-
 solute, & in communi. Secundo de moralitate
 actuum interiorum seu imperantium. Tertio de
 moralitate actuum exteriorum.

Quantum ad primum considerat D. Th. quibus
 viis actus participant moralitatem, eisque conve-
 nient: Nam praeter bonitatem naturalem, quae ma-
 terialiter presupponitur ad moralem, ipsa beni-
 tate, vel malitia, id est, conformitas plena ad re-
 gulam, vel deficiens ab illa, potest se tenere, vel
 ex parte speciei, vel ex parte individuationis, quia
 de utroque judicat, & regulat ratio. Principia
 autem speciei in actionibus sunt objecta, & ideo
 ab objecto per se loquendo sumitur moralitas. Re-
 quisita autem ad individuationem sunt circunstan-
 tiae, inter quas principia est finis, quenam est pu-
 sa circumstantia, sed etiam causa movens, à qua
 dependet bonitas actus exterioris, seu motus ut
 à primo movente, & ita ratione moventis forma-
 bus, & actualius se habet finis quamvis in
 iactione specificantis formalius se habeat ob-
 jectum. Sic ergo considerat div. Thom.
 quod

quod quatuor viis provenit bonitas, & malitia actui. Primo bonitas naturalis, quæ materialiter presupponitur ad moralem. Secundo ex parte objecti sumitus species moralitatis. Tertio ex parte finis pendet moralitas, tanquam ex causa primo moventis secundum intentionem. Quarto ex parte reliquarum circumstantialium, tanquam accidentium moralitatis. Quamvis etiam non repugnat quod corruptio unius circumstantiae redundet in corruptionem speciei transeundo in conditionem objecti. Si autem objectum ex ea parte qua objectum est non determinet aliquam rationem conformitatis, vel deformitatis ad rationem determinate, dicitur moraliter indifferens quantum ad speciem, seu objectum. Et de his agitq. 18.

Quantum ad secundum considerat D. Th. moralitatem actuum interiorum, quod est moralitas actuum qui sunt priores, & movent ad alios; & quia voluntas ex fine moveretur, tales actus debent habere finem pro objecto, & nomine voluntatis illos comprehendit D. Th. quia volitivum seu voluntas simplex est circa finem. Sed sicut agendo supra de voluntate, seu simplici volitione fuit necessarium agere de ejus motivo, & quod est primus actus voluntatis, ita tractando de moralitate actuū interiorum seu primorum, fuit necessarium agere de principio, seu motivo regulationis, & moralitatis eorum, quia non habent illam partem pativè à priori aliquo actu movente, cum ipsi sine primi, sed à solo objecto eorum qui est finis. Tale autem objectum fortitur bonitatem moralis.

lēm per dependentiam à lege regulante, & à Deo legislatore, seu divina voluntate, & à ratione proponente, seu applicante medio dictamine conscientiæ, & ideo necesse fuit agere de conformitate cum conscientia errante, vel non errante, cum divina voluntate, cum lege, &c. Et hoc quæstiōne 19.

Quantum ad tertium, scilicet de moralitate actuum exteriorum, id est, eorum qui moventur, & imperantur ex aliis priorib[us], considerat D. Th. quod non solum habent dependentiam à suo proprio objecto, & circumstantiis, sed etiam ab actu priori, & intentione finis, à qua imperantur, & moventur, & ideo id, quod habent ex proprio objecto quantum ad moralitatem, non ab alio actu participant, sed solum ex dependentia à lege regulante, & objecto suo regulato. Moralitatem autem quam habent ex ordine ad finem, participant ab ipso priori actu intentionis qui versatur erga finem, & exinde derivatur bonitas ad actus imperatores. Et in hac bonitate participata à fine, eadem censetur moraliter bonitas actus interni, & exteriori, imperantis, & imperati; propria tamen bonitas actus imperati, id est illa quam habet à suo objecto, distincta est ab ea quam habet à fine, & ab actu imperante; & de hoc agit q. 20.

Explicatà ratione moralitatis, tam in actibus interioribus, quam exterioribus, agit de proprietatis moralitatis, quæ sunt tres, scilicet, rectitudo, & peccatum, laudabile, & vituperabile, meritum, & demeritum, de quibus agit q. 21.

Postquam explicavit D. Thom. actus humanos qui pertinent ad intellectum, & voluntatem, id est que per se, & propriè sunt actus humani, agit deinceps de actibus qui participativè sunt humani, pertinenteque ad appetitum sensitivum qui est communia hominibus, & brutis, in homine tamen est gubernabilis à ratione, & vocantur isti actus passiones, quia cum quadam transmutatione corporali sunt in appetitu. De his ergo passionibus duo modo solito considerat: D. Th. Primo agit de illis in communi, secundo in speciali. In communi considerat quatuor: Primo quidditatem passionis in communi. Secundo divisionem passionum. Tertio moralitatem in bonitate, & malitia. Quarto ordinem passionum inter se.

Quantum ad primum, considerat D. Th. quomodo animæ conveniat habere passiones, non solum passione communiter dictâ, qualis etiam inventitur in potentiis spiritualibus, sed etiam propria, id est, cum transmutatione corporali, sicut in sensitivis & in appetitu, & de hoc agit qu. 22.

Quantum ad secundum, sumitur distinctio passionum ex triplici principio: Primo ex parte diversarum potentiarum. Secundo ex parte diversi objecti secundum contrarietatem. Tertio ex distincto modo, & applicatione objecti, ut penes absens, & praesens. Juxta primum modum differunt, quasi in genere passiones irascibilis, & concupiscibilis, ut ira & amor, spes, & gaudium. Juxta secundum modum distinguntur passiones etiam in eadem potentia ex parte diversi objecti contrarium, t. timor & audacia, amor.

amor, & odium, gaudium, & tristitia. Denique juxta tertium modum distinguntur passiones ex distincta apprehensione qua objectum vestitur, & applicatur, & movet, ut timor versatur circa malum absens, tristitia circa praesens, desiderium circa rem futuram, fruitio circa presentem, quia ex hac diversa applicatione, & apprehensione consurgunt diversa motiva in objecto, & de hoc agit quest. 23. colligitque in universum esse undecim passiones, sex concupisibilis scilicet amor, & odium, quæ respiciunt bonum, & malum absolute, desiderium & fuga, quæ respiciunt bonum & malum absens, desperatione, & tristitia, quæ respiciunt bonum, & malum praesens. Quiaque autem sunt in irascibili, scilicet spes, & desperatio circa bonum possibile, vel impossibile, timor & audacia circa malum vincendum, vel non vincendum, ira circa malum praesens & imminentis.

Quantum ad tertium, scil. de bonitate & malitia passionum agit qu. 24. Participant enim passiones bonum, & malum morale, secundum quod diriguntur à ratione, eò quod appetitus sensitivus subest imperio rationis, & ita regulationem ab illa participant.

Quoad quartum, scilicet de ordine passionum inter se, considerat divus Thom. duplicitate posse ordinari, id est quod una sit prior altera. Uno modo ex parte potentiarum, sicut concupisibilis precedit irascibilem absolute loquendo, prius enim moveretur homo in bonum absolute, quam in bonum ut arduum; alio modo sumitur ordo passionum intra

tra eandem potentiam, quatenus passiones circa bonum præcedunt passiones circa malum, sicut in concupisibili amor præcedit odium, & in irascibili spes præcedit timorem, audaciam, priùs enim sperat quis victoriam, quam audeat contra malum, & de hoc agit q. 25.

Expeditâ consideratione passionum in communione agit de illis in speciali. Et primò de his quæ pertinent ad concupisibilem. Secundò de his quæ pertinent ad irascibilem. In concupisibili prima passio est amor. De quo considerantur tria: Primò ipsa quidditas amoris. Secundo causa ejus. Tertio effectus. De quidditate considerat q. 26. quomodo amor sit passio, quomodo differat ab amore intellectuali, qui est dilectio, quomodo à charitate quæ supra communem amorem addit æstimationem rei amatæ de re cara, & denique quomodo dividatur amor in amorem concupiscentiæ, & amicitiæ, & de hoc agit q. 26. De causis vero amoris agit q. 27. ostendens quomodo ex bono originetur amor, & ex ejus experientia, vel cognitione, similitudine, &c. De effectibus autem amoris agit q. 28. quos considerat causari ab amore, vel in genere causæ formalis, vel efficientis, vel finalis. In genere quidem causæ formalis facit amor affectum qui dicitur unio affectiva ad amatum. In genere causæ efficientis plura causat tam in parte apprehensiva, quam in parte appetitiva, nam in primis facit inhesionem, quæ in parte apprehensiva facit, ut amans multum inhaereat in cogitando de re amata, & in parte appetitiva, ut per complacentiam mal.

multum radicetur, & inhæreat in corde. Secundò facit extasim, si amor sit vehemens, quatenus vult ferri extra se ad fruitionem amati, & non intra se cohiberi, quod præscitum fit in amore amicitiae, nam in concupiscentia potius trahit rem ad se, quam feratur ad illam. Tertio facit zelum, quatenus ex amore movetur quis ad repellendum omne impedimentum, vel consortium in amato. Denique facit liquefactionem removendo duritiam, quæ impedit ne amatum intret in cor, & fruitionem, quando amatum est præfens, & languorem, seu tristitiam, quæ omniacausat amor effectus, in genere vero causæ finalis causat omnia media, seu rōs quæ ratione finis amati appetuntur.

Quia vero contrariorum eadem estratio agit de odio, quod est contrarium amoris q. 29.

Secunda passio concupisibilis est desiderium de quo, & ejus opposito agit, q. 30.

Tertia passio concupisibilis est delectatio seu gaudium, & ejus oppositum scilicet, tristitia. De delectatione considerat quatuor: Primò ejus naturam q. 31. Secundò causas, ex quibus generatur delectatio, aut quibus disponimur ad illam q. 32. Tertio effectus ejus, ut quod dilatet cor, quod causet suis simili, aut desiderium & similia q. 33. Quarto bonitatem vel malitiam moralē delectationis, & quomodo possit esse regula moralium, quatenus se habet, ut quies & ultimum, quod desideratur in fine, & de hoc quæstione 34. Simili modo agit de opposita passione, quæ est tristitia seu dolor. In qua primo considerat ejus

ejus naturam, & species, in quas dividitur quæstio-
ne 35. Secundò inquit e jus causas ex quibus cau-
satur dolor quæst. 36. Tertiò agit de effectibus do-
loris quæstione 37. Quarto de remediis, quibus
mitigari potest quæstione 38. Quinto de bonitate
& malitia mortali tristitiae, nam tristitia etiam potest
induerationem boni honesti, aut utris, ut vide-
mus in pœnitentia de quo q. 39.

Post passiones concupiscibilis agit in particulari
de passionibus irascibilis. Et primò agit de spe, &
desperatione, & hujus essentiam, causas & effectus
simulque oppositam desperationem unica quæstio-
ne, complectitur id est 40.

Secundò agit de timore, in quo sicut in aliis pas-
sionibus quatuor considerat: Primò naturam ejus,
& species in quas dividitur, quæst. 41. Secundo agit
de objecto timoris, quod est malum arduum fur-
rum, & ideo non convenit malo culpe per se lo-
quendo. Quia culpa non est ardua voluntati, sed in-
tantum est culpa in quantum voluntaria, ejus tamen
effectus maximè timeti possunt, sed objectum ti-
moris est malum pœnae, & malum naturæ, & de hoc
agit quæst. 42. Tertio agit de causa timoris ex par-
te ipsius timentis de quo tractat quæst. 43. Quarto
agit de effectibus timoris, qui mediante imagina-
tione causantur non solum in appetitu, sed etiam in
ipsius viribus corporis per retractionem spirituum,
de quo agit q. 44.

Quarta passio irascibilis est audacia, cujus natu-
ram causas, & effectus considerat qu. 45.

Quinta passio est ira, in qua considerat alia: Pa-

mōdēas quidditatem, & species, in quās dividitur,
scilicet fel. maria, & futor, de quibus agit q. 46.
Secundō considerat ejus causas, ex quibus, vel ori-
ginatur, vel crescit præfertim ex aliqua injuria;
vel parvi pensione, de quo q. 47. Tertio confide-
rat effectus iræ causat enim servilem cordis, per-
turbationem frustrationis, & similitudine, de his agit q.
48. Et sic finitur tractatus de actibus humani.

TRACTATVS SECUNDVS.

Ad hunc tractatum, ut supra dictum, pertinet
agere de principiis actuorum humanae rationis non
quibuscumque, ut ibidiximus, sed de principiis
moralibus efficientibus, sive intrinsecis, sive exteris
secis, intrinseca sunt habitus, vel virtutis, vel vices
à quibus actus humani procedunt. Principia vero
extrinseca sunt ea, quæ nos movent, vel instruendo
per legem, vel adiuvando per gratiam. Igitur ad tra-
ctandum de habitibus procedit D. Thomas more
solito à communib[us] ad minus communia, & ita
prius tractat de habitibus in communi, deinde, de
habitibus virtutis in speciali. De habitibus in
communi tractat quatuor; primo quidditatem
habituum, & necessitatem ponendi illos questione
ne 49. Secundo subjectum cui convenient, tam
ex parte naturæ, quam disponunt, quam ex
parte potentiarum cum quibus operantur de
quo agit questione 50. Tertio considerat cau-
sus habituum tripliciter: Primo quantum ad esse
& substantiam eorum, ut quod sint naturæ vel ad-

quisibiles, vel ex infusione, &c. q. 51. Secundò quantum ad augmentum, sive in intentione, sive in extensione q. 52. Tertio quoad diminutionem seu corruptionem q. 53. Denique considerat circa habitum in communi rationem unitatis, multitudo-
nis & divisionis, ostendens in una potentia posse esse multos habitus, unum autem habitum non componi entitativè ex pluribus; distinctionem ve-
rò eorum sumit ab objectis; divisionem vero ut ad præsens attinet, sumit penes bonum & malum, & de his agit q. 54.

Post considerationem verò habituum in communi, agit de illis in speciali non descendendo, ad species atque idenim tractatur in 2.2. sed penes genera, & rationes, atque conditiones generales virtutum & vitiorum, de virtutibus quidem usque ad quæst. 71. de vitiis verò, & peccatis à 71. usque ad 90.

Circa virtutes ergo, primò considerantur duo genera principalia virtutum; quædam procedunt communi, & ordinario modo in regulando, & movendo actus humanos, quædam secundum alio rem instinctum, & regulationem Spiritus sancti, & primæ vocantur virtutes, secundæ, dona. In virtutibus considerat D. Th. quinque: Primò essentiam. Secundò subiectum. Tertiò divisionem penes diversa genera. Quartò causas virtutum. Quintò proprietates, generales earum.

Circa naturam virtutis in communi colligit D. Th. ejus definitionem, & quidditatem discurrendo per ejus partes, scilicet, quod sit habitus seu quali-

tas, quod est genus, quòd sit operativus, quæ est differentia ultimata constitutiva virtutis, & de hoc agit q. 55.

Circa subjectum virtutis in primis, cùm sit habitat operativus, rejicit D. Th. à subiecto virtutum id quod operativum non est, sed solum potentias animæ pro subiecto virtutum assignat, quæ sunt capaces operationis cum aliqua indifferentia. Et istæ sunt voluntas, appetitus sensitivus, & intellectus; sed cum hac differentia, quod virtutes voluntatis, & appetitus non solum reddunt operationem ipsam perfectam, & bonam, sed etiam operantem, quia rectificant inclinationem totius suppositi quantum ad usum, & executionem operandi. Virtutes autem intellectuales reddunt quidem operationem rectam in attingendo verum ex parte objecti, sed non reddunt subiectum rectificatum quoad inclinationem, & executionem operandi. Et de hoc agit q. 56.

Circa distinctionem, seu divisionem virtutis distinguit in primis D. Th. generaliter tria genera virtutum, quædam enim sunt intellectuales, aliæ morales, aliæ theologicæ, cò quòd homo, vel perficitur quoad intellectum modo naturali, & hoc facit virtus intellectualis vel moraliter quoad voluntatem, & appetitum in ordine ad finem naturaliem, & hoc facit virtus moralis acquisita; vel perficitur modo supernaturali, sive in intellectu, sive in voluntate, & sunt virtutes theologicæ, ad quas sequuntur aliæ infusæ.

Igitur omnia genera virtutum intellectualium tra-

Etat D. Th. unicā q. Sunt autem quinque genera harum virtutum, tres perficiunt partem speculativam, scilicet habitus, seu intellectus principiorum, sapientia, & scientia. Duo vero perficiunt intellectum practicum, scilicet prudentia quae perficit in ordine ad agibilia, id est ad dirigen-
dos actus morales hominis, & ars quae perficit in
ordine ad factibilia, id est, ad opera ipsa, seu ef-
fectus per certas regulas faciendos. Solūm enim
isti habitus important certitudinem, & rectitudi-
nem circa verum, atii autem habitus incerti pos-
sunt declinare ad falso, & ita non reddunt intellectum perfectum circa suum objectum quod est
verum; virtus autem est dispositio perfecti. Et de-
his tractat q. 57.

Secundum genus virtutum sunt virtutes morales, in quarum distinctione explicanda discurrit penes quatuor habitudines, quae in iis considerari possunt. Prima est ad id, à quo habent formam; secundum; scil. ad prudentiam. Secunda habitudo est ad id, à quo habent materiam moderandam, & regalandam; scil. ad passiones, vel operationes. Tertia habitudo est ad species penes quas dividuntur omnes virtutes morales. Quarta habitudo est ad ea quae faciunt in virtutibus moralibus maiorem, vel minorem principalitatem, ex his enim omnibus discernuntur id quod pertinet ad distinctionem, & divisionem harum virtutum.

Circa primum ostendit D. Th. distinguere virtutes morales, non solūm ab intellectibus speculativis, quia morales sunt, sed etiam à practicis, id est à pru-
den-

dentia contra Socratem, qui existimabat omnes virtutes esse prudentias. Sed tamen virtutes à prudentia recipiunt regulationem penes determinationem modii, & applicationem ad operandum hic, & nunc. Et rursus ipsa prudentia dependet à rectificatione appetitus in materiis virtutum quantum ad intentionem finis, si enim aliquis rectam intentionem non habet, nec ex illa movetur, prudenter judicare non poterit. Rectificatio autem intentionis in materiis virtutum ad ipsas met virtutes pertinet, non secundum actum consumatum, & ultimum, qui est electio, quia virtus moralis est habitus electivus, sed quantum ad actum primum, & inchoatum, quo disponitur appetitus à virtute erga finem circa suam materiam, in quo actu moveretur non à prudentia, sed à synderesi quæ respicit principia universalissima, & bonum in communi. Et sic de distinctione virtutum à prudentia, & dependentia prudentiae à virtutibus agit q. 58.

Circa secundum, materia virtutum moralium est duplex, quædam enim virtutes ordinant operationes, seu motus voluntatis, quædam vero passiones, seu motus appetitus sensitivi. Passiones autem vel sunt inordinatae, & excedentes regulam rationis, vel ordinatae, & subjectae regulis rationis, vel considerantur, ut ordinabiles, & susceptivæ regulationis. Primo modo non sunt materia virtutis, sed contrariantur illi. Secundo modo sunt actus eliciti à virtute, ideo enim ponitur virtus in appetitu sensitivo, ut producat passiones moderatas, seu regulatas. Tertio modo sunt propria materia vir-

tutum, quia consideratur ut susceptivum formalis rationis virtutis, quæ est regulatio. Virtutes autem quæ versantur circa operationes voluntatis, ut justitia, continentia, & similia, non habent passiones pro materia regulanda, bene tamen possunt habere illas pro effectibus quatenus ex superiori parte redundat motus in inferiorem. Et sic de ista comparatione virtutum ad suam materiam, & de distinctione earum penes diversas materias regulantes, agit q. 59.

Circa tertium supponit virtutem moralē in voluntate, & appetitu non esse tantum unā, sed plures juxta diversas materias diverso dictamine, & modo regulabiles, licet ab una virtute regulante, scilicet prudenter omnia illa dictamina procedant, quia in uno fine vitae humanæ uniuntur, sed in diversis materiis regulandis diversimode recipiuntur regulationes. Et sic divisio virtutis moralis in suas species sumitur ex diversitate materiæ proximæ. Quædam enim, ut diximus moderantur operationes voluntatis, quædam passiones appetitus. Quæ moderantur operationes voluntatis vel respiciunt operationem erga alterum in ratione debiti, & æqualitatis faciendæ, & sic pertinent ad justitiam, ex qua iterum diversæ virtutes oriuntur secundum diversam rationem debiti, vel æqualitatis reddendæ, quæ in secunda secundæ q. 80. numerantur, vel ordinant operationes voluntatis erga se ut continentia, humilitas, & similia. Virtutes autem quæ versantur circa passiones diversificantur, non solum juxta diversitatem passionum, cum possit una virtus duas

passiones extremas moderari, sed juxta diversa difficultatem, & dictamen regulandi aliquam passionem. Et sic numerat divus Thomas hic decem virtutes morales circa passiones, scilicet fortitudo, temperantia, liberalitas, magnificencia, magnanimitas, phylothimia, id est amor honoris, mansuetudo, amicitia, veritas, eutropelia, quas & plures alias in speciali tractabit in z.z. nunc autem solum in generali indicat illas in hac quaestione 60.

Circa quartum distinguit virtutes morales penes principales, & minus principales. Principalitas autem in virtutibus moralibus potest considerari, vel per comparationem ad intellectuales, vel per comparisonem moralium inter se, vel per comparisonem ad diversos status, quorum unus est principalior. Primo modo virtutes morales sunt magis principales in officio, & ratione virtutis, quia rectificant ipsum usum, & exercitium inclinationis, à qua simpliciter homo denominatur bonus & rectus. Virtutes autem intellectuales in ratione operationis, & attingentiae objecti sunt principaliores, quia attingunt objectum abstractius, & immaterialius, scil. verum. Si secundo modo fiat comparatio, inveniuntur quatuor virtutes cardinales, seu principales in moralibus, scil. prudentia, justitia, fortitudo, & temperantia. Quae dicuntur principales, quia principaliores, & difficiliores materias in moralibus moderantur; illæ vero virtutes dicuntur minus principales seu potentiales, quæ in eodem modo operandi minus difficiliores materias moderantur;

derantur; scilicet iudiciorum cardinales, quia praece-
puc incis salientem conditiones requirit ad virtu-
tes, scilicet discretio, rectitudo, moderatio, & fir-
mitas. Si deo ipso tertio modo consideretur pri-
palitas in virtutibus secundum diversas status, quos
potest eadem virtus habere, distinguuntur in vir-
tutes politicas, quae solum respiciunt communem
modum operandi in convictu humano, & in pur-
gatorias, purgationis animi, & exemplares, quae distin-
ctio sumitur secundum elevationem à convictu hu-
mano ad tendentiam, & assimilationem ad Deum
quae in statu incipientium sunt purgatorias, in statu
perfectorum purgati animi, in statu divino exem-
plares, & de his agit q. 61.

Post virtutes morales sequitur tertium genus
virtutum, scilicet virtutes theologicae, quae distin-
guuntur ab intellectualibus, & moralibus, cò quod
per illas ordinatur homo in altiorem finem, scili-
cet in beatitudinem supernaturalem, qui cum ex-
cedat omnes vires naturae, offereretur superaddi ho-
mini principia aliqua supra naturam, quae ordinent
illum ad talern finem. Et talia principia, quia re-
spiciunt ipsum Deum in se, qui est finis supernatu-
ralis dicuntur virtutes theologicae, & sunt tantum
tres, quia ad tendendum in finem debet perfici in-
tellectus & voluntas; intellectus quidem per super-
naturalē revelationem, qua cognoscat finem istum
supernaturalem, & hæc est fides, quae est prima vir-
tus theologica. Voluntas autem indiget perfici du-
pliciter: Primo per intentionem ad finem, ut
sequendum, qui cum sit ita excedens respicitur

à voluntate, ut arduus, & sic respicitur per spem. Secundò ordinatus ad finem per amorem. perfectum adhærende illi, & uniendo se illi, & hoc facit charitas, & de hac distinctione virtutum agit quæst. 62.

Post explicatam essentiam virtutum, subiectum divisiones varias, sequitur agere de causis, & proprietatibus virtutum, & loquitur de causa efficiente, per quam in nobis causatur virtus, vel ex assuetudine operum in virtutibus acquisitis, vel ex infusione in supernaturalibus, & de hoc tractatq. 63.

Ultimò agit de proprietatibus virtutum, quæ sunt quatuor: Prima est habere medium evitando per regulationem excessum, & defectum in materia regulabili. Secunda est habere connexionem inter se ratione principi, à quo omnis illa regulatio provenit, scilicet à prudentia. Tertia est habere inaequitatem inter se, eò quod materia regulabilis diversimode participat ordinem rationis. Quarta est habere permanentiam, vel in hac vita, vel etiam post illam, licet sub alio statu propter permanentiam subiecti, quod est anima. De prima ergo proprietate, scilicet de medio virtutum, quod convenit omnibus virtutibus moralibus, quia materia easum moderabilis est, & potest per excessum, vel per defectum cadere à medio rationis, non autem convenit virtutibus theologicis, quæ respiciunt pro materia ipsam regulam quæ est Deus, non id quod est regulabile & defectibile ab illo, agit quæst. 64.

De secunda verò proprietate, quæ est connexio

virtutum, quæ illis convenit non ratione materiae, quam moderantur, quæ sunt distinctæ passiones non habentes inter se connexionem: neque ratione formæ specificantis quæ sunt diversa objecta formalia virtutum, sed ratione formæ ordinantjs, & diligentis, quæ præbet statum modumque virtutis & hæc est prudentia ad quam requiritur rectificatio intentionis in omni materia virtutum ut omnes possit dirigere in recta electione. Uniuntur etiam virtutes in altiori forma ordinante illas ad finem supernaturalem, quæ est charitas ad quam requiruntur omnes virtutes quia charitas implet totam legem, possunt tamen manere virtutes in statu imperfecto, & quoad entitatem sine connexione inter se, agit inquam de hac proprietate q. 65.

De tercia proprietate, scilicet de inæqualitate virtutum, sive comparando intellectuales cum moralibus, sive theologales cum utrisque, sive morales inter se, quæ etiam inæqualitatem habent, licet ab uno principio, quod est prudentia regulentur, infestamen diversam regulationem, & diversam rationem formalem secundum bonum rationis recipiunt propter diversum ordinem materiæ regulabilis, agit q. 66.

De quarta proprietate ostendit quænam virtutes permaneant post hanc vitam, & quæ non, nam aliquæ simpliciter evanescunt, ut fides & spes propter defectum objecti, quod est non visum, non posseum, & similiter virtutes appetitus sensitivi propter defectum subjecti non manent in anima separata. Aliæ vero virtutes mutant modum, & statum

propter diversum modum operandi animæ separatæ, & de hoc agit q. 67:

Hucusque egit D. Thom. de virtutibus, quæ propriè virtutes sunt. Restat agere de illis quæ excedunt communem regulationem virtutum, cò quod ab altiori mensurap: oviunt, quia non regulantur immediate per regulas rationis, & ordinariū modūm operandi ejus, sed pér regulam, & motionem Spiritus sancti, & ideo vocantur dona, quia supra debitum modūm humanum mensurant. De quibus agit tria: Primo de ipsa natura talium donorum, & distinctione à virtutibus, corumque numero. Deinde de dupli genere actuum, qui ex illis sequuntur, scilicet beatitudines, & fructus Spiritus sancti.

Circa primum, considerat D. Th. quòd virtus, cùm sit perfecta dispositio potentiarum, & ultimum, quod potest, illa propriè dicitur virtus, quæ in eodem ordine potentiarum illam perficit, quia ultimum in aliqua re est ejusdem rationis, cum eo, cuius est ultimum. Si vero ultra modum, & ordinem talis potentiarum elevet, plus est quam virtus, & est donum Dei speciale, & has ratione omnes habitus supernaturales dici possunt dona Spiritus sancti. Sed adhuc inter ipsos est differentia, quia aliqui habitus supernaturales licet quoad substantiam, id est respectu objecti, & finis à quo specificantur supernaturales sint, adhuc tamen in modo regulandi mensurantur mensura accomodata modo rationis, quam scilicet potest assequi ratio illustrata lumine supernaturali. Si vero sint aliqui

habitus, qui inclinent ad sequendam motionem
Spiritū sancti, non coarctatam ad regulas ordina-
riā, modumque limitatum rationis, sed juxta men-
suram, qua ipse mensus fuerit, tales habitus, & quo-
ad substantiam, & quoad medium excedunt ratio-
nem virtutis, & speciali modo dicuntur dona, &
Isaiæ decimo primo vocantur spiritus, quia non ex
industria, & modo humano, sed ex motione, & spi-
tatione Spiritus sancti speciali modo regulantis
movet mens, ita quod diversa motio non effici-
va tantum, sed regulativa discernit dona Spiritus
sancti à virtutibus, quae etiam dona dicuntur quan-
tum ad infusionem. Et sic supponit hominem esse
coniunctum Spiritui sancto per gratiam, & vi-
tues theologicas, ut sit facilē mobilis ab ipso. De-
inde vero perficit, & movet Spiritus sanctus univer-
saliōri modo intellectum & voluntatem, intelle-
ctum quidem per quatuor dona, quae elevant men-
tem ad cognoscendum de Dō, & consiliandum de
agendis; donum quidem intellectus penetrando res
revelatas à Dō, donum vero scientiæ de illis judi-
cando ex effectibus, ut à Dō, donum vero sapien-
tiæ, ex gustu, & experientia divinorum de illis ju-
dicando, donum vero consilii discernendo de
agendis. In voluntate autem perficiunt tria dona,
nam circa omnia, quæ sunt ad alterum, moveatur
homo per donum pietatis quatenus per gratiam
considerat Dēum, ut Patrem, & alios homines ut
fratres; quoad ea vero quæ pertinent ad concupi-
scibilem perficitur per donum timoris, qui retta-
concupiscentia mala. Quoad ea vero quæ per-

erint ad ira cibilem perficitur per donum fortitudinis. Et de his agit qu. 69.

Quoad secundum verò, tam beatitudines, quam fructus dicuntur actus donorum, sed beatitudines dicuntur actus excellentissimi, qui ex motione speciali Spiritus sancti appropinquant, & assimilant hominero ad beatitudinem consummatam, quæ est in patria, à cuius propinquitate, & spe, isti actus predominantur beatitudines, & numerantur octo à Christo Domino Mathei 5. Sicut paupertas Spiritus, quæ totaliter exuit cor hominis à quacunque creatura, est excellentissimus actus à dono Spiritus sancti procedens, & sic de aliis. Fructus autem dicuntur actus donorum, sed non ita excellentes, & speciales, sicut beatitudines, sed magis communes, & ordinarii, & numerantur 12. ab Apostolo ad Galatas 5. fructus autem Spiritus est Charitas, gaudium, &c. De primis agit quæst. 69. de fructibus vero quæst. 70.

¶ Post tractatum de virtutibus restat agere de vitiis, & peccatis, de quibus tractat D. Thom. à quæst. 71. usque ad 90. hoc ostine: Primò considerat peccatum secundum absolutam considerationem, & essentiam suam; deinde secundum ea, quæ sibi convenient per comparationem, & habitudinem ad extrinsecā. Quæ pertinent ad essentiam peccati, & an sit actus, vel habitus, & quomodo sit contra virtutem, & contra radicem virtutis, quæ est natura rationalis agit quæst. 71. Quantum veò ad habitudines considerat D. Thom. quinque habitudines, quas dicit peccatum ad extrinsecā. Prima per com-

parationem ad objecta, & circumstantias, & alia principia, quibus distinguuntur peccata. Secunda per comparationem peccatorum inter se quantum ad gravitatem, paritatem, inæqualitatem, &c. Tertia per ordinem ad subjectum capax peccati. Quarta per ordinem ad causas peccatorum. Quinta per ordinem ad effectus.

De prima habitudine tractat qu. 72. discurrens per omnia principia, quæ possunt distinguere peccata loquendo in genere, verbi gratia objectum, circumstantiae, effectus, damnum secutum, causæ & alia similia. De secunda habitudine, scilicet de gravitate, & inæqualitate peccatorum, & causis aggravantibus peccata agit quæst. 73. De tertia habitudine, scilicet de subjecto agit quæst. 74. Non quidem de subjecto, quod seu suppositio, sed de subiecto, quo seu potentiis capacibus peccati, directe enim & per se loquendo sola voluntas, quæ est potentia libera est capax peccati, participativè autem etiam aliæ potentiae, quæ libertatem aliquam participant.

Quarta habitudo peccati est ad causas, quasi effectivas, aut disponentes (materialis enim pertinet ad subjectum, & finalis ad finem, de quibus jam actum est, formalis autem ad specificationem, de qua agetur tractando de singulis speciebus in secunda. secundæ. Et primò agit de causis peccati in generali. Secundò in speciali. In generali distinguit causam interiorem, & exteriorem peccati. Interior quidem causa, alia est quantum ad specificationem ex parte objecti, alia quantum ad exerci-

tiū ex parte subjecti. Ex parte objecti, causa est bonum apparet dissonum rationi. Sed quia bonum non movet, nisi ut propositum, concurrit ex parte objecti ratio proponens cum defectu, quia deberet illi actui adhibere regulationem, & non adhibet. Dispositivè autem ad objectum sic proponendum concurrit sensus, tam exterior, quam interior, & appetitus sensitivus, quia qualis unusquisque est, talis finis videtur ei, & ita diversimodè apparet objectum ex diversa dispositiōne appetitus, & passionis. Ex parte autem subjecti concurrit voluntas ut libera, quia est potentia inclinativa totius subjecti. Causa autem exterior, vel potest esse exterius efficiens, vel disponens, vel finalizans. Externum movens, vel efficiens, si moveat præcisè proponendo, potest esse quicumque persuadens, vel manifestans, aut proponens objectum; si autem moveat intra voluntatem efficiendo est solus Deus. Denique per modum disponentis, aut finalizantis unum peccatum potest esse causa alterius, vel quatenus unus actus disponit ad alterum sibi similem, vel quatenus unus præbet alteri materiam, ut gulabidini, avaritia litigio, vel quatenus unus finalizat alium, ut qui furatur propter fornicationem, quia ratione ex vitiis capitalibus, quia sunt magis appetibilia, oriuntur alia. Et de his causis in generali agit q. 75.

De causis autem in particulari, primo agit de interioribus, deinde de exterioribus. Interiores causæ sunt tres, scilicet ratio proponens, appetitus sensitivus alliciens, & disponens ad propositiōnem.

objeci, & voluntas præcè disposita. Ex parte quidem rationis clarum est, quòd ratio ipsa per se non concurrit, sed oppositum rationis, quod est ignorantia practica, & defectus rectæ regulacionis, seu inconsideratio, & de hac ignorantia agit qu. 76.

Ex parte verò appetitus sensitivi passio movet voluntatem quasi per accidens, & mediare, vel distrahendo rationem, aut etiam impediendo illam, si fortis sit, vel alliciendo, & faciendo apparere objectum conveniens per propositionem phantasma-
tum, & commotionem. Et sic quomodo passio sit causa peccati, & quomodo alleviet, vel excusat peccatum, aut etiam trahat ad consensum deliberatum, de his, & similibus agit q. 77.

Ex parte voluntatis movet ad peccandum malitia, quæ est inordinata, & prava dispositio voluntatis, quæ afficitur ad bonum temporale, seu creatum, Non curando de dispendio spirituali, & sic facit judicare practicè intellectum, ut inter duo bona, alterum spirituale, & merum temporale, & minus, potius velit pati dispendium in bono materiali, siens esse melius, quam dimittere minus propter adhesionem voluntatis ad illud, & tunc ex certa electione dicitur peccare, id est eligere defectum, ut quid minus, & quasi ex industria recedere à Deo propter malam dispositionem, & habitum pravum voluntatis, & ideo, qui peccat ex habitu, peccat ex certa malitia, & de hoc agit q. 78.

Secundò agit de causis exterioribus moventi-
bus, Causæ autem exterioræ sunt, vel Deus effici-

ter agens, vel diabolus, aut homo suggestione, aut persuasione moventes. De Deo quomodo influat bonum in peccatum, sed in entitatem ipsam peccati causando purè efficienter illam, & quantum ad id, quod positivum, & perfectum est, & à virtute naturæ, atque etiam ab authore naturæ procedens, non autem deficiente, & quantum ad id quod est in perfectionis, & deficientiarum à Deo, & à natura rationali ita quod nec in ipsummet positivum influat, ut fundat defectum, & reducitur ad principium deficiens, & ex nihilo. De hoc agit quæst. 79. De diabolo autem quomodo sit causa peccati, scilicet tentando, & sugerendo, id est movendo ex parte propositionis objectu, aut etiam immutando phantasmata, & species imaginativas agit quæst. 80.

De homine autem distinguit, quomodo sit causa peccati, potest enim homo esse causa peccati in altero homine sugerendo, & proponendo objectum, & de hoc non est specialis difficultas, sed mouet eo modo quo diabolus, licet non ita subtiliter, alio modo, causat peccatum in altero homine traducendo, sicut per generationem, quod est peccatum originale à quo cætera quodammodo causantur, in quo tria considerantur: Primo ejus traductio quomodo videlicet ex uno derivetur ad alium. Secundò ejus essentia. Tertiò ejus subjectum. Traductionem ostendit esse possibilem, quia licet peccatum sit defectus voluntarius, tamen si sit peccatum naturæ, sufficit, quod sit voluntarium voluntate naturæ, seu principiū propagantis naturam,

non voluntate propriâ personæ propagatæ. Voluntas enim naturæ est voluntas capitis totius naturæ, cuius actio voluntariè elicit a habet voluntarium effectum in omni naturâ sive derivata, & propagata, quæ se habet, sicut membrum. Et ita peccatum traductum non est peccatum actuale, seu per modum actus, iste enim traduci non potest in particularium, qui nihil operatur, sed est peccatum per modum effectus traducti à primo capite, quod terminativè, non elicitiè dicitur voluntarium, quia est terminus quidam, id est privatio, seu macula derivata ab actu voluntatis peccatis, quæ fuit in primo capite in quo fuerunt omnes aliae voluntates virtualiter tanquam voluntates hominum propagandorum ab illo. Sc de hoc agit q. 81.

Ex hoc autem consideratur essentia hujus peccati, quod non est peccatum actuale, sed habitualis, id est macula peccati habitualiter, & permanenter ex peccato relicta, in qua invenitur, & formale, & materiale hujus peccati. Formale isticus macula est privationis gratiæ, & splendoris, rationis, non pura privatio physica, sic enim potius haberet rationem poenæ, sed privatio moralis, seu voluntaria quod habet per ordinem ad voluntatem quæ causata est, scil. ad voluntatem primi parentis, ut capitis omnium ad communieandam gratiam omnibus si non peccaret, vel privationem ejus si peccaret. Et sicut omnium aliorum peccatorum maculæ consistunt in hac privatione ita & macula voluntaria originalis, licet in aliis peccatis solum maculetur persona quæ peccat; in origi-

originali autem omnes personæ, quæ fuerunt membra capitis peccantis. Materialē autem hujus peccati dicitur esse concupiscentia, id est omnium vi-
suum animæ infectio, & dissolutio, non quidem
quod hæc sit materia constituens ipsum peccatum
tanquam pars, vel constitutuum illius; sed est ma-
teria corrupta, & infecta ab isto peccato ut effectus
eius, quatenus, non solum tollit gratiam, sed etiam
donum originalis justitiae, quo vires animæ con-
tinebantur subiectæ sicut si alicujus morbi materia
dicatur caput, vel venter, vel cor, quia talem partem
corrumpit, & sic concupiscentia effrenata, & infe-
cta est materiale peccati originalis ut effectus sub-
secutus siue corpus organicum est materia ani-
mæ, & causatum ab ea, & de hoc agit q. 82.

De subiecto autem originalis peccati ostendit
esse animam, & non carnem, quia caro non est ca-
pax peccati per modum subiecti, licet sit instru-
mentum traducendi hoc peccatum, quatenus est
medium generandi hominem, & uniendi animam
carni, & consequenter suo primo generanti & ca-
piti, cuius ille homo est membrum propagatum
non ab ipso informatum. Et quia macula peccati
immediatè est in essentia animæ, in qua est gratia
qua privat, & in qua erat justitia originalis radicaliter,
ideo macula originalis directè est in essentia
animæ, & sic deordinat vires animæ radicaliter, ex-
inde verò inficit potentias, tum rationales, tum
sensitivas capaces peccati, potentiam autem gene-
rativam, ut instrumentum propagationis huma-
næ, & de hoc agit q. 83.

Ultimò post causas exteriorēs peccati, & interiorēs quasi effectivas, agit de causa disponētōe, aut finalizante; quatenus unam peccatum est causa alterius, quod potest esse, vel de ceteris secundum, quod Deus propter unum peccatum permittit labi in aliud, & de hoc non agit in praesenti; vel potest esse una peccatum causa alterius quasi disponens ad illud, vel per modum fuisse aliud causata. Generaliter autem sunt duo generalia principia peccatorum, scilicet cupiditas, & superbia, illa ut præbens materiam peccatis, haec ut propriam excellentiam, & perfectionem querens. Specialiter vero illa peccata, quæ habent maiorem appetibilitatem, habent etiam rationem finis, quatenus ab illis originantur alia, quæ propter illa fiunt, vel committuntur, & ideo vocantur vitia capitalia, quia finis est caput, & principium eorum, quæ ad finem ordinantur. Et de hoc agit qu. 84.

Post habitudinem peccati ad omnes suas causas, sequitur habitudo ad suos effectus, qui generaliter sunt tres: Primi in ordine ad bonum naturæ. Secundi in ordine ad maculam animæ. Tertiò in ordine ad peccatum poenæ. Quantum ad bonum naturæ, peccatum aliquid totaliter tollit, aliquid solum diminuit, & aliquid nec tollit, nec diminuit. Totaliter tollit gratiam, & donum originalis justitiae, quod erat bonum toti naturæ collatum; unde sequuntur sunt alii effectus corporales, ut mors, & ea quæ ad mortem tendunt, ut morbi, infirmitates, &c. Diminuit inclinationem, seu habilitatem ad bonum; non quidem aliquid subtrahendo, siquidem

dens semper manet radix ejus, quæ est natura, sed
impedimenta, & retardationem apponendo, ne per-
veniat ad bonum ad quod natura est habilis. Non
tollit autem, nec minuit ipsam naturam, & proprie-
tates ejus in se. Et de his agit q.85.

Secundus effectus, seu defectus, quem causat
peccatum, est macula animæ per quam privatur
anima resplendentia luminis naturalis, & luminis
gratiae, & se habet in anima, sicut umbra in corpo-
re, quæ quidem est privatio lucis cum respectu ad
suam causam à qua impeditur, & secundum quod
causa suscipit magis, & minus in ratione impedimen-
tis etiam ipsa umbra quæ est impedimentum
passivum luminis suscipit magis, & minus, & mul-
tiplicatis corporibus impedientibus multiplicatur,
sic & maculae multiplicatis peccatis. Et de hoc
agit q.86.

Tertius effectus peccati est reatus ad poenam,
seu obligatio ad illam, & in aliquibus peccatis est
obligatio ad poenam temporalem, ut in venialibus;
in aliis ad æternam, ut in mortalibus, quia privant
ipso ordine ad finem ultimum, qui secundum se est
irreparabilis per motionem ex alio fine, & conse-
quenter inducit poenam irreparabilem, quæ est
æterna. Sic ergo de reatu poenæ secundum se, &
quomodo unum peccatum sit poena alterius agit
q.87. Et quia peccatum veniale, & mortale secun-
dam diversos reatus distinguuntur, agit de distin-
ctione eorum quantum ad duo: Primò secundura
comparationem unius ad aliud, & quomodo di-
stinguantur, & unum possint fieri, vel non fieri aliud.
Et

Et hoc quæst. 88. Secundò specialiter agit de ipso veniali, & quantum ad effectum, quem causat in anima, qui est macula, non quidem privans gratiā, sed privans fervore, seu extensione quādam gratiæ ad ea, quæ ipsam in operando retardare possunt: & similiter quantum ad subiectum in quo potest, vel non potest reperiri peccatum veniale, & de hoc agit qu. 89.

Explicatis principiis actuum humanorum intrinsecis, quæ sunt habitus virtuosi, vel vitiosi: Explicat D. Thom. principia extrinseca talium actuū. Dicuntur autem principia extrinseca, non quia aliquid non ponant intrinsecum in anima, sicut ponit gratia, sed quia illud intrinsecum, quod ponunt, non habet principium motionis ab intrà, sed ab exteriori movente imprimitur, ut moveatur homo. Est autem commune omni moventi, ut ex ejus motione aliquid imprimatur intrinsecum in mobili, illud tamen quod imprimit, si est per modum motionis tunc præcisè subiectum operatur, ut subordinatum moventi exteriori à quo imprimitur, & sic dicitur absolute principium extrinsecum. Habitū verò vocantur à divo Thom. principia intrinseca actionum humanarum, quia se habent ut complementum potentiarum, & sic potius subordinantur ipsis animæ ut principio moventi in quantum habitus ejus sunt, licet si sint supernaturales ab exteriori principio imprimantur & fiant, & sub hac consideratione ad gratiam pertineant, sicut etiam ipsa gratia habitualis.

Igitur relicto principio extrinseco, quod per modum

mōdum persuasionis, vel suggestionis potest mo-
vere ad bonum, vel ad malum, de quo jam suprā
actum est, agit in præsenti D. Th. de principio ex-
trinseco movente ad bonum universaliter, quod fit
dupliciter, vel instruendo, & regulando, quod facit
lex, vel adjuvando & moyendo, quod facit gratia,
& de lege agit à q. 90. usque ad 108. de gratia verū
à 109. usque ad finem.

Circa legem prius agit D. Thom. more solito de
illa in communi, deinde in particulari. In communi
considerat tria, scilicet essentiam, divisionem, & ef-
fectus communiores. Essentiam considerat q. 90.
ostendens, quod lex est ordinatio facta ab eo, qui
gubernat multitudinem, quia ordinatio est, forma-
liter pertinet ad intellectum, qui res comparat &
ordinat, & quia efficax est, præsupponit volunta-
tem & quia ad multitudinem se habet, promulga-
tionem requirit. Divisionem autem in varias leges,
ut æternam, naturalem, humanam, &c. conside-
rat q. 91. Effectus autem legis communiores, &
intentos à lege, qui sunt tres, scilicet prohibere respe-
ctu malorum, præcipere respectu bonorum, per-
mittere respectu indifferentium, tractat qu. 92.

De lege autem in particulari considerat D. Th.
esse sex differentias legis, scilicet lex æterna, quæ
est in mente divina ad gubernandum omnia, lex
naturalis, quæ est nobis naturaliter impressa, id est
cognita per ipsum lumen naturale, quod est lu-
men principiorum in practicis, lex humana, quæ
à naturali derivatur per potestatem legitimam: lex
divina positiva, quæ est duplex, vetus & nova.

& denique lex somitis, quæ descendit ex corruptione peccati originalis. De hac ultima non agit; quia tractatum est, cum de peccato originali ageretur. De aliis agit in præsenti. & primo de lege aeterna questione 93. Secundò de legi naturali quest. 94. Tertiò de lege humana per tres questiones: Primo considerando ejus naturam, & originem à lege naturali, & conditiones requisitas, ut sit recta, & divisionem in varias leges secundum diversos ejus respectus, & hoc quest. 95. Deinde considerate ejus potestatem, & executionem, ut circa quas materias versari possit & circa quas personas, & quam obligationem imponat, & hoc q. 96. Denique de mutabilitate legis humanæ sive simpliciter quando abrogatur, & sive ex parte, ut quando dispensatur, agit questione 97.

De lege autem divina positiva agit tractando prius de lege veteri, deinde de lege nova. De lege veteri, primo considerat illam in communione. Secundò distinctionem præceptorum ejus. In communione considerat ejus conditiones, ut quotmodo sit data in quo tempore, quotmodo obligaverit, & hoc questione 98. Ejus verò præcepta primo considerat in genere ostendens tria fuisse genera præceptorum in lege: Primo præcepta moralia, quæ disponebant de actibus humanis generaliter, & ceremonialia, quæ disponebant pertinentia ad cultum Dei in illo populo, judicialia, quæ determinabant ea, quæ ad judicia, & regimen populi pertinebant; & de hæ divisione in communione agit questione 99. Exinde verò agit de singulis generibus. Et primo de præceptis

moribus, quæ continentur in decalogo de quibus, & eorum obligatione, & an sint dispensabilia, & an præcipiant substantiam virtutum, vel etiam modum, agit q. 100. De ceremonialibus vero præceptis agit per tres partes considerando in illis tria: Primo distinctionem omnium præceptorum ceremonialium, quæ tenebantur ad quatuor genera, quædam enim erant circa sacrificia, quædam circa sacra, id est circa instrumenta deservientia cultui divino, quædam circa sacramenta, & sanctificationes legales, quædam circa observantias in modo ministrandi, ut in cibis, & potibus, &c. Et de hac distinctione agit quest. 101. Secundo considerat causas literales, & figurales horum præceptorum, quod latissime tractat quest. 102. Tertio considerat durationem istorum præceptorum, quia enim figurabant, & protestabantur Christi vestitum, ejusque Redemptionem oportuit, quod consumata Redemptione Christi in Cruce maneret vacuata eorum significatio, & sic erat mortua lex quantum ad vim suæ significatiois, licuit tamen aliquantulum ut illa saquam mortua ad sepelendum eam cum honore, & de hac duratione agit quest. 103.

De præceptis autem judicialibus agit per duas q: Primo, tractando de illis secundum sc, ostendens, quod ea quæ lex determinabat, circa judicia non essent directè figuralia, & protestativa Christi, sicut ceremonialia: unde non esset peccatum modo nisi illis in aliqua Republica, non tamen modo obligant, quia jam cessavit tota illa lex.

qu. 104. Secundò verò distinguit genera præceptorum judicialium, quæ reducuntur ad quatuor genera: nam quedam ordinabant regimen, & judicium circa principes, alia erga cives, alia erga extraneos, alia erga domesticam conuersationem, & de his sigillatim agit q. 105.

Post legem veteram agit de lege nova, in qua breviter tria considerat: Primò ipsam legem secundum se, virtutem ad justificandum, & durationem usque ad finem mundi, & hoc q. 106. Secundò considerat legem novam comparativè ad veterem ostendens, quomodo adimplat illam, & quod non sit gravior illa, ratione charitatis, & libertatis, si-
cet difficilior ratione majoris perfectionis, & de hoc agit quest. 107. Tertio considerat materiam legis euangelicæ tam circa actus interiores, quam exteriorēs, tam circa præcepta, quam circa consilia, & de hoc agit q. 108.

Post considerationem legis sequitur consideratio de gratia, cuius tractatum dividit D. Th. in tres partes: Primò, considerat ipsam gratiam secundum se. Secundò, causam ejus. Tertio effectus ejus.

Circa ipsam gratiam secundum se tria etiam considerat D. Th. per tres quest. scilicet de ejus necessitate, quod pertinet ad qu. an est, de ejus essentia, quod pertinet ad qu. quid est, & de divisione ejus. Intelligimus autem nomine gratiae generaliter loquendo aliquid, quod gratuitō datur, & non est debitum alteri. Et in duabus creatura pendet à Deo in operando, scilicet

est in forma, seu virtute, quæ est ratio agendi, & in applicatione, quâ movetur ad agendum, in utroq; superaddi potest à D^eo gratuitum bonum, scilicet formâ, seu virtute agendi, vel proxima, ut charitas, vel radicalis, ut gratia, aut etiam potest superaddere gratuitum auxilium motionis, seu applicationis ad agendum. Et quoad utrumque ostenditur à D. Th. necessitas gratiæ tam ex parte intellectus ad cognoscendum verum, quam ex parte voluntatis ad attingendum bonum, & qualis gratia, & quomodo requiratur in statu naturæ corruptæ ad efficienda opera perfecta, quæ sunt hominis sani, ut ad implere totam legem, diligere Deum super omnia, resurgere à peccato, perseverare in bono, evitare peccata, &c. Quomodo etiam requiratur pro statu naturæ integræ, præser- tim ad opera supernaturalia. Et de his agit quaesi-
one: 109.

Quoad essentiam vero gratiæ quomodo sit qua-
litas habitualis, & quomodo differat à qualitatibus
operativis, resideatque in essentia animæ ipsa gra-
tias sanctificans agit q. 110. Quoad divisionem ve-
sò gratiæ in operantem, & cooperantem, præve-
nientem & subsequentem, gratum facientem, &
gratis datam agit q. 111. Nec expressit hic D. Th.
insufficientem, & efficacem, quia q. 109. art. 1. 2. &c
3. distinxerat de auxilio ut virtus, seu forma, quæ
est sufficiens, & ut motio applicans, quæ est effi-
cax.

Considerata essentia gratiæ agit de ejus causa, quæ
potest esse triplex, efficiens, dispositiva, & inspi-

mentalis. De instrumentali tractabitur in tertia parte agendo de Sacramentis. De efficiente, & dispositiva agit in præsenti ostendens, quod efficiens principalis sit solus Deus, dispositiva autem actus liberi arbitrii, quatenus supernaturali auxilio moveret in Deum, & de hoc tractat q. 112.

Tertio agit de effectibus gratiae, & considerat duos effectus, alterum formalem gratiae sanctificantis, qui est justificatio, de quo, & de ejus causis, & ordine, & modo quo fiat, agit q. 113. Alter effectus procedit effectivè à gratia sanctificante, & cooperante, & hoc est meritum tam vitæ æternæ, quam augmenti gratiae, nam prima gratia, & ultima, scilicet perseverantia, quia dependent solum ex actuall auxilio, & motione, quæ est principium omnis gratiae, non cadunt sub merito. Et de hoc effectu agit q. 114.

ORDINATIO SECUNDÆ secunda per suas questiones, & materias.

Post considerationem actionum humanorum in communi tractat D. Th. in hac z. 2. de actibus humanis in particulari, scilicet secundum specificas rationes virtutum & viciorum.

Ad comprehendendum autem totam hanc materiam moralem, praedicens D. Th. à communib[us] admittit communia distincta quedam, quæ

pertinent communiter ad omnes homines, & ordinant statum communem, quædam verò, quæ ordinant speciales status. Quæ tangunt statum communem sunt virtutes & vitia, ad hoc enim communiter inclinat homo secundum intellectum, & voluntatem. Virtutes autem, aut sunt intellectuales, aut theologicæ, aut morales. De intellectu libus non agit in præsenti, quia non pertinent directè ad considerationem actuum humanorum, qui morales sunt, quamvis secundum quod pertinent ad dona Spir. S. ut scientia, sapientia, & intellectus, agetur de illis in hoc tractatu, quia correspondent virtutibus theologicis. Propriè ergo pertinet ad præsens agere de virtutibus theologicis, & moralibus. Et theologicæ sunt tres, Fides, Spes, & Charitas, morales autem principales, seu Cardinale, ad quas cæteræ minus principales reducuntur sunt quatuor, Prudentia, Justitia, Fortitudo, & temperantia, in quarum unaquaque considerat D. Th. primò ipsam virtutem, secundò vitium oppositum, tertio donum Spiritus S. ei correspondens, quarto præceptum, si quod datur de tali virtute. Et hic tractatus istarum virtutum durat usque ad q. 171.

Quæ verò pertinent ad speciales status homini tractantur à q. 171. usque ad finem libri distinendo non penes status politicos. seu civiles, sed penes status ecclesiasticos, seu theologicos, ut notavimus suprà agendo in communi de hac secunda secundæ, & intrà amplius dicemus agendo de istis statibus in speciali. Hæc est ergo prima di-

vicio hujus partis, scilicet tractare ea, quae pertinent ad communem vitam hominum moralem, & ad speciales status,

FIDES.

Inchoat ergo D. Th. tractatum de virtutibus in speciali à prima virtute theologica, quae est Fides, & dividit totum ejus tractatum iuxta ordinem assignatum in quatuor partes : Primo, enim agit de ipsa virtute. Secundo, de donis Spiritus S. ei correspondentibus. Tertio, de vitiis oppositis. Quartio de præceptis, quæ dantur de Fide, & durat usque ad q. 16.

Circa primum, virtus Fidei consideratur quantum ad tria : Primo, quantum ad ejus objectum, unde sumitur specificatio. Secundo, quantum ad actum ejus, tam interiore, quam exteriore, quia hic immediatus specificatur ab objecto. Termino quantum ad ipsum habitum, qui mediante actu specificatur. Primo in tractat in q. i. ostendens rationem formalem objecti fidei, & duas conditiones ex parte objecti requisitas. Ratio formalis est veritas prima revelans. Conditiones sunt duæ: Prima, quod res sic revelata cum mediante testimonio divino revelata sit, non sit visa, neque cognita evidenter, sed obscura. Secunda conditio est, quod sit propedita per instrumentum, seu organum infallibile, quod pro nobis est Ecclesia, seu caput ejus supremum, quod est Romanus Pontifex. Primum autem fundatoribus Fidei, qui nobis causa tradidimus fuit revelatio immediate facta à Deo,

vel ministerio Angelorum tradita. De hoc ergo specificativo, & conditionibus agit q. 1.

De actu autem, qui est immediatum specificati-
vum ab hoc objecto agit q. 2. & 3. De interiori qui-
dem actu Fidei, & de ejus necessitate, & de his, quae
teneuntur homines explicitè credere, agit q. 2. de a-
ctu vero exteriori, qui est confessio Fidei, & de ejus
necessitate ad salutem agit q. 3.

Post actum fidei, agit de habitu, qui mediante
actu specificatur. In quo considerat quatuor : Pri-
mò ipsum habitum secundum se. Secundò ejus
causam materialē, quae est subjectum. Tertio
eius causam efficientem. Quartò ejus effectus in
anima. Primum considerat q. 4. quomodo scilicet,
habitū Fidei sit virtus, & quomodo differat infor-
mis, & formata, & quem ordinem habeat ad cæ-
teras virtutes. De secundo, scilicet de subjecto agit
q. 5. tam de subjecto *quoniam*, qui est intellectus, quam
de subjecto *quod*, qui sunt Angeli dum fuerunt vi-
atores, & homines, qui non sunt infideles, non
verò damnati, neque heretici. De tertio agit q. 6,
ostendens quomodo fides etiam informis est infu-
sa à Deo. De quarto agit q. 7. ostendens, quod
præter actus fidei, qui sunt eliciti ab ipsa, duo alii
effectus illi attribuuntur, ut moventi, & dirigenti,
scilicet timor propter summam Dei excellentiam,
quam nobis revelat, & purificatio cordis, quia est
initium iustificationis in voluntate, & ratio expel-
lendi errores in intellectu.

Explicatā virtute fidei, tam quoad actum, quam
quoad habitum, tractat de secunda parte huius me-
-

series, scilicet de donis Spiritus S. correspondentibus fidei, quae sunt duo, scilicet donum intellectus, & donum scientiae. Cum enim ad fidem principalius pertinent affectus iubus credendis, & hoc supererat naturale lumen, cum sit circa res supernaturales, opportet, quod detur homini lumen aliquod ad penetrandum, & capiendum res istas credendas, & simul detur vis, seu habilitas ad iudicandum, & dicere quidcum illas, nullus enim assentitur affectu firmo, & certo, qui est quasi ultima resolutio intellectus, nisi prius penetraret, & capiat, seu bene apprehendat id, cui assentitur, & simili discernat, & judicet de his, quibus assentiendum est, ab his, quibus non est assentiendum. Et quidem ad assentiendum veritati rei propriei se ipsam opportet prius intelligere, & apprehendere, & capere ipsam veritatem in se ipsa, ad assentiendum autem rei ut revelatae opportet capere ipsam revelationem, seu rem ipsam ut revelatam in fide quidem, quae est revelatio testificans obscurè, opportet intellectu capere rem ut testificatam, seu credibilem: in revelatione autem clara, qualis fides in patria extra Verbum, & extra lumen gloriae, opportet capere, & intelligere revelationem illam, prout clara revelatio est. Sic ergo donum intellectus differet à fide in via, quia fides ordinatur ad assentiendum credendis ex autoritate dicentis, donum autem intellectus ad penetrandum, & capiendum credibilitatem ipsam, seu testificationem, in patria autem ordinatur ad capiendum, & penetrandum revelationes ipsas claras extra verbum.

bum, non ad assentiendum revelatis. Hæc autem penetratio, & intelligentia tunc est donum Spiritus S. cum aliquis inteligit ex quadam conjunctione, & connaturalitate ad ipsas res revelatas, seu revelationem ipsam, ut habetur ex motione Spiritus S. juxta illud, 1. Joann. 2. *Vnde docet vos de omnibus ubi est sermo formalis, quod, in quantum ungit, docet; oleum enim, & lucet, & ungit, donum autem Spiritus sancti non in quantum lucet, sed in quantum ungit, id est in quantum afficit, & connaturalizat, seu demulcit nos ad res supernaturales, docet, & sic etiam distinguitur à lumine gloriae in patria, quia lumen gloriae ex ipsa effecacia luminis, & quasi lucendo penetrat divinam essentiam juxta illud Ps. 35. *In lumine tuo videbimus lumen: donum autem intellectus quasi ungendo, & connaturalizando ad res supernaturales eas penetrat.* De hoc ergo agit q. 8.*

De dono autem scientiae agit q. 9. quæ distinguuntur à dono intellectus, & à dono sapientiae, & ab ipsa fide, quia ad scientiam pertinet judicare de aliquo per suam causam. De his autem, quæ sunt credenda, fides non judicat discutiendo, sive corum veritatem, sive credibilitatem, sed tantum obediendo, testificationi Dei assentitur. Similiter donum intellectus non fert judicium discutiendo de re aliqua per suam causam, sed solum penetrat, & apprehendit rem illam. Distinguitur ergo donum scientiae ab utroque quia judicat de credendis secundum aliquam causam, seu merita credibilitatis, quod pertinet ad judicium discretionis, seu discusi-

sionis. Differt autem à dono sapientiae penes diversum medium, seu causam, per quam judicat de ipso objecto, nam ad sapientiam pertinet judicare per causam supremam, & altissimam, ad scientiam vero per causam inferiorem. De credendis ergo si judicat, & discernit aliquis ex quadam unione, & connaturalitate ad Deum secundum quod gustat de ejus bonitate, sic est donum sapientiae, & sic correspondet charitati, quae uniuersus nos Deo secundum affectum, & gustum. Si vero judicat de credendis, dicitur habere scientiam, quia judicat penes effectum aliquem temporalem, non solum penes affectum.

Post dona correspondencia fidei sequitur agere de tertia parte hujus materiarum, scilicet de vitiis oppositis fidei. Possunt autem ista vicia opponi, vel directe ipsi fidei, eiusque actui interiori, vel specie alter actui ejus exteriori, scilicet confessioni fidei, vel deinde donis correspondentibus fidei. Fides secundum se opponitur infidelitas, non quidem purè negativa, qualis inventitur in his, qui nihil audiunt de fide, sic enim potius est poena, quam culpa, sed infidelitas privativa, quae non acquiescit fidei cognitæ, & dividitur in tria illa genera, Paganismus, Judaismus, & Hæresis, sub quibus multi possunt errores contineri juxta speciales materias, quas negant. Et sic de infidelitate in communis, & his, quae infidelitatem conceinunt, agit q. 10. Specie alter vero propter specialem difficultatem agit de hæresi, & apostasia, de hæresi quidem q. 11. de apostasia vero q. 12.

De vero confessioni fidei, quae est ejus actus excep-

rior, opponitur blasphemia, quæ est derogatio aliquis excellentis bonitatis, præsertim divinæ. Et de hoc peccato agit dupliciter: Primo secundum sc. & in communione, & hoc q. r. Secundum in speciali de blasphemia illa, quæ est peccatum in Spiritum sanctum, quatenus homo directe ponit obstaculum remissionei peccatorum, seu removet ea, per quæ Spiritus sanctus impedit in nobis electionem peccati, & quia Spiritui sancto appropriatur peccatorum remissio, dicuntur esse peccata in Spiritum sanctum. Et sunt sex, scilicet desperatio, præsumptio, impenitentia, obstinatio cordis, impugnatio veritatis agnitionis, & invidentia fraternalis gratiae. Ex quibus sola impenitentia finalis est simpliciter irremissibilis, tam in hoc saeculo, quam in futuro, alia vero dicuntur irremissibilia propter specialem difficultatem remissionis, quatenus hujusmodi peccata ex specie sua afferunt impedimentum, & repulsionem remedii contra peccata eo modo quo aliqui morbi dicuntur incurabiles, licet tota hanc resistentiâ possit vincere virtus infinita Spiritus sancti, & de hoc agit q. 14.

At vero donis correspondentibus fidei, scilicet scientiae, & intellectui opponuntur tria peccata. Nam scientiae opponitur ignorantia, de qua, quomodo sit peccatum tractatum est i. 2. quæst. 76. Dono autem intellectus opponitur cœcitas, & hebetudo mentis, quæ pertinent ad privationem luminis spiritualis, quæ privatio aliquando est solidum poena peccati, ut cum dicitur Sap. 2. *Excusavit eos malitia, ubi ponitur malitia causa cœcitatis, aliquando vero est voluntaria. derelictio luminis,*

intellectualis, ut cum dicitur Psalm. 35. *Noluit intelligere, ut bene ageret, aut cum ex nimia concupiscentia temporalium hebetatus quis ad non intelligendum, ut cum dicitur Psalm. 57. Supercedidit ignis (hoc est inordinata concupiscentia) & non viderunt solem, id est lumen spirituale.* De his ergo peccatis agit q. 15.

Ultimum, quod agitur in hac materia, est de p*receptis fidei ad credendum, & circa actus donorum scientiarum, & intellectus, & de hoc agit q. 16.*

S P E S.

Eodem ordine agit D. Thom. de hac virtute, atque de fide considerando quatuor circa illam: Primo ipsam spem, Secundo donum illi correspondens. Tertio virtus opposita. Quartu*s* præcepta de actu spei. Circa ipsam spem duo veniunt consideranda, scilicet ratio ipsa, & essentia virtutis spei, & ejus subiectum. In ipsa ratione spei, considerantur omnes istæ formalitates, scilicet ratio objecti specificantis, quæ est ipsum bonum fruendum (scil. Deus) ut arduum, sumendo ly atutum, non solum passivè pro eo, quod in se est valde excellens, seu excedens nostram facultatem, sed etiam activè pro eo, quod est vincens difficultatem, & arduitatē, quod est Deus ut auxilians. Secunda formalitas est ratio virtutis, deinde ratio talis virtutis, scilicet quod sit theologica, id est habens Deum pro objecto, seu materia attingenda, deinde distinctio ab aliis virtutibus, deinde ordo ad fidem, & charitatem. Et de his agit qu. 17. De subiecto autem hoc ei a-

tam de subiecto quo, quod est voluntas, ut eminenter irascibilis, & respiciens arduum, quam de subiecto quod, ostenditque, quomodo inveniatur in viatoribus in quibus certitudinem habet securitatis ex parte auxilii divini, non certitudinem eventus futuri ex parte subiecti sperantis. Non invenitur autem in beatis, neque in damnatis. Et de hoc agit qu. 18.

Secundum, quod explicat in materia de spe, est donum Spiritus sancti ei correspondens, scilicet donum timoris, qui propriè est timor filialis, distinguiturque à mundano, & servili, ab illo ut à sibi contrario, quia timor mundanus est malus, ut pote timens perdere res mundanas etiam contra Deum, ab isto autem ut ab imperfecto, quia timor servilis timet perdere Deum propter poenam; timor autem filialis propter se ipsum, & propter culpam. Et in hoc timore filiali etiam dantur diversi gradus, quia timor initialis, & adhuc imperfectus, qualis est in incipientibus, timet magis ipsum malum, quod est culpa, & aliquid etiam habet adjunctum de timore poenæ. Perfectus autem timor filialis, non tam timet ipsum malum directè, sive culpæ, sive poenæ, sed ipsum Deum reveretur ut omnipotentem non ut præcise potens bene facere, sed ut potens etiam malum infligere saltem annihilationis, & destructionis, & sic generat in animo, motu quendam contractivum, & resiliens in propriam parvitetem, sicutque respicit ipsum bonum divinum, non ut prosequibile, sed ut refugibile, cù connotatione mali possibilis in obliquo. Et de hoc.

III Ordo Questionum

Tertiò agit de vitiis oppositis spei. Opponuntur autem spei duo vitia, scilicet desperatio, & presumptio. Desperatio quidem, quia destruit in bono sperator rationem futuri, vel possibilis. idcōque assequi desperat. Presumptio autem destruit rationem ardui, quia existimat de facili posse consequi tale bonum, verbi gratia sine meritis, aut sine mediò requisitis. Et de desperatione agit q. 20. de presumptione vero q. 21.

Ultimò agit de præceptis Spei, & timoris, qui spei correspondet, & hoc q. 22.

C H A R I T A S.

Quartuor principalia considerantur etiam eis causa istam virtutem, licet aliquantulum immutato ordine propter convenientiam doctrinæ. Agit enim de ipsa charitate, & vitiis illi oppositis prius, quam de dono ei correspondentे, eo quod dantur plures virtutes, & effectus orti ex charitate, quibus multa vicia opponuntur, & ita prius debuit agei de istis vitiis sicut de illis virtutibus, quam de dono. Quare tractat primo de charitate secundam se. Secundò de actibus ejus, & effectibus seu virtutibus ex illa ortis. Tertiò de vitiis oppositis tam charitati, quam his virtutibus. Quartò de præceptis charitatis. Quintò de dono illici correspondentē. Sexto de peccatis oppositis huic dono.

Circa primum, charitas in se consideratur à Deum. Thom. tum absolutè, ut est virtus quadam supernaturalis amicitiae erga Deum, & ideo per amorem ipsius, ut est in se, & propter se immemor

diate, in quo objectum ejus formale explicat, scilicet bonitatem Dei in se, ut per amicitiam communicabilis est, & ideo maxima est omnium virtutum, quia maximè attingit finem earum, & cæteras movet, & de hoc agit quæst. 23. Tum etiam consideratur comparatiæ, tam in ordine ad subjectum, in quo est charitas, quam in ordine ad objectum materiali, circa quod se extendit. Circa subjectū considerat & subjectū, in quo est, scilicet voluntas, & conditiones, quæ illi conveniunt ex eo, quod in tali subjecto est. Prima, quod à solo Deo infundatur, quia solus Deus potest intra voluntatē illabi. Secunda, quod augeatur in subjecto secundum quod magis, ac magis intenditur in illo, licet non habeat terminum augmenti ex parte principii inuentis. Tertia, quod habeat diversos status in subjecto secundum quod est charitas incipientum, proficientum & perfectorum. Quarta quod possit amitti, & perdi ex parte voluntatis mutabilis. Et de hoc agit q. 24.

Circa objectum verò materiale, ad quod extenditur charitas, considerat duo: Primo, quæ objecta sunt, ad quæ se extendit. Secundo ordinem, quæ charitas illa objecta respicit. Objecta ad quæ se extendit charitas desumuntur ex ipsa ratione formalis sub qua tendit ad Deum, scilicet sub ratione amicitiae, quæ fundatur in communicatione bonorum divinorum, & supernaturalium. Unde opportet, quod primè respiciat ipsum Deum, qui est author talium bonorum. Secundariò autem omne illud, quod in talibus bonis supernaturalibus consummatur.

care nobiscum potest, & isti sunt Angeli. & homines etiam peccatores, quia adhuc converti possunt & etiam corpora nostra, quae sunt organa deservientia virtuti, non autem dæmones, neque damnati, qui non sunt capaces supernaturali bonorum. Et de ipsis objectis agit quest. 25. De ordine autem inter ipsa objecta servando, nempe ut primò diligatur Deus, deinde proximus, & inter proximos illi magis diligendi sunt, qui vel sunt majoris, & excellentioris bonitatis, vel majoris coniunctionis ad ipsum diligentem, ex his enim duobus principiis sumixur ordo charitatis. Ex de illo agit in qu. 26.

Secundum, de quo agitur in hac materia, est de actibus, & effectibus charitatis. Et distinguimus inter actus & effectus, quod actus virtutis propriè est ille, qui elicitur à virtute: esse &us autem est ille, qui vel imperatur, vel resultat, aut imprimitur, vel relinquitur ex tali virtute, sive hoc fiat per redūdantiam, sive per imperium de quo videatur Cajet. 2. 2. q. 162. art. 2. §. ad 2. Igitur primò agit diy. Th. de actu charitatis, deinde de effectibus. Actus est dilectio, quae non solum dicit simplicē benevolentiam, sed etiam addit unionem affectivam erga alterum. Et de hoc agit q. 27. ostendens quomodo se habeat erga Deum, & proximos, & inimicos, & quomodo ista dilectio sit magis, vel minus meritoria erga amicum, vel inamicum.

Deinde verò agit de effectibus charitatis. Et quidem omnes virtutes quatenus à charitate imperantur, aliquem effectum à charitate sortiuntur, scilicet

cer directionem in fiocu charitatis , quā ratione charitas dicitur forma virtutum. Sed in præsenz non agitur de hoc effectu, sed de specialibus effectibus, qui ex actu dilectionis oriuntur, dicimus enim, quod actus dilectionis importat benevolentiam, cum quadam unione affectiva ad id, quod diligitur. Ex hoc ergo actu secundum ipsam rationem unionis affectivæ nascuntur duo effectus iactiores charitatis, scilicet gaudium, & pax, ad quos non requiritur distincta virtus à charitate , quia non addunt specialem rationem formalem, seu difficultatem supra objectum charitatis, sed gaudium effectus quidam, vel passio causata ex unione amati ut præiens est interius. Et de hoc effectu agit quæstione 28. Pax autem est tranquillitas ordinis, & concordia est unio cordium ordinata , & pertinet ad statum, seu dispositionem quandam ex charitate reliquit secundum unionem affectus ad proximos. Et de ista pace agit quæstione 29. Ex ratione autem benevolentiae, qua volumus bonum alteri, nascitur effectus misericordia , quæ tamen addit specialem difficultatem , & ideo requirit specialem virtutem ortam ex charitate, requirit enim misericordia moderationem tristitiae , seu doloris domino alieno . & respicit specialem rationem in proximo, scilicet, ut sublevandum à miseria , seu defetu. Et de hac virtute agit q. 30.

In tribus autem sequentibus quæstionibus agit D. Thom. de quibusdam effectibus exterioribus tam charitatis, quam misericordiae. Primus est beneficentia, quæ oritur ex benevolentia, ut absolu-

lætè akeri vult bonum, &c. facit. Et de hoc agit quæst. 31. Secundus effectus est elemosynæ, quæ est actus misericordiæ, quia sublevat miseriā aliam, sive sit corporalis, sive spiritualis. Et de hac agit quæst. 32. Et quia una species elemosynæ, quæ specialem habet considerationem, est correctione fraternali, quæ quis non secundum iustitiam, seu regulas iustitiae quæ procedit per inquisitionem, denunciationem, sed secundum charitatem, sine laesione famæ, & honoris proximi quantum potest, querit emendationem fratris quasi largiendo ei elemosynam correctionis, non tollendo ab eo famam honoris contra ejus voluntatem, sic enim non est elemosyna, sed iustitia, ideo agit de illa, & de ordine in illa servando qu. 33.

In tercia parte hujus materie agit D. Thom. de peccatis oppositis charitati, & ejus actibus, & effectibus. Et quidem ipsi charitati, & ejus principali actui, quæ est dilectio, directè opponitur edium Dei, quod est pessimum, & maximum vitium, & minus habet de appetibili, seu de motivo voluntatis, quia maximè contrariatur amori, & ideo non est vitium capitale, ex quo alia oriuntur, sed potius ultimum, & profundissimum, in quod alia terminantur, & proprium damnatorū. Et de hoc agit q. 34.

Deinde agit de vitiis, quæ opponuntur effectibus charitatis, scilicet gaudio, paci, & misericordiæ. Gaudio opponuntur duo vitia, scilicet acedia, & invidia. Charitas enim & gaudet de Deo, & de proximo. Et gaudio de Deo opponitur tristitia quædam de Deo, seu de rebus divinis, in quantum generatus

meratur nobis tedium, & fastidium quoddam de rebus divinis juxta illud Ps. 10. *Omnem escam abominata est anima eorum.* Et iterum Psalm. 118. *Dormitavit anima mea praetatio,* & talis tristitia, ut opponitur bono divino, est speciale vitium, de quo Apostol. 2. ad Corint. 7. *Tristitia facilius mortalem operatur,* & ita est peccatum mortale, quia opponitus bono divino per charitatem habito, & est vitium capitale, quia ad fugiendam tristitiam, seu tedium homo multa facit, aut non refugit. Et de hoc agit quest. 35. At vero gaudio charitatis, ut est de bono proximi, opponitur specialiter invidia. Licet enim de bono alieno multipliciter possimus tristari ut patet ex Phil. in 2. Rethoric. tamen invidia specialiter tristatur de bono proximi quae nū excedit bonum proprium suum, quod facit quandam inæqualitatem, & sic respicit bonum proximi formalissimè, quatenus proximus est similis mihi, respicit .n. bonum alterius, ut dignitativa propriae excellentiæ, non quia dimittat quasi effectivè, & tollendo id, quod est in me, sic enī potius timetur, quam invidetur, sed ex eo præcisè, quod alter crescit, & inæqualis fit mihi; & sic solam relatiè diminuit, & ideo invidia est inter similes, & æquales, & pertinet ad pusillanimem, qui non potest propriam gloriam augere, sed alterius vult juxta suam diminui, & ideo de se est peccatum mortale, & capitale, quia motivum ejus, scilicet gloria propria est motivum valde appetibile ad multa alia facienda, vel non refugienda. Et de hoc vitio agit qu. 36.

Secundus effectus charitatis est pax, quæ importat unionem, & tranquillitatem, tum in cosde, quæ ratione dicitur concordia, tum in verbis, tum in factis. Et ergo, quatenus est concordia opponitur discordia, de qua agit q. 37. Paci vero ut importat tranquillitatem in verbis opponitur contentio, quæ importat impugnationem veritatis inordinato modo. in verbis, & clamore. Et de hac agit q. 38. Paci vero ut importat tranquillitatem in factis & operibus opponuntur quatuor virtus, scilicet schisma, Bellum, rixa, & seditio, quæ hoc modo distinguuntur, quod schisma impugnat unitatem Ecclesie, quæ est unitas relativa, seu ordinis, quo omnia membra ordinantur sub uno capite principali in cœlis, & capite vicario in terris, & est unitas charitas, quia omnia membra vegetantur à Spiritu sancto, qui habitare facit unius moris in domo, & hanc dicitur communio sanctorum, seu sanctitatis, & charitatis. Et qui impugnat unitatem ordinis, negligens servare unitatem cum suo capite, schismaticus est. Bellum autem importat contradictionem, & tollit unionem inter templicam, & templicam, & ita pertinet solum ad Principem, & caput reipublicæ, qui habet ius utendi gladio ad conservationem totius communitatis. Rixa vero importat contradictionem inter personas particulates unius Reipublicæ, vel communitatis. Seditio denique est dissolutio pacis inter plures partes eiusdem Reipublicæ, ut cum tumultuatur una multitudo contra aliam. Et de schismate agit quæst. 39. de Bello quæst. 40. de Rixa quæst. 41. de seditione q. 42.

Tertius effectus charitatis est misericordia, & beneficentia. Contra quam opponuntur plura viae, quae etiam sunt contra alias virtutes, quae pertinent ad partes potentiales justitiae, ut illiberalitas, ingratitudo, &c. de quibus postea agetur. Sed contra beneficentiam, ut specialiter oriatur ex charitate, opponitur scandalum, quod in dictis, vel factis praebet alteri occasionem ruinæ spiritualis, & sic præcipue opponitur correctioni fraternali, quae intendit reparationem ruinæ. Et ista occasio potest esse solum passiva, id est orta ex indispositione subjecti sive ex malitia, quod est scandalum pharisaicum, quod reputat ut scandalosum, quod scandalum non est, sive oriatur ex ignorantia, vel infirmitate subjecti, quod dicitur scandalum pusillorum, & hæc non sunt scandala per se, sed per accidens ex indispositione subjecti. Quando autem occasio praebetur ruinæ spirituali non solum ex indispositione subjecti, sed ex ipsa operatione, & facto agentis, dicitur scandalum activum. Et hoc quidem si solum se habeat ut consequens ad actionem alias peccaminosam, sed intentam ex alio fine, quam ex ruina proximi, tunc scandalum est quidem per se consecutum, sed non per se constitutivum speciei, quia jam supponit illam, & sic solum est circumstantia aggravans, per se tamen conveniens illi peccato, ut passio. Si vero intendatur ruina alterius, tanquam finis per se intentus, eunc scandalum non se habebit, ut propria passio consecuta, sed ut speciem constituens specialiter contra charitatis effectus. Et de hoc agitq. 43.

In quarta parte hujus materie agit div. Thosur de præceptis charitatis, tam in ordine ad Deum, quam in ordine ad proximum, & quomodo adimpleatur hoc præceptum in hac vita; & de his similibus agit q. 44.

In ultima denique parte agit de dono correspondente charitati, quod est sapientia, quod quidem essentialiter est in intellectu, quia importat judicium de divinis per altissimam causam, non quod solum importet assensum ad res creditas, quod pertinet ad fidem, sed judicium discretivum, per quandam divinorum experientiam, quod ad fidem non pertinet. Habet autem radicem, & fundatum in voluntate, & charitate, eò quod iudicare per altissimam causam contingit duplitter. Uno modo ex principiis per intellectum illustratis, & aquisitis, & sic se habet sapientia humana, quæ non est donum. Alio modo ex coniunctione, & connaturalitate ad ipsam causam altissimam, quæ est Deus quasi ex gusto, & sapore ipsius, sicut dicitur. Psalm. 33. *Gustate, & videte, ubi visus oritur ex gusto, & sapore;* ideoque dicitur sapientia quasi sapida scientia, sicut ille, cui connaturalis est castitas, iudicat de castitate melius quam qui scientiam castitatis acquirit; sit autem connaturalis, & conjuncta alicuius causa altissima per unitatem charitatis iuxta illud i. ad Corinth. 6. *Qui adberet Deo, unus spiritus est;* & Hierotheus dicitur à Dionysio in. 3. de divinis nominibus. *Perfectus in divinis sicut us addiscens, sed ut patiens divina.* Et talis sapientia est donum, quia desursum descendit.

Scendit, ut dicitur Jacob. s. De hoc ergo dono, & beatitudine ei correspondente, scilicet beati pacifici, eò quod pax est tranquillitas ordinis, & ad sapientem pertinet ordinare, agit quæst. 45. Quia vero sapientie oppositus vitium stultitiae, quia, sicut sapientia oritur ex purgatione cordis, & conjunctione ad Deum, ita stultitia maximè oritur ex inquinatione cordis, & ideo est filia luxurie, cuius individuus effectus est hebetudo sensuum, agit de hoc vitio qu. 46.

DE VIRTUTIBVS Cardinalibus.

PRUDENTIA.

Circa virtutes Cardinales eodem serè ordine procedit div. Thom. solumque addit tractare de partibus talium virtutum, quod non facit in Theologicis, eò quod virtutes Cardinales, quia principaliores sunt, habent sub se alias virtutes, tanquam partes, aut potentiales, aut subjectivas. Circa Prudentiam ergo considerat quinque: Primo ipsam Prudentiam secundum se. Secundo partes ejus. Tertiù donum ei correspondens. Quartù via opposita. Quintù ejus præcepta.

Circa primum tractat divus Thomas, essentiam Prudentiae unicā quæstione. In ratione enim practica duo sunt genera virtutum, scilicet ars, & Prudentia, & ars habet pro objecto factibile, prudenter vero agibile, quæ different in hoc, quod agit-

bile est opus voluntarium, seu arbitrarium, id est que non dirigitur per certas, & determinatas regulas, sicut ars, sed per arbitria, & prudentiales. Factibile autem dicitur opus, ut artificiosum, cuius ratio non est arbitraria, sed determinata secundum regulas artis. Et ideo praeipua laus prudentiae est in applicatione ad operandum, & praecepsius ejus actus est imperare, quantumcunque enim quis sciatur, quid debeat facere, si non applicet ad operationem, quando debet, est imprudens, quod non contingit in arte, non enim dicitur malus artifex, quia non se applicat ad operandum, sed quia non callet artem. Sic ergo pertinet ad prudentiam dirigere actus voluntarios, seu morales, ne deficiant a rectitudine in ipsa applicatione individuali. Unde non pertinet ad prudentiam rectificare voluntatem circa intentionem finis, sed circa electionem, & determinationem mediorum eo quod finis, & rectudo ejus determinata est a natura, & ideo dirigitur per syndesim, quae cognoscit prima principia practica, & se habet sicut habitus principiorum, ideoque est aliquid altius prudentia. Sed media non sunt determinata a natura sicut ipse finis, sed secundum diversas circumstantias variantur. Et ideo ad inveniendum medium in singulari conveniens, & rectificatum secundum omnes circumstantias, opus est recto discursu, & directione applicante hic, & nunc, & hoc sit per prudentiam. Quare ad prudentiam non pertinet finem ipsum rationis determinare, & praestituere, sed supposita intentione finis recti, determinare, & ordinare de convenientia medio-

modiorum in singulari. Et quia supponit rectam intentionem in qualibet materia, & hæc etiam pertinet ad ipsas virtutes, ideo dicitur prudentia supponere omnes virtutes morales, non simpliciter, & perfectè, sed quantum ad rectam intentionem in sua materia, quæ intentio dirigitur à synderesi, non à prudentia: sed quantum ad actum ultimum perfectum virtutis, qui est electio determinati mediæ secundum omnes circumstantias, sic presupponit prudentiam, & dirigitur ab illa. Et de hoc agit q. 47.

Secundò agit de partibus prudentiæ. In qualibet autem virtute Cardinali tria genera partium distinguuntur, scilicet partes integrales, partes subjectivæ, & partes potentiales. Integrales sunt, quæ concurrunt ad constitutionem, vel integratem rei. Subjectivæ sunt species contentæ sub aliquo genere. Potentiales sunt virtutes, vel potentiae alicuius rei, quarum quælibet non adæquat totam essentiam rei, sed respiciunt suam particularem operationem. In virtute ergo prudentiæ, illæ perfectiones, seu dispositiones, quæ concurrunt ad integrandum, seu constituendum actum prudentiæ, dicuntur partes ejus integrales. Et assignantur octo, scilicet memoria, ratio, Intellectus, Docilitas, Solertia (quæ etiam dicitur custochia) providentia, circunspectio, & cautio. Quorum primæ, quinque ordinantur ad recte cognoscendum tam in consilio, quam in judicio, siveque perficiunt cœbuliam, & synesim, quæ deserviunt prudentiæ. Tria vero ultima ordinantur ad recte

præcipiendum, & præcipue perficiunt ipsam prudentiam. Partes autem subjectivæ prudentiæ sunt diversæ species sub illa contentæ, quæ sumuntur ex diverso modo gubernandi, & dirigendi juxta diversos fines, sicut est diversa prudentia, politica, & œconomica, & militaris, &c. Partes denique potentiales sunt virtutes adjunctæ prudentiæ, quæ respiciunt actus minus principales illius, in virtutibus enim illæ dicuntur Cardinales, seu principales, quæ respiciunt principalem materiam, seu actum in suo modo regulandi. Quæ verò respiciunt materiam minus principalem, aut minus difficilem juxta modum operandi talis virtutis dicuntur minus principales, seu potentiales. Et sic cum respectu prudentiæ principalior, & difficilior actus sit recte præcipere, minus autem principalis, & difficilis sit judicare, & consiliari, ideo synesis, & ebulia, & gnome, quæ versantur circa judicium, & consilium, sunt secundariæ, seu minus principales virtutes prudentiæ.

Igitur de omnibus istis partibus in communi agit q. 48. In speciali verò agit de partibus integralibus q. 49. De subjectivis vero q. 50. Sunt autem quatuor species prudentiæ, scilicet regnativa, quæ pertinet ad principem, politica, quæ pertinet ad cives, ut prudenter se habeant inobediendo, sicut principes in gubernando : œconomica, quæ dirigit familiam, & militaris, quæ dirigit militiam non solum in gubernando milites, sed etiam in expellendo hostes. De partibus potentialibus agit quest. 51. Quæ sunt synesis, ebulia, & gnomen.

men, eò quòd, licet principalis actus prudentiæ sit præcipere, tamen etiam pertinet ad prudentem consiliari, & judicare de faciendis. Et ista vineunt diversas difficultates; quidam enim sunt bene consiliativi, & male judicativi, alii è contra. Et bonum consilium pertinet ad cœbuliam. Bonum autem judicum de agendis pertinet ad synesim. Unde apud Græcos sensati vocantur syneti, & insensati asyneti. Gnome autem, quæ est idem, quod perspicuitas judicii, importat judicium de agendis, quo ad casus extraordinarios, & per principia altiora moveretur, & comparatur ad synesim, sicut sapientia ad scientiam.

Tertiò agit de dono Spiritus Sancti corresponsidente prudentiæ, quod est donum consilii. Et potius dicitur donum consilii, quàm donum prudentiæ, quia principalis actus prudentiæ est præcipere, quod magis est moveare, quàm moveri. Dona autem Spiritus sancti faciunt hominem bene mobilēm à Spiritu sancto, potius quàm moventem, & ideo magis dicitur donum consilii, quam prudentiæ, & de hoc agit q. 52.

Quartò agit de vitiis oppositis prudentiæ. Cuius aliqua vitia opponuntur per defectum, alia per excessum. Per defectum contrariantur ea, quæ reddunt hominem imprudentem. Per excessum verò, quæ excedunt in prudentia, ut astutia, dolus, nimia sollicitudo, &c. De vitiis per defectum agit q. 53. Ut de imprudentia, inconsideratione, temeritate, inconstantia. &c. quæ opponuntur prudentiæ, & partibus ejus. Specialiter verò

de negligentia, quæ opponitur sollicitudini, &c., destruit prudentiam speciali modo, scilicet per omissionem, vel remissionem, &c de illa agit quæstione 45.

Per excessum autem opponuntur prudentiæ, &c. felicitudini ea, quæ vel dirigunt media in ordine ad malum finem, & sic dicitur prudentia carnis, vel quæ circa finem aliquem bonum vel malum consequendum utitur mediis, seu viis pravis, ut astuta, fraus, dolus, nimia sollicitudo futurorum. Et de his agit q. 55.

Ultimò agit de præceptis prudentiæ, de qua in decalogo non invenitur speciale præceptum, quia solum ibi traduntur ea, quæ immediatè deducuntur ex universalissimis principiis. In lege autem euangelica, quæ est lex perfectionis, & ideo requirit hominem magis instructum, datum est præceptum de prudentia Matth. 10. Ei tunc prudentes, sicut serpentes. Et de hoc agit q. 56.

IVSTITIA.

TRACTATUS JUSTITIÆ durat à quæst. 57. usque ad quæst. 122. propter multas partes potentiales, quæ sub justitia continentur. Et propterea non agit D. Thom. seorsim de vitiis oppositus justitiae, sed in unaquaque virtute sub justitia contenta, explicat oppositum vitium. Quatuor ergo principalia capita tractat in justitia: Primo de ipsa justitia in se Secundo de partibus ejus, tum subiectivis, tum integralibus, tunc potentialibus;

Ter-

Tertiò de dono illi correspondentē. Quartò de
præceptis justitiae.

Circa primum, ordine doctrinæ procedens ex-
plieat prius objectum formale justitiae, quod est
specificativum, deinde habitum, seu virtutem, qua
est res specificata, & vitium ei oppositum, quod est
injustitia, & denique actum ejus proprium, qui est
reddere unicuique, quod suum est. Objectum ju-
stitiae est idem, quod jus, seu justum, hoc enim re-
spicit justitia tanquam objectum. Et de hoc iure,
ejusque diversitate, ut de iure naturali, & de iure
gentium, & de jure positivo, & aliis similibus agit
q. 57.

Circa habitum specificatum, scilicet virtutem
justitiae considerat D. Thom. ejus definitionem,
scilicet *quod est constans & perpetua voluntas (id est
habitus voluntatem inclinans) ius suum unicuique
tribuendi, & ejus subjectum, quod est voluntas, eò
quòd se habet in ordine ad alterum, & sic modo
rationali, & non sensitivo procedit, & quia respi-
cit debitum reddendum, seu dandum non perficit
cognitionem, sed voluntatem, quæ inclinat ad dan-
dum. Tum etiam considerat dignitatem justitiae,
quæ est dignior omnibus virtutibus moralibus,
quæ sunt circa passiones præsertim justitia legalis,
quæ respicit bonum commune, seu debitum legis;
& architeconicè, seu principaliter est in principe,
qui ordinat, & gubernat bonum communem, mini-
strialiter autem, & subiectivè in subditis, qui illi
obediunt. Et de ista agit q. 58.*

De vitio autem injustitiae agit q. 59. ostendens

quomodo sit contra specialem virtutem, scilicet iustitiam, & ex genere suo est peccatum mortale, quia est contra bonum alterius, scilicet proximi, ex quo per se sequitur damnum illius, atque a deo est contra charitatem, quæ amat bonum proximi.

De actu vero iustitiae agit q. 60. ostendens, quod pertinet ad iustitiam, quasi duplex actus, scilicet reddere unicuique, quod suum est, qui pertinet quasi ad executionem: & secundò determinare, id est iudicare æqualitatem, & proportionem inter ipsas res, & hoc vocatur medium rei ad differentiam medii rationis, quod pertinet etiam ad alias virtutes, quatenus respiciunt regulationem actuum, qui egrediuntur à voluntate, prout ab illa egrediuntur. Iustitia autem non solum ponit regulationem rationis in ipso actu voluntatis, sed etiam in ipsis rebus, vel personis determinat æqualitatem, & proportionem, non quia iustitia elicit ipsum actum judicii, qui est actus cognitionis, hoc enim est actus synesis, quæ est pars prudentiae, sed iustitia disponit voluntatem, ut convenienter moveatur intellectus ad judicandum.

Secundum quod pertinet ad materiam iustitiae est agere de eius partibus. Et primò occurunt partes subiectivæ, seu species iustitiae, quæ sunt tres, scilicet iustitia legalis, distributiva, & commutativa, cum enim iustitia constituat ordinem ad alterum, potest iste ordo considerari, vel inter partem, & partem, id est inter duas personas privatas, vel inter totum, & partem, vel è converso inter partem,

& totum. Primo modo constituitur iustitia commutativa. Secundo modo distributiva, quatenus à capite derivatur ad partes reipublicæ conveniens distributio. Tertio modo est iustitia legalis, quā quælibet persona respicit bonum commune, & debitum legis. Omisssā autem iustitia legali, de qua tractatum est q. 58. agendo de dignitate iustitiae, quæ non respicit debitum particulare, sed communiter debitum omnium virtutum, ex quibus coalescit bonum commune, tantum agit de alia duplice specie, in qua attenditur particulare debitum, seu medium, & aliam æqualitatem servat distributiva, aliam commutativa. Distributiva enim respicit æqualitatem proportionalitatis, id est fundatam in proportione personæ ad rem, quæ ei distribuitur, & vocatur medium æqualitatis geometricæ. Commutativa autem respicit æqualitatem secundum se, scilicet valorem ipsum, & æqualitatem rei ad rem, sicut fit in commutationibus, seu contractibus, & vocatur medium æqualitatis arithmeticæ. Et sic de istis duabus speciebus agit q. 6.

Explicatis speciebus, agit de principalibus actibus earum. Et quidem actus iustitiae distributivæ perficitur per iudicium, quo decernitur distributio præmiorum. Et de iudicio tractatum est in q. 6. Actus autem iustitiae commutativæ est reddere alteri particulari, quod suum est. Dupliciter autem hoc fit. Primum ratione alicuius actionis, vel commutationis voluntariæ, sicut fit in diversis contractibus, vel secunde ratione in-

voluntariæ actionis, seu injuriæ, vel damni, quod fit per restitutionem. Primum non potest tractari nisi agendo de omnibus contractibus, de quibus tamen non pertinet agere ad theologum, nisi quatenus licet, vel illicitè fiant, & ideo melius explicabitur, quando agetur de peccatis oppositis iustitiæ. De secundo scilicet de restitutione agit in praesenti q. 62.

Post species iustitiæ, & earum actus, agit D. Th. de vitiis oppositis istis duabus speciebus iustitiæ. Et primò agit de peccato opposito iustitiæ distributivæ, quod est acceptio personarum, quæ attendit ad conditionem personæ, & non ad proportionem cum præmio. Et de hoc agit q. 63.

Secundò agit de vitiis oppositis iustitiæ commutativæ, quæ sunt in multiplici differentia, & ita agit de illis usque ad quæst. 79. Possunt autem sic in ordinem redigi. Nam iustitia commutativa versatur circa commutations rerum. Possunt autem commutations istæ fieri, vel cum consensu, & voluntate utriusque partis, & sic propriè sunt actiones commutativæ, vel possunt fieri altero invito, seu patiente, & sunt commutations involuntariæ. Circa commutations involuntarias potest committi injustitia, sive injuria, vel facto, vel verbo; facto, vel in personam propriam, vel inconiunctam, vel in res possessas. Si primo modo aucti fit injuria per homicidium, & de hoc agit q. 64. vel per pœnalem tractationem personæ, ut per mutilationem, venerationem, incarcerationem, &c. Et de hoc

agit q. 65. in personam verò conjunctam sit injuria, vel in uxorem per adulterium, vel in consanguineam per incestum, &c de his agetur infra tractando de speciebus luxuriae, in res autem possessas sit injuria, si accipiuntur invito Domino, vel per furtum occulte, vel per rapinam manifeste, & violenter. Et de hoc agit q. 66.

Si verò injuria fiat verbo, potest fieri, vel in iudicio, vel extra judicium. Et considerat D. Th. quod in iudicio quinque modis potest fieri ista injuria, & extra iudicium aliis quinque. In iudicio, quia quinque personæ ad illud concurrunt, scilicet iudex, accusator (seu denunciator) testis, reus advocatus. Et de iniustitia ex parte iudicis agit q. 67. De peccato ex parte accusatoris quæst. 68. De reo, & iniustitia, vel justitia illius q. 69. de testibus q. 70. De iniustitia ex parte advocati q. 71. Ad istos autem reducuntur alii ministri iustitiae, & peccata seu iniustitiae ex parte illorum.

Similiter extra iudicium potest fieri iniuria per verba, seu quæcunque alia signa exteriora manifestativa defectus alieni quinque modis, scilicet contumelia, murmuratione, suluratione, irrisione & maledictione. Quæ sic distinguuntur, quod per contumeliam tollitur honor alienus, præsertim manifestando aliqua mala culpæ, ut quod sit Hæreticus, vel fur, nam dicendo aliqua mala poenæ propriè est convitium, dicendo autem minorationem, vel indigentiam alicuius est improperium, quod totum sub appellatione contumeliæ includitur. Et de hac agit quæstione 72. Murmuratione

autem, seu detractio non tollit totaliter honorem, sed famam denigrat. Et de hoc agit q. 73. Susuratio autem dicit aliqua mala de proximis seminando discordias. Et de hoc agit q. 74. Irrisio manifestat malum aliquod, seu defectum proximi ad inferendum pudorem, seu confusionem. Et de hoc agit q. 75. Denique maledictio manifestat aliquid malum non affirmando illud, sed impredicando proximo. Et de hoc agit q. 76. Et haec sunt peccata iustitiae circa communicationes, seu actiones involuntarias.

Circa communicationes autem voluntarias, quae fiunt ex consensu, & contractu, solum duo peccata principalia inveniuntur, scilicet fraudulentia, & usura. Et quidem fraudulentia versatur circa emptiones, & venditiones, vel alias similes contractus, qui aliquando conveniunt cum emptione, & locatio, conductio, societas, negotiatio, & alias similes, contra quos si peccatur per fraudulentiam peccatur. Et de illa agit q. 77. Usura autem versatur circa mutuum, vel contractus, qui habent aliquam similitudinem mutui saltē virtualiter secundum anticipatas solutiones, & de hoc agit q. 78. Circa alias autem commutationes voluntarias non invenitur species aliqua peccati praeter fusum, rapinam, fraudulentiam, & usuram.

Explicatis partibus subjectivis, seu speciebus iustitiae agit de partibus integralibus, quae non sunt partes componentes entitativè, sed sunt conditiones aliquæ, seu dispositiones concurrentes ad perfectionem integralem iustitiae. Et sic ponuntur

duæ partes integræ justitiæ , scilicet facere bonum , & declinare à malo. Potest autem dupli-
ter sumi hoc quod est facere bonum , & declinare à malo. Uno modo, ut tenet se ex parte operantis,
quatenus facit actum bonum, id est qui bene egre-
diatur ab ipso operante. Alio modo fit bonum ex
parte rei exterioris quatenus in illa constituitur
æqualitas, vel inæqualitas, & sic idem est bonum,
quod justum. Primo modo facere bonum , & de-
clinare à malo est commune omni virtuti, nec sunt
duæ partes, sed una, & eadem , quia faciendo bo-
num hoc ipso declinatur à malo. Secundo autem
modo specialiter invenitur injustitia, & sunt duæ
partes ejus, non unus , & idem motus, sumendo
declinationem à malo non pro recessu à malo , ut
à termino à quo , & facere bonum pro accessu ad
terminum ad quem, sed facere bonum est consti-
tuere æquale, & declinare à malo , est non inferre
documentum, quæ duo sunt diversa , & qui facit
unum, non continuò facit alterum, aliud est enim
non lèdere, aliud reddere debitum, & unum viola-
tur per omissionem. Et de his agit qu. 79.

Post partes integræ , & subjectivæ justitiæ
agit D. Thom. de partibus potentialibus quæ sunt
variæ , & multæ. Et primò agit de illis in communi-
deinde in speciali. Partes autem potentiales in ali-
qua virtute sunt illi habitus, seu virtutes quæ con-
veniunt cum principali virtute in modo tendendi, &
respiciendi objectum, sed differunt in materia, quia
virtus cardinalis , seu principalis respicit ma-
teriam magis principalem , & difficultem , partes

verò potentiales in materia minus difficulti, aut principali servant modum talis virtutis. Ratio autem iustitiae consistit in eo, quod reddatur alteri id, quod est illi debitum secundum æqualitatem. Unde in illa materia salvatur principalis ratio iustitiae, in qua redditur rigorosum debitum, & fit rigorosa æqualitas. Quæ verò deficiunt à rigore æqualitatis, & tamen aliquid debitij servant, aut aliquo modo æqualitatem faciunt, aliam habent materiam iustitiae minus principalem, seu potentialem. Ex his ergo duobus principiis distinguntur potentiales partes iustitiae, nam quædam servant rigorosum debitum ad alterum, non tamen possunt servare æqualitatem in reddendo illud. Aliae è contra possunt reddere æquale, sed non habent debitum rigorosum, seu legale, id est jure aliquo, seu lege astiictum, sed morale, seu ex quadam honestate virtutis. In primo ordine collocantur illæ virtutes quæ reddunt debitum Deo, parentibus, & superioribus, seu excellentioribus hominibus, his enim personis maximè obligamur, sed ad æqualitatem reddere nō possumus. Et in ordine ad Deum datur Religio; in ordine ad parentes pietas, in ordine ad superiores observantia. In secundo ordine debitum morale seu honestatis dupliciter consideratur. Uno modo taliter, quod sine illo honestas virtutis conservari non potest, quia pertinet ad debitam correspondentiam inter homines, & haec est triplex, nam ex parte ipsius debentis attenditur veritas, ut sine mendacio, & fictione procedatur, ex parte verò ejus, cui debetur, acceditur recom-

pensatio , quod facit in bonis gratitudo, in malis verò vindicatio. Alio modo consideratur hoc debitum non tanquam simpliciter requisitum ad conservandam honestatem virtutis, sed ut melius conservetur, & ad hoc ordinatur duplex virtus, scilicet liberalitas & affabilitas, seu amicitia. Et de his partibus in communi agit quæstione 80. De istis verò partibus in particulari agit sequentibus quæstionibus.

De prima ergo parte potentiali justitiae, quæ est Religio agit à quæstione 81. in qua tria principalia considerat: Primum ipsam essentiam Religionis. Secundò diversos actus , qui cadunt super diversas materias. Tertiò virtus opposita. De ipsa essentia Religionis, & distinctione ipsius à virtutibus theologicis, & moralibus , ejusque perfectione agit qu. 81.

Actus verò Religionis varii, & multiplices sunt ratione diversæ materiæ, quæ assumitur in cultum divinum , & sic non distinguuntur in ratione formalis virtutis, licet distinguantur ex parte materiæ, sicut distinguuntur in eodem homine diversæ partes eterogeneæ, non distinctione specificâ formalis, sed materiali. Igitur Religio potest subjicere Deo, & in cultum ejus vel aliquid spirituale, & interius, vel aliquid corporale, & exterius. Ex parte rei interoris oblatæ, aut illi subjicimus voluntatem nostram per promptitudinem, & applicationem expeditam ad agendum ea , quæ Dei sunt, & sic est devotio (nam si id faciat per firmitatem aliquam traditionis, vel promissionis erit votum) & sic de devotio-

ne agit quæstione 82. Vel subjicimus Deo intellec-
tum elevando mentem in Deum, & sic est oratio,
de qua agit quæst. 83.

Actus verò, qui exteriorem materiam in cultum
Dei offerunt, vel id faciunt subjiciendo, & ordinan-
do aliquid ad cultum divinum, vel aliquid divinum
assumendo in ejus reverentiam. Primo modo pos-
sumus cultui divino subjicere, vel corpus pro-
prium, vel res proprias, quas possidemus. Si subji-
cimus corpus, id sit per adorationem, de qua agit
quæstione 84. Si subjicimus res possessas, vel id fa-
cimus abdicando illas à nobis, vel promittendo, &
reddendo promissa. Si abdicamus à nobis, vel id fa-
cimus immutando illas in honorem Dci, & in pro-
testationem summæ illius excellentiæ, & sic sit per
sacrificium, de quo agit quæst. 85. vel eas tradimus
ad sustentationem ministrorum Dei, & talia sunt,
vel simplices oblationes, seu primitiæ, vel decimæ,
& de oblationibus agit quæst. 86. de decimis verò
quæst. 87. Quod si promittendo aliquid vel nos
ipsos, subjicimus Deo, est unum, quod est actus
Religionis, quia fit in reverentiam Dei. Quod du-
pliciter fieri potest vel per modum nudæ promis-
sionis, & tunc est votum simplex, vel superadden-
do traditionem, seu consecrationem rei promissæ
cum acceptatione Ecclesiæ nomine Dei, & talia
promissio consecrativa dicitur votum solemne, cù
quod tunc aliquid solemnizari postulat quando-
consummatur, & completur: licet Ecclesia possit
religiosum reddere, & pro statu religioso acce-
ptare non stante traditione, & consecratione votum.

tis, sed solâ nuda promissione ex parte ipsius, & simplici voto. Et de istis agit qu. 88.

Quod si in cultum Dei assumamus aliquid divinum, cuius autoritatem interponimus secundum observantiam religiosam, hoc sit utendo nomine divino, quo nobis authoritas Dei significatur. Et hoc nomine tripliciter uti possumus in cultu divino: Primo in ordine ad confirmationem veritatis, quæ quia Deo infallibiliter nota est, interponimus ipsum in testem ad ostendendam veritatem, quam dicimus esse certam, & hæc protestatio pertinet ad cultum Dei, qui a sic protestamur Deum esse summam veritatem, & hoc sit per juramentum, de quo agit quæst. 89. Secundo vero utimur nomine divino non ad confirmandam nostram veritatem, & obligandonos ad ejus certitudinem, sed ad extorquendam veritatem ab alio per interpositionem nominis divini, & sic est adjuratio, quâ vel per modum compulsionis adjuramus dæmones, vel per modum deprecationis homines, & de hac adjuratione agit quæst. 90. Denique uti possumus nomine divino ad laudandum ipsum, & invocandum pro auxilio, & sic est invocatio, de qua agit q. 91.

Exinde agit de peccatis oppositis religioni, cui aliqua opponuntur per excessum, alia per defectum. Per excessum opponitur superstitionis, per defectum irreligiositas. De superstitione primo agit in communione, deinde de ceteris speciebus. In communione agit q. 62 ostendendo quomodo superstitionis est superfluitas in cultu divino, non quidē in cultu vero, in quo nulla potest dari nimetas, sed in aliquibus, quæ ad verum.

cultum non pertinent. Species autem superstitionis dividuntur ex dupli principio, nam vel exhibetur cultus vero Deo, sed modo indebito, vel exhibetur cultus non vero Deo, sed creaturæ, quæ existimatur Deus. De primo genere superstitionis, scilicet de indebito modo cultus circa res externas agit quæst. 93. De secundo genere cultus agit per tres quæstiones secundum tres species in hoc genere superstitionis. Nam cultus, & respicit personam, cui exhibetur, & signa protestativa divinitatis, per quæ exhibetur. Et quidem si aliquis erret in persona exhibendo cultum creaturæ, & non Deo, sic est idololatria, de qua agitur quæst. 94. Si quis autem erret circa signa protestativa divinitatis id dupliciter contigit, & sic fiunt aliæ duæ species superstitionis, nam signa, & cæremoniæ, quibus cultum Deo exhibemus, vel ordinantur ad nostram instructionem, quâ edocemur à Deo, ut per lectiones, orationes, sacramenta, &c. vel ordinantur ad directionem actuum nostrorum observando ea, quæ Deus instituit. Et contra primum opponitur supersticio divinativa, quæ instrui vult à dæmone, intendens aliquid scire ab ipso per expressam, vel tacitam invocationem, & de ista agit quæst. 95. secundum diversos modos, quibus ista divinatio à dæmone postulatur sicut per nicromantiam, vel augurium, vel aruspicium, vel per inspectionem astrorum, vel lineamentorum manus, & aliis similibus modis. Contra secundum autem opponitur supersticio observationum ut quādo observantur aliqua signa ut characteres, ligature, & similia, non

ad cognoscendum futura, solum quod est divinare, sed alios effectus, sicut ad sanitatem, ad inventionem thesauri, ad scientias addiscendas, & similia. Ex de hac superstitione agit qu. 96.

Per defectum autem opponitur religionis virtus irreverentia, quod pertinet ad contemptum, seu irreverentiam Dei; potest autem fieri irreverentia, vel in ipsum Deum, vel in res sacras, & dieatas ad ejus cultum. In ipsum Deum dupliciter, uno modo contra ipsam Dei excellentiam in se, alio modo contra ejus nomen. Contra excellentiam Dei, aut sit tollendo à Deo honorem per idolatriam, de qua jam supra dictum est, aut minuendo honorem Dei dubitando aliquo modo de ipso, volendo sumere experimentum de ejus potestate, aut scientia, quod fit per tentationem Dei, de quo agit quæst. 97. At vero contra nomen Dei fit irreverentia per perjurium, seu falsum juramentum, de quo agit qu. 98.

Circa res autem sacras fit irreverentia, aut violando earum sanctitatem aut cum re temporali commutando. Primo modo dicitur sacrilegium, quod multis modis fieri potest, scilicet vel per irreverentiam in personas Deo sacras, aut loca sacra, aut res continentis sanctitatem, ut sunt sacramenta, vel reliquiae sanctorum, & de hoc sacrilegio agit qu. 99. Secundo autem modo fit irreverentia per simoniam, quæ etiam opponitur religioni, & de ista qu. 100. træstat.

Post religionem sequitur inter virtutes potentiales justitiae, quæ habent debitum rigorosum, sed

nō ad æqualitatem reddunt, sequitur, inquam, pietas, quæ respicit debitum reddendum parentibus, patriæ, & consanguineis, quibus specialis subiecto debetur, eò quod à parentibus, & patria habemus principium nostri esse, & nostræ gubernationis, licet inferiori modo, quam à Deo, & ideo non possumus ad æqualitatem reddere, quia non possumus eis dare esse, sicut dederunt nobis. Et ita de pietate agit qu. 101.

Tertia virtus potentialis justitiæ, quæ reddit debitum rigorosum, sed non ad æqualitatem, respicit Principes, seu personas in excellentia constitutas, quæ se habent, ut principium nostræ gubernationis, sed non nostri esse, & quia eos tanquam superiores colimus non ad æqualitatem reddimus. Et virtus colens talem excellentiam vocatur observantia, de qua agit primò in communi quæstione 102. Deinde de duabus speciebus, scilicet dulia, & obedientia quæstione 103. & quæstione 104. Distinguitur autem dulia ab obedientia in genere observantiae, quia dulia respicit superiorem in ratione excellentiae, & honoris, obedientia autem respicit superiori ut præcipientem, & ideo dulia importat servitudinem, seu inferioritatem ad alterum, ut ad Dominum, & ideo specialiter significat observantiam, quam exhibemus sanctis, quia maxime sunt domini, & honorabiles propter participatiōnem divinitatis. Per obedientiam autem veneramur superiori in suis præceptis, & sic est specialis virtus quatenus hanc venerationem tribuit præcipienti, nam ut solum facit executionem præceptorum

torum per omnes actus virtutum transcendent, qui sunt in præcepto. De inobedientia autem, quæ est peccatum in oppositum, & tunc est speciale contra obedientiam, quando ex contemptu præcepti specialiter tollitur veneratio superioris, quam respicit virtus obedientiæ, agit qu. 105.

Post istas virtutes potentiales, quæ respiciunt debitum rigorosum, sed non adæqualitatem sequuntur aliæ alterius classis, quæ è contra possunt recedere adæqualitatem, sed non habent debitum rigorosum, seu legale, sed solum ex honestate virtutis, in qua diximus esse duos ordinēs, alterum earum virtutum, sine quibus non potest conservari honestas virtutis in debito convictus humani, aliæ vero solum ordinantur ad melius conservandum tale debitum. In primo ordine sunt tres virtutes, scilicet gratitudo, vindicatio, & veracitas, in secundo sunt duæ, scilicet affabilitas, & liberalitas. De primis tribus tractat D. Thom. hoc ordine, primo de gratitudine, & vizio opposito, secundo de vindicatione, tertio de veritate, & vitiis oppositis. In hoc enim debito honestatis conservando, vel obligatio nascitur ex aliqua actione, quam alii faciunt erga nos, & eam recompensare tenemur, sive in bono, sive in malo, aut nascitur ex nobis ipsis, & non propter recompensationem eorum, quæ fiunt propter nos, sicut est veracitas.

Igitur ad recompensandum debitum ortum ex beneficiis nobis collatis, quæ non inducunt debitum legale, & rigorosum, seu ex pacto, sed gratuitum, & honestum, versatur gratitudo, de qua agit

quæst. 106. De vitiis autem opposito, quod est ingratus, per quam omittitur reddi gratia pro beneficio accepto, vel committitur redditus malum pro bono, agit quæstione 107. Ad recompensandum autem pro malis, id est ad reprimendum documentum illatum intendendo cohibitionem inferentis, & aliorum quietem, est virtus, quæ dicitur vindicatio non solum impediendo tale malum, ut procedit ab ipso inferente, & est in ipso, sic enim reprimitur per correctionem fraternalm, sed ut est nocivum mihi, vel aliis secundum debitum convictus humani. Quod quidem persona publica reprimit ex debito sui officii secundum legem iustitiae, privata autem persona ex honestate virtutis, vel se ipsum defendendo, vel ad magistratum recurriendo. Et de hac vindicatione agit qu. 108.

De veracitate autem, quâ homo totaliter se exhibet in dictis, vel factis, sicut intus se habet, non mentiendo, ad quod quidem non tenetur ex debito legali, seu contractu, sed ex honestate virtutis, & debito convictus humani, agit quæstione 109. Veracitati autem opponuntur quatuor vitia, nam in verbis contrariatur aliquid veracitati per mendacium, in factis autem per hypocritism, seu simulationem. Et de mendacio agit quæstione 110: de hypocrisi quæst. 111. Ultrumque autem potest fieri dupliciter, vel ex rollendo se supra id, quod est, vel diminuendo simulate quod habet, scienter declinando à veritate. Et primum sit per iactantiam, de qua agit qu. 112. Secundum peritoniam, de qua agit qu. 113.

Ultimò in hoc ordine virtutum potentialium iustitiae ponuntur virtutes, quæ ordinantur ad conservandum debitum honestatis, & decentiae non simpliciter, sed in melius. Ad quod ordinantur duæ virtutes, scilicet, affabilitas, & liberalitas. Et affabilitas ordinatur ad hoc, ut homo convivat alteri delectabiliter, sicut decet in verbis, & factis, quod est aliquale debitum decet, licet non sit debitum rigorosum, & legale. Et de hoc agit qu.

314. Opponuntur autem illi duovitia, alterum per excessum, scilicet adulatio, quando aliquis ita delectabiliter vult alteri convivere, ut velit per omnia placere etiam quando malum est, de qua agit qu.

315. Alterum vitium est per defectum, scilicet litigium, quando aliquis intendit contradicere alteri non ex defectu amoris unientis animos, sic enim pertinet ad discordiam, sed ut sit ei gravis in conversando, & contristet ipsum, sic enim tollitur debitum convictus humani. Et de hoc agit quæst.

316.

Altera virtus, scilicet liberalitas maximè videtur elongari à ratione iustitiae rigorosæ, quia non tribuit alteri quod suum est, sed quod est dantis, sed tamen servat aliquam rationem debiti secundū honestatem, & decentiam virtutis, quatenus ipsi convictui humano debitum est aliquid aliis largiri, & non solum id facit ex compassione misericordie alienæ, quod pertinet ad misericordiam, sed etiam non interveniente miseria. Quare liberalitas non ponit inequalitatem inter ipsas res, sed ordinat id, quod decet erga alterum in ratione dantis, & largienti.

ideo pertinet ad ipsam componere appetitum in ordine, ad ea, quibus utendum est, quod generaliter nomine pecuniae appellamus, ut scilicet non ita appetat quis pecuniam, ut nolit eam amittere, & largiri, quando convenit humano convictui, unde moderatur passiones concupisibilis in dato, & accepto, secundum quod conducta debitum, & decentiam hujus convictus, unde non est primo & per se moderativa passionum, sed redditiva debiti. Magnificentia vero quia versatur circa magnos sumptus, in qua non est ratio debiti, sed ratio ardui, pertinet ad fortitudinem. De liberalitate ergo agit questio 117. Illi autem opponuntur duo vitia, alterum per defectum, scilicet avaritia, quae est amor inordinatus habendi possessiones, seu pecuniam, non largiendo illam etiam quando convenit secundum convictum humanum. Et quia possessio rerum est valde appetibilis, eò quod homines maximè cupiunt sufficientiam rerum, cum haec sit una ex conditionibus felicitatis, ideo avaritia est vitium capitale, quia ex ea tanquam ex motivo, & fine homo multa alia facit, seu non recusat, & sic agit de avaritia quest. 118. Per excessum autem opponitur prodigalitas, quae superfluit in amore dandi, quando, & ubi non opportet, & de hac agit qu. 119.

Præter omnes istas virtutes potentiales justitiae, & subjectivas, quae respiciunt justitiam particularem, restat agere de quadam virtute adjuncta justitiae legali, quae vocatur epicheia, quae ordinatur ad observationem legis pro aliquo casu extraordinaria-

dinario, in quo si staretur rigori, & verbis legis obliquaretur à rectitudine, & ideo epicheia dictat non esse nunc attendendum ad verba legis, sed ad intentionem legis, si illum casum attenderet, sed quia non potest lex omnes casus comprehendere in particulari, ideo si in aliquo deficit lex, epicheia, seu æquitas dictat, quid sit observandum non secundum verba legis, sed secundum æquitatem illius, sicut lex universaliter dictat deposita esse reddenda, tamen in casu quo furiosus petit ensem depositum, æquitas dictat non esse tunc reddendum. Itaque epicheia corrigit legem quantum ad suam universalitatem, quando scilicet redderetur iniqua lex, si universaliter pro omni casu deberet observari etiam si damnum sequeretur. Et de ista agit qu. 120.

Post omnes partes justitiae sequitur agere de dono illi correspondente, quod est pietas, hoc n. solum inter dona Spir. S. dicit ordinem debiti ad alterum, considerando Deum ut Patrem, & fidèles omnes ut fratres secundum spiritum adoptionis, & sub ista ratione ita universaliter comprehendit omnia, quæ pertinent ad rationem debitū. Et de isto dono agit q. 121.

Ultimum, quod consideratur in justitia sunt præcepta, quæ de illa dantur, & omnia præcepta justitiae continentur in decalogo, in quo præcepta dantur secundum ordinem ad alterum, scilicet Deum, vel proximum. Et tria prima præcepta pertinent ad Deum. Quartum ad debitum pietatis erga parentes; alia sex prohibent injurias ad alias perso-

personas, & ex consequenti prohibetur concupiscentia specialiter circa adulterium, & furtum, quæ sunt ad alterum, quia res venereæ habent rationem maximi delebilis, & pecunia rationem maximæ utilitatis, ideoque specialiter istorum concupiscentia prohibetur. Et de hoc agit qu. 122.

F O R T I T V D O.

Tertia virtus cardinalis, est fortitudo, circa quam distribuit D. Thom. ordinem tractandi in quatuor præcipua capita, sicut in reliquis virtutibus. Primo explicat ipsam naturam fortitudinis, ejusque actum, & virtus opposita. Secundò partes ejus. Tertiò donum ei correspondens. Quartò præcepta illius.

Quod attinet ad naturam fortitudinis explicat illam, tam quoad subjectum, in quo est fortitudo, quam quoad objectum, seu materiam, circa quam versatur. Subjectum quidem est appetitus sensitivus irascibilis, quia, licet actus electionis virtutis propriè, & directè sit à voluntate, quæ est potentia arbitrativa, & electiva, tamen quia electione non potest rectè eligere, quandiu est impedita per passiones immoderatas, ideo requiritur principaliter virtus in appetitus sensitivo ad ordinandum passiones, ut disponatur recta electio voluntatis remoto impedimento. Et cum sit duplex appetitus, alter concupisibilis, alter irascibilis, requiritur ad eliciendas passiones moderatas in concupisibili temperantia, in irascibili fortitudo, prius tamen agitus de fortitudine.

dine, quia est nobilior, còquòd moderatur irascibilem, quæ tendit in arduum. Objectum autem ejus, seu materia mediata quidem, & remota sunt pericula, & labores, non quicumque, sed maximi, quia homo debet formare bonum rationis, & virtutis contra quæcumque pericula, ita ut pro nullo recedat à ratione. Unde maximè principaliter debet tendere contra maxima pericula, qui enim firmatur contra illa, facile firmatur contra minora, & ideo ille dicitur fortis simpliciter, qui maxima pericula contemnit, ut pericula bellica, & pericula mortis. Objectum autem, seu materia immediata, circa quam tanquam circa passiones versatur fortitudo, est timor, & audacia, quia pericula non retrahunt voluntatem nisi in quantum timentur & ideo opportet, quod fortitudo tollat hoc impedimentum timoris, quando est immoderatus & similiter debet reprimere nimiam audaciam, ne aggrediatur aliquis pericula ultra quam opportet. Et sic de natura fortitudinis, & de actu ejus in communi, agit q. 123. De actu verò perfectissimo, qui est martyrium elicitivè ortum à fortitudine, & imperativè à charitate, & de his quæ ad martyrium requiriunt vel consequuntur, agit q. 124.

Explicatâ naturâ, & actu fortitudinis agit de vitiis illi oppositis. Cum autem fortitudo versetur iater timores, & audacias, contingit peccare in fortitudinem, vel ex parte timoris, vel ex parte audaciæ, & in utraque vel per excessum, vel per defectum. Ex parte timoris opponitur fortitudini immoderatus timor, quando aliquis eti-

am pro causa rationabiliter recusat se exponere periculis, & de isto timore agit q. 125. Per excessum autem opponitur impaviditas, quando aliquis etiam, quando est rationabilis causat immoderata non timet, & de ista agit q. 126. Similiter ex parte audaciæ opponitur fortitudini, vel defectus audaciæ. Ut enim dicit Philos. 3. Ethicor. c. 7. Audaces sunt prævolantes, & volentes ante pericula; sed in ipsis discidunt. Unde per excessum est immoderata audacia, quando quis ante omne consilium prævolat, & sine ratione per defectum autem quando quis etiam post consilium non audet, neque habet executionem constantem. Et quia hoc communiter accidit extimore, qui impedit audaciam, ideo non ponitur tanquam distinctum vitium à timore, licet probabile sit quod detur vitium peculiare oppositum audaciæ per defectum, quod vocatur vecordia, scilicet quando quis non ex timore, sed ex defectu spei, quia non sperat se consecuturum, non audet, licet non timeat, & sic de audaciâ, agit q. 127.

Secundò sequitur agere de partibus fortitudinis, de quibus prius agit in communi, deinde in speciali. In communi distinguit D. Thom. illa tria genera partium, scilicet - partes subjectivas, integrales, & potentiales. De subjectivis nihil agit, quia caret illis fortitudo propter limitationem materiæ, circa quam versatur, scilicet circa maxima pericula, qualia sunt pericula mortis, & ideo quia maxima pericula sunt, non admittit divisionem in diversas species. Partes autem integrales distinguunt D. Thom. in fortitudine secundum illas

illos duos actus, qui sunt aggredi, & sustinere, circa quos dantur quatuor virtutes, quæ firmant animum in aggrediendo, & sustinerendo: quia in aggrediendo res arduas, quæ solùm pertinent ad fortitudinem, attinguntur quoad executionem rerum magnarum magnificentia, quoad operarium vero, & nondiffidendo de victoria, magnanimitas, quæ amplificat animum ad fiduciam vincendi. In sustinendo vero etiam firmatur animus quoad duo; scilicet quantum ad magnitudinem mali per patientiam, quantum ad diuturnitatem vero, & continuationem per perseverantiam: quæ duo sunt in concupisibili, quia moderantur tristitias; sed tamen dicuntur integrales fortitudinis, quæ est in irascibili, quia irascibilis oritur ex concupisibili, & sic redundant illæ in irascibilem. Partes vero potentiales fortitudinis sunt istæ metu quatuor virtutes, quando versantur circa materiam distinctam ab ipsa principali materia fortitudinis, ita quod circa pericula mortis, & pericula maxima, sive aggredienda, sive sustinenda, istæ virtutes habent vim partium integralium. Circa aliam vero materiam, verbi gratia circa sumptus, vel honores, vel mala fortunæ, &c. virtutes, quæ versantur, dicuntur partes potentiales fortitudinis, licet eisdem nominibus nominentur, quibus partes integrales, sicut etiam intellectivum, & sensitivum, ut continentur in anima rationali sunt partes potentiales ejus, secundum vero quod continentur sub gradu viventis, sunt species illius: Et sic de istis partibus in communione agit g. 128.

Exinde agit de singulis partibus potentialibus fortitudinis, quæ sunt quatuor assignatae, scilicet magnanimitas, & magnificentia, quæ correspondent aggressioni circa aliam materiam, quæ circa pericula mortis, patientia autem, & perseverantia, quæ correspondent actui sustinendi, prout etiam est in alia materia, quæ circa pericula mortis. Igitur primo agit de magnanimitate, quæ recipiebat magnum honorem, seu opera illa, ex quibus magnus honor sequi potest. Unde magnanimitas ut sit virtus debet respicere non directè ipsum honorem, sed id, ad quod consequitur honor, quia honor verus solum sequitur ad virtutem, ut quoddam testimonium ejus. Unde non debet appeti propter se, quatenus publica testificatio est, sed propter virtutem, ad quam sequitur. Et sic moderatur magnanimitas aggressionem, seu spem magni honoris, ne homo, aut nimis feratur in honorem, aut intendendo ipsum supra debitam proportionem, & similiter fimat animum, ut tendat in ea, quæ sunt digna honore secundum proportionem debitam, ideoque maximè compatitur cum humilitate, quæ reprimit animum ab honore indebito, ex consideratione proprii defectus. Elicet quælibet virtus intra suam materiam possit facere, non solum id, quod parvum est, sed etiam id, quod magnum, tamen ad magnanimum pertinet in ipsis met virtueibus intendere magnitudinem operis, non solum ut conditio ejus est, sed ut importat speciem rationem formalem ardui per aggressionem vincendam. Et sic de magnanimitate agit q. 129.

De vitiis autem oppositis magnanimitati agit quatuor quæstionibus sequentibus. Nam magna nimitati per excessum opponuntur tria vitia, scilicet præsumptio, ambitio, inanis gloria, per defectum autem pusillanimitas. Quæ sic distinguuntur; nam magnanimitas respicit opera magna cum moderatione proportionis debitæ, & ad magnum opus sequitur honor, & effectus honoris est gloria. Unde ratione magni operis opponitur magnanimitati præsumptio, quæ tendit in magna sine proportione. Respectu verò honoris consequuti opponitur ambitio, quæ inordinate appetit honorem indebitum propter honorati. Respectu verò gloriae, quæ est effectus honoris, & dicitur clara notitia cum laude, opponitur inanis gloria, quæ nimis appetit claritatem non fundatam in honore debito, aut ultra quam meretur. Et hæc quia nimis appetitur tanquam finis, constituit vitium capitale. Et sic de præsumptione agit q. 130. De ambitione 131. De inani gloria 132. De vicio autem opposito per defectum, scilicet pusillanimitate, per quam aliquis recusat intendere etiam id, quod est sibi debitum, & proportionatum agit q. 133.

Secunda virtus potentialis fortitudinis est magnificentia, quæ respicit magna opera exteriosa, quæ propriè dicuntur factabilia, sicut magnanimitas respicit magna agibilia, quæ pertinent ad virtutem, seu amplitudinem animi. Omnis autem arditas in faciendo opera exteriora magna provenit ex sumptibus, qui nomine pecuniae designantur, & sicut ad faciendas donationes pecuniae ordinatur.

natur liberalitas, quæ, quia per modum donationis emittit pecuniam, & donatio maximè pertinet ad amorem, ideo præcipue pertinet ad liberalitatem. moderari amorem pecuniae, & clercere amorem dandi, sic etiam ad magnificum pertinet dirigere magnos sumptus in exterioribus operibus, non in ratione donationis, sed in ratione magni, & ardui, quod indiget aggressione, & fortitudine non circa pericula mortis, quæ est specialis materia fortitudinis, sed circa expensis, & sumptus externos. Et ideo ejus actus non est in concupiscibili circa amorem pecuniae donandæ, sed in irascibili sub ratione expendendi, & faciendi magnos sumptus, licet prius suppositive etiam amorem pecuniae supponat esse moderatum, ne alias impediatur ex illo circa sumptus magnos faciendos. Ex de hac virtute agit q. 134.

De vitiis vero oppositis magnificientiæ agit q. 135. Sunt autem duo, alterum per defectum, scil. parvificantia, quæ solum intendit parvitatem sumptuum, & non audet in aliquid magnum. Alterum per excessum, quod Græcè dicitur bonausia. Latine consumptio, quæ sine limite, & ratione consumit pecunias.

Post magnanimitatem, & magnificantiam, quæ sunt virtutes potentiales fortitudinis ex parte actus aggressionis, agit de aliis dubiis quæ correspondent actui sustinendi, scilicet patientia, perseverantia, & patientia quidem sustinet mala, quatenus difficultatem faciunt ex parte ipsius accipitatis, seu magnitudinem mali secundum se, curatamen pe-

ricula mortis, quia hæc sunt principalis materia fortitudinis, patientia autem ut potentialis virtus ejus circa alia mala communia debet versari. Et ideo pertinet ad patientiam moderari tristitias insurgentes firmando animum, ne illis succumbat, quod non faciunt aliæ virtutes, quæ etiam circa tristitiam versantur in suis peculiaribus materiis, sicut penitentia, & misericordia eliciendo illas moderatas. Patientia autem contra illas etiam insurgentes firmat animum, ne succumbat, sicut continentia detinet animum ne succumbat concupiscentiae insidente, & in hoc distinguitur a temperantia, quæ illam in se moderatur. Et ita patientia pertinet ad concupisibilem ratione tristitiae contra quam firmat animum, probabile tamen est non residere in ipso appetitu sensitivo, sed in voluntare, quam firmat ad resistendum tristitias. sicut continentia in ipsa residet ad resistendum concupiscentias. & sic de patientia agit q. 136.

Ultima virtus potentialis fortitudinis ex parte actu sustinendi est perseverantia, quæ respicit sustineniam malorum, secundum quod habet specialem difficultatem ex ipsa diuturnitate operis. Licet enim diuturnitas videatur circumstantia operis, tamen secundum quod specialem difficultatem facit in malis sustinendis inducit etiam specialem rationem motivi, peritque specialem virtutem, ita quod sicut patientia moderatur tristitias ex acerbitate malorum praesentis insurgentes, ita perseverantia moderatur timores detagationis, aut defectus propter diutunitatem mali impendentes. Et ita est

in irascibili, & pars potentialis fortitudinis, eò quod firmat animam non contra pericula mortis, sed contra difficultatem ex diuturnitate mali provenientem. Quod si perseverantia sit usque ad finem, est consummata, tam ex parte electoris, quam executionis. Si vero habet quis propositum, & electionem perseverandi, jam habet actum virtutis perseverantiae, licet executione impediatur, quia hæc non est ex nostra electione, sed ex nostro auxilio gratias divinas. Et de hac virtute agit q. 137.

Vitia autem opposita perseverantiae sunt duo, scilicet per defectum molles, & per excessum pertinacia. Dicitur enim mollis qui de facili dedit tangentem, ex hoc autem quod aliquis vincatur a magnis passionibus, non dicitur mollis, quia etiam fortissima quæque cedunt magnis contrariis, sed dicitur mollis, quia cedit modicis passionibus, aut terroribus, præcipue quando ex sola carentia voluptatis aliquis cedit, quia carentia delectationis sola est debile movens, & ita qui non sustinet labiosus, quia diu non potest carere delectatione, dicitur mollis. Pertinax autem dicitur, qui indebet firmatur in propria sententia, & propter hoc non recusat mala diuturna sustinere. Unde opponitur per excessum perseverantiae, licet in hoc quod est causa pertinaciae, scilicet nimis delectatio de propria vita in proposito suo, & adhæsione propriæ sententiae assimiletur molli, qui nimis appetit delectationes, nec sustinet earum carentiam. Et de his vitiis agit q. 138.

Post explicatas partes fortitudinis, agit de dono illi correspondente, quod etiam dicitur donum fortitudinis, per quod movetur quis à Spiritu sancto ad sustinenda, vel aggredienda quæcumque ardua, quantumcumque superent humanam facultatem ex solo divino auxilio. Et de hoc dono, ac Beatitudine illi correspondente: Beati qui esuriunt, & sitiunt justitiam, quod est valde arduum, agit q. 139.

Ultimò de præceptis fortitudinis, & partium ejus, quibus jubemur esse fortes, & viriliter agere, agit q. 140.

TEMPERANTIA.

DE hac virtute tria agit D. Th. tanquam principalia capita: Primo enim agit de ipsa virtute temperantiae, & vitiis oppositis. Secundò de ejus partibus quæ multas, & variæ sunt. Tertiò de præceptis quæ dantur de ipsa. De dono autem Spiritus sancti correspondente temperantiae non agit D. Th. quia, ut dicit ista q. 141. art. 1. ad 3. non datur donum aliquod directè, & primariò respondens temperantiae, sed per bonum timoris secundario refrenantur delectationes carnis juxta illud Ps. 118. *Configiteret suo carnes meas.* Sed timor primario, & per se exhibet Deo reverentiam, ejus potentiam formidando, & exinde resultat configentia carnium, quæ cum tanta formidine non audet crumpere contra Deum.

Igitur circa primum explicat D. Th. primam naturam temperantiae, supponendo,

passiones in nobis sunt duplicis genesis, quædam
 quæ fugiunt mala quædam, quæ consequuntur
 bona appetitus. Et in fugiendo mala non est pericu-
 lum, nisi ex aliquo adjuncto, quatenus, scilicet ni-
 mis fugiendo prætermittit aliquis aliquod bonum
 rationis, ut evite malum. Unde virtus, quæ tales
 passiones reducit ad medium principaliter opera-
 tur si mando animum in bono ne prætermittat
 illud propter fugiendum malum. Passiones vero,
 quibus tendimus in bona sensibilia ex ipsa vehe-
 mentia, & excessu prosequendi retrahunt à bono
 rationis, ita quod recessus à bono rationis prove-
 nit ex multo excessu prosecutionis circa sensibilia,
 experimur enim quod magnitudo concupiscentiæ
 facit emolleseere cor, & evigorat illud. Unde opor-
 tet, quod virtus quæ reducit ad medium tales passi-
 ones, id faciat refrænando, & amputando excre-
 scentiam, & immoderantiam illarum, & hoc facit
 temperantia, quæ proprie refrenat, & modum po-
 nit passionibus prosequentibus bona sensibilia, qua-
 les sunt delectationes. Quia vero virtuti principa-
 li, seu cardinali correspondet difficilior, & princi-
 palior materia suæ spheræ, oportet etiam id aligna-
 re temperantiae, quæ est virtus cardinalis. Inter
 omnia autem bona sensibilia illæ delectationes sunt
 vehementiores, quæ sunt magis naturales, natura
 enim maximè inclinatur, & propendet in conserva-
 tionem sui tam quoad speciem, quam quoad indi-
 viduum, & magis in conservationem speciei, quia
 est bonum universalius, à quo etiam pendet indivi-
 dum. Et circa conservationem speciei versantur ve-

nereæ, circa conservat onem individui, alimenta; & delectationes istæ pertinent ad tactum, quia, licet alimenta etiam per gustum sentiantur, quantum ad saporem, sicut etiam per olfactum quantum ad odorem, & per visum quantum ad pulchritudinem, tamen in quantum nutritiva solum pertinent ad tactum; nutrimur enim calido, & frigido, sicco, & humido, & sic dicit Philosophus quod sensus tactus est sensus alimenti. Et sic temperantia, quæ est virtus cardialis habet pro materia delectationes tactus, quæ sunt difficillimæ ad refrænandum. Et hoc explicat qu. 14. I.

De vitiis autem oppositis temperantiae agit qu. 14. 2. Sunt autem duo, scil. per defectum intemperantia, quæ inordinatè appetit delectationes tactus, & in eis immersitur, alterum per excessum, & dicitur insensibilitas, quando etiam aliquis refugit ordinatum usum sensibilium.

Circa secundum, scil: circa partes temperantiae agit primò de illis in communione. Secundò in speciali. In communi agit quæst. 14. 3: distinguendo illud triplicem genus partium: integralium, subjectivarum, & potentialium. Partes integræ sunt verecundia, & honestas, per quas temperantia opponitur turpitudini: verecundia fugiendo turpitudinem, honestas amando ejus oppositum, maxime enim turpes sunt motus, quos temperantia moderatur, quia maxime bestiales. Partes subjectivæ sunt duæ, scil. castitas, & abstinentia, castitas ad moderanda venerea, & abstinentia ad moderandas delectationes circa alimento. Et castitati de-

156 · ORDO QUÆSTIONUM

Servit pudicitia, quæ moderatur exteriora signa, & motus ordinatos ad venerea, castitas vero ipsam delectationem veneris. Abstinentia etiam dividitur in sobrietatem, quæ moderatur immoderantiam potus, & in abstinentiam circa cibos. Partes potentiales sunt illæ virtutes, quæ in alia materia, quam in delectationibus tactus moderantur excessum passionum, vel inclinationis. Et quædam moderantur in voluntate, ut continentia, quæ refusat voluntatem, ne cedat passionibus insurgenibus, alia moderantur in irascibili, ut ira per mansuetudinem, & clementiam. Humilitas enim moderatur nimiam audaciam, seu spem erga excellentiam propriam in voluntate. Aliae moderantur ea, quæ pertinent ad exteriorem compositionem, ut modestia, & alia quædam quæ ad modestiam reducuntur.

Explicatis partibus in communi, agit de illis in particuli. Et primum de partibus integralibus, scilicet de verecundia, & honestate, per quæ homo maximè refudit turpitudinem. Et primum, agit de verecundia, quatenus aliquis timet confundi, & exprobrari de turpi. Unde differt à pœnitentia, quia hæc dolet de peccato secundum se, ut est offensivum Dei, verecundia autem fugit turpitudinem peccati, prout timet infamiam, & confusione illius, & ideo non convenit homini perfecto, neque est virtus, sed passio quædam laudabilis, quatenus non prosequitur directè bonum, sed fugit malum propter exhortationem illius, & ita verecundia quasi habet ad temporentiam per modum partis.

componentis, sed disponentis ad illam; & ita agit de verecundia qu. 144. De honestate autem, per quam quis amat pulchritudinem virtutis non solum in communi, sic enim omnis virtus honesta est, seu honore digna, sed specialiter, prout excludit turpitudinem, quae ex concupiscentia rei turpis oritur juxta illud Apostoli, i. ad Corinth. 12. *Quae putamus ignobilia membra esse corporis, his honorum abundantiorum circumdamus, & quae in honesta sunt nostra, abundantiorum honestatem habent.* Et sic agit de honestate quæstione 145.

De partibus autem subjectivis agit incipiendo ab abstinentia. Circa quam tractat quatuor: Primo de specie abstinentiæ circa cibos, & de præcipuo ejus actu, qui est jejunium. Secundo de ejus vitio opposito, quod est gula. Tertio de altera specie, quæ est sobrietas. Quartò de ejus vitio opposito, quod est ebrietas. Circa primum ostendit abstinentiam circa cibos esse specialem virtutem ex speciali materia, quam habet moderari, quæ etiam habet specialem difficultatem, eò quod usus alimenti, cum sit tam necessarius naturæ, delectatio illius est vehementior, & ita valde difficilis refrænationis, delectatio autem circa vestimenta, & alia similia, quibus sovetur natura, modica est, quia natura etiam in pretiosis vestibus sovetur, prout autem spectat ad pompam, & fastum, moderatur à modestia. Et sic de abstinentia agit q. 146. De principali autem actu ejus scil. jejunio, quo affligimus corpus per subtractionem ciborum ad moderandas concupiscentias, & vacandum exercitio virtutum, &

de ejus obligatione, & modo observandi secundum legem positivam, agit q. 147.

Circa secundum, scilicet vitium oppositum abstinentiae, quod est gula, agit, quæstione 148. ostendens quomodo sit vitium capitale, quia est de maximè delectabili, & consequenter, quæ habet rationem finis, propter quem alia multa appetuntur, vel non recusantur. Non est autem ex suo genere peccatum mortale, quia directè non contrariatur dilectioni Dei, & proximi, sed ex aliquo adjuncto potest redditum peccatum mortale, scilicet vel ex damno secuto in salute corporis, vel ex contemptu Dei, quatenus ita aliquis excedit in affectu gulæ, quod ad satisfaciendum illi transgreditur precepta Dei. Et sic agit de gula quæstione 148.

Circa tertium, agit divus Thom. de alia specie abstinentiae, quæ est sobrietas, quæ moderatur delectationem potus inebriantis, eo quod talis delectatio per se primo habet tollere usum rationis ex fumositate potus, qui est materia talis actus, & ideo importat distinctum impedimentum contra rationem præter ipsam delectationem cibi, & potus absolute, ideoque fundat distinctam moralitatem, & sic exigit distinctam virtutem, quæ primo & per se moderetur delectationem potus, ut tollentis usum rationis, & hæc sobrietas de qua agit quæst. 149.

Circa quartum, scilicet de virtute opposito sobrietati, quod est ebrietas, agit quæstione 150. Est autem ebrietas peccatum mortale ex suo genere,

eo quod per illam privat se aliquis usum rationis non modo naturali, sicut per somnum, in quo suspenduntur omnes actiones, nec exponit se aliquis periculo operandi mala, sed modo praeternaturali auferendo usum rationis, & non suspendendo omnes actiones exteriores, sed modo bestiali faciendo illas, quod est ab intrinseco committere se periculo gravi peccandi, & nocendi, licet ex ignorantia fortitudinis potus, vel ex necessitate alicujus medicinæ possit aliquando excusari.

Secunda species temperantiae post abstinentiam est castitas, quæ moderatur delectationes veneras, & quidem communis modo moderatur illas castitas, per excellentiam autem virginitas, circumstantias autem, & signa exteriora pudicitia. Sic ergo agit primo de castitate & pudicitia, quæ ab illa non distinguitur. Secundo de virginitate. Tertio de vitio opposito castitati ejusque speciebus.

Circa primum castitas est specialis virtus distincta ab abstinentia, quia moderatur specialem materiam, ubi est distincta moralitas; alio enim modo moderatur ratio delectationes alimenti, alio modo delectationes veneras, & alio modo est unum licitum, quam aliud. Pudicitia autem non distinguitur à castitate, quia moderatur signa, & circumstantias exterioræ veneras, de quibus magis pudoramus, sed omnia pertinent ad eandem libidinem, & circa eundem finem ordinantur, & sic eadem mensurâ mensurantur à ratione, & de ista virtute agit qu. 151.

Circa secundum agit de virginitate, quae est excellentissima castitas, sicut magnificentia est excellentissima liberalitas. Est autem distinguenda triplex virginitas. Una naturalis, alia moralis, & hæc est duplex, quædam moralis moralitate status, alia moralis moralitate virtutis specialis distinctæ à castitate. Naturalis virginitas consistit in ipsa integritate membrorum impolluta, præbētque materiam servandam à virute virginitatis, dicitur enim virgo quasi virens, & illud dicitur vitens, quod non est adustum à superabundantia coloris. Unde hæc naturalis virginitas importat viorem carnis, id est non esse adustum à calore concupiscentiae, quæ est in consumatione maximæ delectationis. Status autem virginitatis ex parte quidem materiæ supponit carnem non esse voluntariè corruptam, seu adustum, & addit ex parte formalis rationis propositum sic perseverandi sine experientia venere, sicut castitas vidualis in carne experta venerem importat propositum, servandi omnino modam castitatem. Sed hoc licet ex parte materiæ, quæ est inexperientia totius venere importet maiorem excellentiam, tamen ex parte rationis formalis, seu propositi non addit distinctam virtutem præter castitatem communem, quia non est illud propositum omnino firmum, siquidem non peccat virgo, si nupscrit ut inquit Apostolus, & sic licet frangat hoc propositum non facit contra virtutem. Ut ergo ex parte propositi virginitas constituat specialem virtutem supra castitatem communem, opportet, quod hoc propositum reddatur specialiter virtuosum circa

omnem experientiam venetis, ita quod reddat illam illicitam, etiam quoad matrimonium, & hoc non potest esse, nisi per votum, per quod solum reddit homo sibi illicitam experientiam venetis etiam in matrimonio, castitas autem communis non reddit illam illicitam. Quare virginitas ut sacra Deo per votum, non solum addit circumstantiam religionis, sed etiam intra materiam propriam castitatis nascitur nova, & specialis virtus servandi omnem inexperiencedam venetis, non enim est inconveniens in speciebus castitatis, & luxuriaz oriri distinctam speciem ex suppositione alterius virtutis tanquam conditione requisita, sicut adulterium ex suppositione injustitiae peccatum speciale luxuriaz est. Et hec virtus virginitatis est reparabilis, ejus vero materia, scilicet inexperiencedam venetis irreparabilis est, habitu scemel experientia. Et sic agit de illa, quæst. 152.

Circa tertium tractat de vicio opposito castitati, quod est luxuria, & de ejus speciebus in sequenti quæstione. De luxuria ostendit quomodo sit peccatum mortale ex suo genere, & capitale. Est quidem mortale, quia peccatum hoc consistit in abuso inordinato resolutionis seminalis, quæ ab ipsa natura, & authore ejus ordinata est ad generationem prolis, unde, si semen resolyatur, aut contra modum ipsum naturaz, quæ talem resolutionem determinavit ad generationem, aut contra modum educationis prolis inde nascituraz, quia ita generationi intenditur, quod ex vi illius non sequitur debita educatio prolis, ut in simplici fornicatione, ex

vñ cuius non obligant se parentes ad convivendum, cùm tamen ex utriusque convictu naturaliter, & per se dependeat debita educatio prolis, ideo ex isto inordinato abusu luxuriæ sit contra charitatem debitam Deo, & proximo in re gravi, qualis est ordo naturæ in generatione hominis. Est autem peccatum capitale, quia materia ejus est maximè delectabilis, & consequenter maxime appetibilis, unde induit rationem causæ finalis, ex quo multa oriuntur peccata, aut non recusantur propter illud, & de hoc agit q. 153.

De speciebus autem luxuriæ agit quæstione 154. Eas vero desumit sanctus Thomas, vel ex parte personæ generandæ, quæ est finis actus generatiæ, vel ex parte personæ, cum qua consumatur iste actus: ex diverso enim abusu circa utramque personam diversa oriuntur deordinatio luxuriæ. Ex parte personæ generandæ, abusus luxuriæ vel tot liter impedit ipsam generationem ex vi actus, quod est ponere impedimentum physicum ipsi generationi in resolutione seminali, vel solum impe- litur debita educatio prolis, licet non genera- tio physica, quod est impedimentum morale prolis generandæ. Si primo modo fiat, est pecca- tum contranaturam. Et dicitur contra naturam, quia physicè, & naturaliter impedit generationem in abuso seminis, & sic opponitur etiam ipsi na- turæ sensitivæ, & habet tres species hoc peccatum contia naturam, scilicet bestialitatem, quando fit coitus cum vivente alterius speciei: & sodomiā, in qua solum variatur sexus intra can-

dem speciem humanam: & mollitatem, quæ sine accessu ad alterum, semen resolvit, & hoc est peccatum mortale, ex suo genere, tam in masculo, quam in fœmina, quia in utroque seminalis humor, ejusque resolutio ad solam generationem ordinatur, licet principalius, & activius semen virile. Si autem non impeditur physica generatio proli, sed solum debita educatio illius, quia scilicet parentes non se obligant ad convivendum simul pro educatione proli, cum tamen per se requiratur in specie humana, quod ab utroque parente proles educetur, sic est simplex fornicatio, cuius peccati malitia ex eo solum desumitur, quia ex tali generatione fit damnum proli, quia illi qui sic convenient ad generandum constituunt se naturaliter parentes, & nolunt se constitue se naturaliter educatores nolendo se obligare ad educandum in quantum parentes, quia possunt ad invicem discedere. Et licet aliquis velit prolem sic suscepit educare, & alere, quia tamen id non facit ex obligatione mutua utriusque parentis, sed ex propria voluntate non excusat actum illum, qui naturaliter constituit parentes, & postulat mutuo esse educatores. Si vero deordina tio luxuriæ fiat, non solum ex parte proli generandæ, sed etiam ex parte personæ, quæ ad generationem assumitur, resultant diversæ species luxuriæ, nam vel assumitur persona, cui debetur specialis reverentia, sicut est consanguinea, & sic est incestus, vel persona, quæ est in alterius potestate, quæ quidem si sit in potestate altius

minus quantum ad conjugium resultat adulterium, quod facit iniuriam conjugi. Si autem sit in potestate alterius quantum ad custodiam virginitatis (naturaliter enim foeminæ virgines custodiuntur usque ad matrimonium, quia virginitas est dos naturæ in foeminis, ut distinguitur à dote ex bonis fortunæ) & sic est stuprum. Si autem sit persona, quæ est in alterius potestate quantum ad consecrationem, & votum factum Deo, sic est sacrilegium. Quod si addatur violentia, quia extrahatur foema ab eo, in cuius est potestate, dicitur raptus.

De istis ergo agit qu. 154.

Explicitatis partibus subjectivis temperantia, agit divus Thomas de partibus potentialibus illius, quæ sunt tres, scilicet continentia, clementia, & modestia. Continentia sumi potest dupliciter; uno modo pro refrænatione ipsa passionum ad venerem, & sic est idem, quod castitas. Alio modo pro resistentia rationis ad passiones insurgentes, & sic sumitur in præsenti, & est aliquid imperfectius temperantia, & quasi secundarium respectu illius, quia non refrenat ipsas passiones, sed detinet rationem, ne à vehementibus passionibus deducatur, & sic continens habet minus efficacem vim rationis, quam temperatus, quia non extenditur ad dominandum appetitum, sed patitur in eo vehementes passiones, sed frænatur ne deducatur ab illis; unde non potest aliquis simul esse continens, & temperatus in actu, sed solum in habitu. Et quia vehementissimæ sunt passiones concupiscentiarum circa cibos, & venerea, ideo continentia circa illas est continentia simpliciter. Et de hoc agit q. 155.

Devitio verò illi opposito, quod est incontinentia, agit quæstione sequenti, quæ etiam pertinet ad voluntatem sicut ejus contrarium, quod est continentia, eòquòd permittit voluntatem duci à passionibus, nec firmat contra illas, quando insurgunt. Unde incontinentis non peccat ex habitu voluntatis, sed ex passione insurgente, circa quam non facit resistentiam, & quia incontinentis solum assuevit peccare ex passione, non verò ex habitu, & malitia, passio autem quamvis frequenter vincat, non tamen habituat voluntatem ad eligendum, sed solum relinquit illam dispositam, ut non resistat passioni, sed ducatur ab illa, ideo ex frequentatis actibus incontinentiæ, non generatur habitus, sed dispositio prava voluntatis, cajus signum est, quod voluntas non firmatur erga objectum pravum, sed potius transacto actu & passione, incontinentis sentit poenitentiam, intemperatus autem non, quia habet habitum eligendi pravè, non autem solum dispositionem non resistendi. Et sic de incontinentia agit q. 156.

Secunda pars potentialis temperantie est clementia, & mansuetudo, ad quas pertinet refranare iram in ordine ad malum alienum, non tamen in materia principali temperantie, quæ est concupiscentia. Differt autem mansuetudo, & clementia, quia clementia habet pro materia mitigationem poenarum, præsertim legalium intra limites tamen justitiae, & ideo est superioris ad inferiorem, & maximè decet Principem: mansuetudo autem moderatur iram, ut illatiuam mali, non autem poenas leuis.

legis, & ideo mansuetudo propriè versatur inter
æquales. Et de istis agit quæst. 157.

De virtutis autem oppositis istis virtutibus agit
duabus quæstionibus sequentibus. Et primò agit
de virtute opposito mansuetudini, quod est iracun-
dia, quæ per excessum opponitur mansuetudini,
nam per defectum opponitur aliud vitium inno-
minatum, scilicet defectus iræ, quando etiam
cum causa rationabili aliquis non vult irasci.
Et quia vindicta est valde appetibilis, utpote val-
dè satiativa, ideo habet rationem finis propter
quem multe alia fiunt, vel non recusantur,
ideoque est vitium capitale. Habet autem plu-
res species in ratione peccati, licet ira quæ est
passio sit ejusdem speciei, eo quod ex diverso
motivo aliqui moventur ad vindictam, alii enim
dicuntur acuti, qui accelerant motum iræ ex vin-
dicta repentina apprehensa; alii dicuntur amari,
quia nimiam tristitiam concipiunt ex injuria, &
quasi felle replentur, & ex hoc motivo excitant
itam. Alii denique dieuntur difficiles, quia appre-
hendunt vindictam ut satiativam, & sic nimis affi-
ciuntur ad illam, & difficile remoyentur. De his
ergo agit qu. 158.

De virtute autem opposito clementiae agit quæ-
stione 159. Est autem crudelitas, quâ quis habet
animum crudum, & non leactm in mitigandis poe-
nis propter culpas. Quod si excedat in ista creduli-
tate gaudendo de cruciatu aliorum propter dele-
ctionem de poenis, dicitur feritas, seu sevitia, quia
in hoc bestiis assimilatur homo, & de his agit q. 159.

Tertia pars potentialis temperantiae est modestia. Et licet aliqui nimis amplè accipiant modestiam pro moderatione omnium actuum interiorum, vel exteriorum præter delectationes tactus: alii autem nimis strictè accipiunt modestiam profusa moderatione actuum exteriorum: tamen divus Thomas accipit modestiam media via, prout complectitur moderationem circa omnes actiones, quæ ordinantur ad compositionem, & maturitatem, & sic complectitur alias actiones interiores, & alias exteriores, dividiturque à divo Thoma in quatuor species, quia quatuor sunt, in quibus homo maximè compositionem, & maturitatem ostendit, non erga malum alienum, sicut clementia, & mansuetudo, sed circa proprias actiones. Primum est in appetitu excellentiae, quo quis vult supra alios efferi, & non tenere locum suum, & ita maximè tollit ordinem, & compositionem, si nimius sit. Secundum est in appetitu curiositatis vanæ circa cognitionem rerum præsertim sensibilium, hoc enim maximè solvit interiorem compositionem, & divertit à gravitate negotiorum. Tertium est circa actiones exteriores sive seriosas, sive ludicas in quibus maximè relucet hominis compositio, & gravitas. Quartum est circa apparatus exteriorum, & ornatum personæ, in quo maximè dominatur luxus, & ita maximè indiget compositione, & modestia. Et circa primū versatur humilitas. Circa secundum studiositas. Circa tertium etiæ rishus ludicris versatus eutrapelia, in seriosis bo-

na ordinatio. Circa quartum versatur ornatus. Sic ergo agit de modestia in communi qu. 160.

Exinde verò agit de speciebus modestiae ordine posito. Et primò de humilitate. In qua considerat primo ipsam virtutem. Secundò vitium oppositum, quod est superbia. Tertiò specialiter de superbia primi hominis, & pœnis ipsam consequentis. Circa humilitatem ostendit proprium motivum humilitatis, & moralitatem; ciùsque vim insefrænando, & detinendo motum in honores impropositonatos ex consideratione proprietatum defectuum, ex quo etiam facit æstimare se indignum eo honore, quo dignus est absolute, & in re, quia vere æstimat se indignum honore quem habet, quantum est ex parte proprii defectus, licet ex parte donorum Dei non æstimet se indignum, nec despiciat animum. Unde motivum humilitatis maximè oritur ex reverentia, & subjectione ad Deum & ad alios homines, comparando ad illos defectus proprios, ex quibus considerat se indignum. Unde magnanimitas, & humilitas versatur circa idem, scilicet circa honores proportionatos, sed ex diverso motivo, magnanimitas quasi ascendendo, & impellendo ad magnos honores, proportionatos tamen secundum dona Dei, & perfectiones proprias, & secundarij reprimit honores improportionatos, non quidem ex consideratione defectus proprii, ut humilitas, sed ex comparatione honoris improportionati ad proportionatum. Humilitas verò quasi descendendo in consideratione proprii defectus reputat quidem se indignum. omni honore qua-

tum est ex videfectuum, sicut tamen in honore proportionato sibi, non dejiciendo animum ultra id, quod sibi debetur, quantum est ex parte donorum Dei, & ita procedit refrænando, & ponendo modum in motibus tendentibus immoderatè in excellentiam. Et ideo, quia materia refrænationis ejus non est delectatio tactus, quæ est principalis materia temperantiae, sed excellentia propria, ideo est pars potentialis temperantiae. Ex parte tamen motivi, ex quo procedit, scilicet ex reverentia divina respectu cuius recognoscit proprios defectus excellentior est reliquis virtutibus moralibus. Unde etiam resultat maximus profectus, scil. quod homo subjiciat se omni ordinationi rectæ, quia respectu nullius regulæ se æstimat excellentiorem. Et sic agit de humilitate q. 161.

Secundò considerat vitium oppositum, quod per excessum est superbia, per defectum vero nimia abjectio, quando quis applicat se ad vilia, etiam ultra, quam dicit virtuosum, etiam secundum dona Dei. Superbia autem directe opponitur humilitati, tum ex parte motivi ejus, tum ex parte materiæ, circa quam versatur, tum ex parte objecti, quod appetit. Ex parte motivi, quia humilitas ex reverentia divina subjicit se, & reputat se indignum omni honore quantum est ex parte sui defectus; superbia vero excutit à se divinam reverentiam, vel positivè, & directè contemnendo Deum, quod est summum genus superbiaz, vel privativè tantum quando quis ad prosequendam excellentiam propriam substrahit se à Deo non dando ei reverentiam,

tiam, & honorem, sed sibi arrogando. Ex parte materiæ, quia humilitas respicit defectus proprios, superbia ambulat in magnis, & mirabilibus super se. Ex parte objecti, quia humilitas respicit propriam dejectionem, quantum est ex parte suorum defectuum, superbia propriam celsitudinem non in hac, vel illa materia, sed in omnibus, & ita licet materialiter, seu ex parte materiæ remotæ videatur superbia generaliter includi in omni peccato, quatenus in eo invenitur aliquis contemptus Dei avertendo se ab ejus regula, & lege, tamen formaliter superbia est speciale peccatum ex parte sui motivi, quatenus intendit propriam excellentiam in quacumque materia, & ideo est vitium capitale, quia excellentia est multum appetibilis, & ita habet rationem finis, propter quem multa possunt appeti, vel non recusari. Et habet pro subiecto voluntatem, quia non respicit solam excellentiam corporalem, sed etiam spiritualem. & universaliter omnem in quacumque materia, & ideo pertinere debet ad voluntatem, quæ est potentia spiritualis, & universalis; quatenus habet vim tendendi in res arduas per spem, & audaciam, &c. Et sic de superbia agit q. 162.

Quia vero in superbia habet speciem considerationem, sicut & gravitatem peccatum primi hominis, agit de illo hic D. Th. Voluit enim primus homo esse, sicut Deus non in similitudine naturæ, sed in similitudine scientiæ, sicut Angelus in similitudine potestatis : Angelus enim ex sua natura erat plenus scientiæ, homo vero cum habebat in-

fusam ex gratuita donatione, non ex sua natura, & ideo Angelus non in scientia, sed in potestate, & maiestate voluit esse similis Deo appetens sedere in monte testamenti quasi independenter, vel singulariter volens esse magnus. Homo vero voluit esse similis Deo in plenitudine scientiarum volens scire bonum, & malum sicut, Dii sine subiectione, & regulatione ad Deum. Et sic de superbia, & gravitate hujus peccati agit q. 163.

De effectibus vero hujus peccati, id est de poenis ex illo sequutis, ut de morte, exclusione à paradi-
so, & aliis similibus agit q. 164. De causa vero hu-
jus peccati, scil. de tentatione, & modo atque ordi-
nate, quo gesta est, agit q. 165.

Secunda species modestiae est studiositas, quæ refrænat excessivum appetitum sciendi, seu curiosi-
tatem. Unde studiositas non versatur in immediate
circa ipsam cognitionem, sed circa applicationem
ad cognoscendum, quæ applicatio est actus volun-
tatis, qui dicitur usus, & ideo studiositas est in vo-
luntate, tum propter actum, quem refrænat, qui est
applicatio voluntatis; tum propter amplitudinem
materiarum, circa quam versatur, id est circa applica-
tionem ad cognoscendum, tum cognitione intel-
lectiva tum sensitiva. Et quia moderatur appetitum
seu applicationem cognoscendi, ideo est, virtus
moralis, & de illa agit q. 166.

De opposito autem vicio, quod est curiositas,
agit q. 167. Importat autem inordinatum excessum
circa applicationem voluntatis ad cognoscen-
dum, Unde opportet formalissimè intelligere

materiam hujus vitii, scilicet, quod sit inordinata applicatio ad cognitionem in quantum cognitio, nam etiam luxuriosus, & gulosus querunt inordinatum usum tactus, quem sentimus, & cognoscimus, non tamen ad cognoscendum, sed ad delestandum, curiosus enim querit sensibilia etiam si molestant quia solum querit eorum cognitionem. Et ex hac radice discernitur delectatio curiosa à libidinosa, quod ista nascitur ex usu tangibilem ut delectant, illa ut praecepsè faciunt cognoscere.

Tertia species modestiae est circa actiones, sed motus exteriores, sive seriosos, sive ludicos, circa quos versatur cutrapelia, & bona ordinatio, non quidem in ratione debiti, & honestatis, sicut affabilitas, & veritas, quae sunt partes justitiae; sed secundum moderationem ut non excedat quis, aut deficit in his, quae agit secundum compositionem, & decentiam externam etiam in recreatione ludica. Et de his virtutibus, & superfluitate, ac defectu ludi agit q. 168.

Quarta species modestiae est circa apparatus exteriorem i vestitu, & comitatu, & omni ornato externo, de quo & vitiis oppositis, praesertim de superfluo ornato in maliciis, & cuku fucato agit q. 169.

Ultimum agit de praceptis temperantiae, praesertim circa res veneras, & praceptis aliarum virtutum temperantiae adjunctarum,

quastione 170,

DE SPECIALIBVS
statibus.

POst explicatas omnes virtutes, & vitia, quæ generaliter ad omnes homines pertinere possunt, agit ultimo loco de his, quæ specialiter ad aliquos status, vel conditiones hominum pertinentem possunt. Et non considerantur à theologo status ordinis politici, sed ordinis Ecclesiastici, & Christiani, qui à Spiritu sancto descendunt dividente singulis prout vult. Has autem conditiones, & ministeria reducit Apostolus ad tria genera primæ ad Corinth. 12. ubi dicit: *Divisiones gratiarum sunt, et divisiones operationum, et divisiones ministracionum.* Ubi dicenda divisiones gratiarum, significat se loqui de gratiis gratiis datis, quælibet donum omnibus communiter, sed dividuntur aliquibus. Gratiae autem gratiis datae dividuntur per tria genera, nam quedam pertinent ad cognitionem, ut prophetia, discretio spirituum, &c. Quædam pertinent ad loquitionem, ut sermo sapientiae, sermo scientiae, donum linguarum, &c. Quædam pertinent ad operationem, ut gratia sanitatum, & gratia virtutum. Circa voluntatem autem magis versatur gratia sanctificans, & charitas, quæ rectificat circa ultimum finem, quam gratia gratis data. Per divisiones autem operationum intelligit D. Th. diversos modos vivendi sicut est vita activa, & contemplativa, quæ dicuntur diversæ vitæ, quia diversis actionibus, secundum operationibus extrentur. Per divisiones de-

ministracionum intelligit diversos status, officia,
& ministeria, quæ sunt in Ecclesia, sicut est status
Episcoporum religiosorum, &c. Ex his enim omni-
bus componitur corpus mysticum Ecclesiae.

G R A T I A E G R A T I S

data.

ET primò incipit à divisionibus gratiarum seu
à gratiis gratis datis. In quibus secundum tria
genera posita, primò occurruunt ea, quæ pertinent
ad cognitionem, & exigunt speciale lumen, quod
sub lumine propheticæ comprehenditur. Circa
prophetiam autem primo considerantur ea, quæ
pertinent ad prophetiam secundum sc̄e, deinde,
quæ pertinent ad specialem quandam perfectio-
nem prophetiæ, quæ dicitur raptus. Circa prophe-
tiām quartuor considerantur: Primo ipsa essentia
prophetiæ. Secundo causa ejus. Tertio medium sc̄e
species quibus fit. Quarto divisiones ejus.

Circa primam considerat essentiam prophetiæ,
tum ex parte sui generis, quia pertinet ad cognitio-
nem; tum ex parte differentiæ, quia pertinet ad
revelationem divinam per modum transuersis re-
præsentantem, & manifestantem aliquid, & ex
parte objecti materialis extendit sc̄e ad omne illud,
quod subjicitur divino lumini, præcipue tamen se
extends ad futura, seu longè distantia. Pertinet ad
cognitionem prophetia formaliter, sicut dispositi-
ve ad voluntatem pertinere possit. Duplex enim
actio ex parte Dei, & passio ex parte nostra concur-
rit ad prophetiam. Una quasi antecedenter dispo-

pens, scil. motio voluntatis, quâ elegetur intentio
mentis ad percipienda divina, & hæc dicitur inspi-
ratio Job. 32. *Inspiratio omnipotens dat intelligentiam.* Alia est revelatio, quæ illustrat intellectum,
ut percipiat quæ sibi à Deo revealantur, & ibi com-
pletur prophetia, quia ibi tollitur obscuritas igno-
rantiæ formaliter Job. 12. *Qui revelat profunda de-*
tenebris. Hoc autem lumen non datur per modum
habitûs intellectui prophetæ, sed per modum lu-
minis transeuntis, quia datur dependenter ab in-
spiratione, & revelatione actuali, eo quod prophe-
tia ordinatur ad cognoscendas res supernaturales,
& nobis occultas non cognitis principiis in quibus
continentur, eo quod prohetæ non videt divinam
essentiam, in qua talia objecta continentur, nec ad
illius visionem potest continuari, sicut theologia
nostra, & scientia infusa, sed potius visa divina es-
sentiæ, prophetæ evacuabuntur, prophetia enim
videt res quasi in similitudine, & ænigmate, &
à longe, in divina autem essentia omnia videntur
in pleno lumine, & sic non potest propheta ex prin-
cipiis in se permanenter, & habitualiter habitis cog-
nitionem sui objecti deducere, ideoque dependet
ab aliqua illustratione, sive manifestatione actuali-
ter facta ab alio, qui illa principia videt, scilicet à
Deo. Fides autem infunditur per modum habitus,
quia non datur ad videndum rem aliquam ex vi ali-
eius-principii, seu illustrationis, sed ad assenten-
dum testimonio dicentis, ideoque non est lu-
men purè intellectuale, quod radicem habeat in
aliqua manifestatione suorum principiorum,

sed est lumen intellectus, ut motu voluntate, & in ipsa habet suum principium. Et sic agit de essentia prophetiz, q. 17¹.

Secundò agit de causa prophetiz efficiente. Et quidem respectu prophetiz supernaturalis quantum ad infusionem luminis prophetici, immediata causa est Deus, licet quantum ad propositionem objectorum, & dispositionem, atque coordinacionem specierum, tam ex parte imaginativæ, quam intellectus, mediantibus Angelis causetur propheta, sicut unus Angelus illuminat alium. Prophetia autem naturalis, qua cognoscuntur aliqua futura in causis naturalibus, vel ex impressione dæmonum non habet pro causa immediata Deum, & de hoc agit q. 17².

Tertiò agit de medio, per quod lumen propheticum attingit obiecta. Et hoc medium sunt species aliquæ creatæ seu similitudines quibus res prophetæ repræsentantur, quæ aliquando infunduntur de novo à Deo, aliquando quæ sunt acquisitæ per sensus, novo, & superiori modo coordinantur, secundum quod requiritur ad habendum judicium de illis rebus in quo judicio completur actus propheticus. Nec requiritur alienatio à sensibus præscitim interioribus, sed prophetia ordinariè fit cum conversione ad phantasmatæ, & de hoc agit q. 17³.

Quartò agit de divisionibus prophetiz. Potest autem dividi prophetia, vel ex parte suæ rationis formalis essentialiter, vel ex parte sui objecti materialis, aut ex parte medii, per quod sit repræsentatio

rei prophetatæ. Secundum magis, vel minus absentias, aut expressas similitudines, & duplex hæc divisione ultima, est accidentalis. Primo modo prophetia est unus speciei at hominæ, nec dividitur in alias species, quia ratio formalis est eadem, scilicet revelatio divina extra Verbum revelans, sicut etiam lumen revelationis fidei est unius tantum speciei, & sic dixit sanctus Doctor, supra q. 171. articulo tertio, ad tertium, quod prophetia habet unitatem specificam formaliter. Secundo modo dividitur prophetia in prophetiam præscientiæ, & comminationis; nam prophetia præscientiæ respicit res, ut absolutè facienda sunt: comminationis autem secundum ordinem conditionatum, & quantum est ex parte causarum inferiorum, dispositarum ad ponendum effectum. Tertio modo distinguuntur tria genera prophetiæ, duo extrema quæ proprie non attingunt rationem prophetiæ, sed vel deficiunt ab illa, vel excedunt, & unum medium, quod est propriè prophetia. Primum extremum infimum, & imperfectum est, quando aliquis agitur instinctu, aut inspiratione Dei, sed non accipit illustrationem supernaturalem, ut quando Samson fuit motus ad percutiendos Philisteos. Aliud extremum est per excessum, quando aliquis accipit illustrationem tam perfectam, ut habeat visionem pure intellectualem circa veritates supernaturales fine visione imaginaria, citra visionem tamen divinæ essentiæ, ut fortassis contingit in raptu, & pertinet ad excellentissimos prophetas, sicut ille qui dicit 2. Regum 23. *Mihil locutus est fortis Israel, sicut lux au-*

vostra manè absque nubibus rutilat. Ubi ex parte lumenis ponitur claritas, non sicut solis, qualis est visio essentiae divinæ, sed inferior ad illam sicut lux auroræ, quæ tamen excedit noctem, & obscuritatem fidei: ex parte autem ejus quod videtur, ponitur evacuatio nubium id est phantasmatum corporalium. Medium autem genus prophetiæ est quando aliquid revelatur, cum corporali, vel imaginaria visione, hæc enim involvit intelligibilem veritatem velamine aliquo, vel obscuritate ex parte rei visæ, quasi lux inter nubes, & hoc pertinet propriè ad prophetiam dicitur enim 2. Petri 1. *Habetis firmorum propheticum sermonem, cui benofacitis attentes tanquam lucerna lucenti in caliginoso loco: ubi caligo prophetiæ non ponitur ex parte luminis seu lucernæ, sed ex parte rei visæ seu medii in caliginoso loco, & quasi inter nubes.* Et in hoc genere prophetiæ sunt diversi gradus, quia aliquando revelatur aliquid, cum signo corporali externo sicut olla succensa, & virga vigilans Hieremiæ 1. Aliquando in sola visione imaginaria aliquid auditur, vel videtur, & quanto expressius, tanto est altior gradus, ut si quis videat vigilando, perfectius est, quam dormiendo. Et iterum si vigilando videat personam sibi loquentem, vel in specie Angeli, vel in specie Dei, tunc enim est signum, quod magis apropinquat ad causam prophetiæ. De his ergo divisionibus prophetiæ, & quomodo nulla carum conveniat beatis, quia in ipso Deo immediate omnia vident agit q. 174.

Post prophetiam agit de raptu, qui non impo-

tat distinctum lumen à propheticō & sed modum specialem, scilicet quod fiat modo quodam elevante cognitionem à suo connaturali modo, qui est per conversionem ad sensus, raptus autem alienat à sensibus ad percipienda divina, quando est raptus supernaturalis, licet aliquando fiat alienatio à sensibus etiam per causas naturales, ut in arreptitiis. Raptus ergo importat, hunc modum excedentem connaturalē modum cognitionis, & ita fit cum quadam violentia abstrahente intellectum à connaturali modo cognoscendi, quæ violentia non competit voluntati, quando excessivè fertur in rem amatam per extasim, quia totum hoc fit per amorem, & voluntariam inclinationem. Et de hoc agit q. 175.

Secunda gratia gratiæ data, est donum lingua-
rum, quod quantum ad substantiam aliquid natu-
rale est, scilicet diversa idiomata scire, quoad mo-
dum autem potest esse supernaturale, vel quia in-
funditur à Deo, & non acquiritur, sicut aliæ scien-
tiae naturales possunt per accidens infundi, vel
quia loquendo propria lingua fit divinitus, ut intel-
ligatur quis ad hominibus alterius linguae: con-
venientius autem fit priori modo, ut etiam ille, qui
loquitur, possit alios loquentes suis linguis intelli-
gere. Et de hoc agit q. 176.

Tertia gratia, gratiæ data est gratia sermonis, id
est, quod quis habeat efficaciam in persuaden-
do, tum quoad instructionem intellectus audienc-
tis, tum quoad movendum affectum, ut libenter
audiat, & amet ea quæ proponuntur. Ad quod

non requiritur superaddi novum habitum cognoscitivum, sed solum sic moveri à Deo hominem in loquendo, quod bene proponat, & audiatur, & sic persuadeat. Et de hoc agit q. 177.

Quarta gratia gratiæ data est gratia miraculorum, quæ etiam appellatur operatio virtutum, & sub ea continetur gratia sanitatum, quia etiam miraculosè sanat. Ad faciendum autem miracula non datur homini aliqua potestas habitualis, quia nulla potestas creata per modum causæ principalis, & ad suum libitum potest operari supra totum communem cursum naturæ immutando res ipsas, sed Deus utitur tanquam instrumento aliquo actu interiori, vel exteriōti hominis ad faciendas tales mutationes ad confirmationem fidei, & utilitatem Ecclesiarum, & de hoc agit q. 178.

D I V I S I O N E S operationum.

POst divisiones gratiarum, quæ sunt gratiæ datae, sequuntur divisiones operationum secundum quas homines vivunt, & ideo generaliter reducuntur ad illam duplē vitam activam & contemplativam, eo quod propria vita hominis est secundum rationem; ratio autem dividitur adæquate in Speculativam, & practicam, & haec est activa, vel contemplativa. Et ideo agit de vita activa, & contemplativa, primo in communi quantum ad utrumque membrum divisionis qu. 179. Secundo de qualibet scorsum secundum sc. Tertio de comparatione utriusque inter se.

In speciali ergo agit de vita contemplativa, in qua considerat ejus essentiam. objectum, actus, & dispositiones antecedentes, & concomitantes. Essentialis ratio contemplativæ intendit solam veritatis cognitionem. Præcipua autem veritas, quæ intendi potest est cognitio finis ultimi, qui est veritas divina. Et quia vis appetitiva est quæ intendit, & ex intentione moveat alias potentias etiam ipsam intellectum, ideo vita contemplativa motiva est in voluntate, formaliter in intellectu. Ex parte voluntatis pertinent dispositives ad ipsam, & antecedenter virtutes morales quibus perficitur pars appetitiva, ne ratio contemplantis perturbetur per passiones, & sic ut moveatur, quis ad contempnandum presupponitur voluntas quieta & rectificata per virtutes. Ex parte autem virtutis intellectivæ in qua formaliter exercetur contemplatio etiam plures actus concurrunt, contemplamus enim veritatem aliquam deductam ex principiis quibus nobis manifestatur, & ideo requiritur primò acceptio principiorum: deinde deductio, seu manifestatio veritatis contemplandæ ex illis, & tandem circa veritatem deductam fixa cognitio, & hæc est ipsa contemplatio. Ex parte objectorum, licet principaliter versetur circa veritatem divinam, tamen, ut perveniat ad illam progreditur per effectus creatos tanquam per dispositiones antecedentes, nec tamen pervenit ad visionem Dei nisi in alia vita. Et de hoc agit qu. 180.

Secundò agit de vita activa, quæ essentialiter ordinatur ad operationem, & ideo virtutes mora-

les, per quas dirigimur in operationibus virtuosis
tion solum dispositivè, sed etiam essentialiter per-
tinent ad ipsam, cùm per eas exerceatur. Et de hac
agit qui 181. De comparatione autem utriusque vi-
tæ activæ, & contemplativæ inter se, puta, quæ sit
dignior, & quænam majoris meriti ex suo genere,
& an se invicem impediunt, agit q. 182.

D I V I S I O N E S *ministracionum.*

POST divisiones gratiarum, & operationum se-
quitur agere de his, quæ pertinent ad divisiones
ministracionum secundum varia officia, & status,
quæ ministrant in Ecclesia. Circa quod conside-
rat duo: Primo ipsam rationem statūs, & officiū
in communi, deinde in particulari. Circa primum
distinguit D. Thom. triplicem diversitatem in
membris Ecclesiaz, qui sunt fideles. Una, quæ or-
dinatur ad perfectionem, alia, quæ ordinatur ad
actionem, tertia quæ ordinatur ad pulchritudi-
nem, & ordinaram dispositionem Ecclesiaz. Ad
perfectionem ordinatur diversitas statuum, sicut
dicitur status perfectorum, proficientium, & inci-
pientium. Dicitur enim status dispositio aliqua se-
cundum aliquam immobilitatem, & quietem, quia
tunc status non quiescit. In moralibus autem im-
mobilitas fit secundum aliquam obligationē p̄-
sertim procedentem ex voto, vel contractu, & sic
secundum rationem obligationis sumitur ratio sta-
tus, sicut est status matrimonialis, religiosorum,
Episcoporum, &c. Et secundum quid, & imperfe-

Etè invenitur status in proficienibus, & incipientibus. Ad actiones autem diversas exercendas ordinantur in Ecclesia diversa officia , quia, ut dicitur Romanor. 12. *Non omnia membra eundem actum habent*, sicut est de officio Diaconi , & Subdiaconi, &c. Ad pulsitudinem autem quæ consurgit ex distinctione, & dispositione ordinis in Ecclesia ordinatur diversitas graduum, ut scilicet in officiis, & statibus aliis habeat inferiorem gradum, alius altiorem. Et de hoc agit qu. 183.

In particulari autem non agit h̄c D. Thomas de diversitate officiorum, vel graduum quæ pertinent ad sacra ministeria, quia de his agitur tractando de Sacramento ordinis. De statibus etiam , omittit statum matrimonii , pertinet enim ad sacramentum matrimonii. Unde solum tractat de statu perfectorum : nam status incipientium, & proficientium reducuntur ad statum perfectorum, sicut imperfectum ad perfectum. Status ergo perfectorum consideratur à D. Th. dupliciter : Primo in communi. Secundo in speciali quo adduplicetur statum Episcoporum, & Religiosorum. In communione considerat statum perfectionis , quod sumitur ex charitate, quæ, ut dicit Apostolus est vinculum perfectionis, eo quod unit nos Deo in quo constituit summa perfectione nostra. Potest autem dupliciter perfici charitas uno modo per totalem exclusionem sui contrarii, id est peccati mortalis, & sine hac perfectione non potest charitas haberi , alio modo per exclusionem eorum quæ impediunt, & retardant excellentiam charitatis, sive quan-

tum ad Deum, sive quantum ad proximum, quæ excellentia major charitatis consideratur in maiori vacacione amoris Dei, vel beneficentiae erga proximos, & ad hæc ordinatur consilia, quibus melius disponimus ad vacandum Deo. Et quia status importat obligationem aliquam quæ aliquis immobilitur ad aliquid, ideo non est idem esse perfectum, & habere statum perfectionis, sed status involvit obligationem ad perfectionem, non autem omnis, qui se obligat ad aliquid, statim habet illud. Quare status perfectionis sunt in charitate, & vita Christiana. Et nascitur duplex modus talis obligationis: nam vel potest aliquis se obligare ad faciendum ea quibus acquirit sibi perfectionem, vel ad faciendum ea quibus aliis eam communicat, & primo modo est status perfectorum quasi passivè, & tales sunt religiosi, per religionem enim intendunt fieri perfecti in se. Secundo autem modo est status perfectorum quasi activè, sicut sunt Praælati ad quos pertinet alios pascere, & docere, quod est comunicare perfectionem, sed non qualescumque Praælati hunc statum habent, sed illi, qui ex obligatione perpetuo adstringuntur ad pascendos alios etiam ponendo pro omnibus animam suam, qui est excellentissimus actus charitatis, & tales sunt Episcopi, unde & convenienter ex primo ordine status perfectorum, transitur ad secundum, id est ex religiosis Episcopi assumuntur, si tamen religiosi sunt. De hoc ergo agit q. 184.

In speciali autem agit primo de statu Episcoporum, qui est perfectior, quomodo videlicet possit

appeti, si desideretur, ut opus, non si desideretur ut prælatio, & dignitas; Unde Apostolus non dixit, qui Episcopatum desiderat, bonam prælationem desiderat, sed bonum opus, loquens valde formaliter in ly opus, quasi dicat magnum opus in ratione operis desiderat. Et similiter, an possit recusari, vel deseriri propter periculum, &c. & de his agit quæst. 1°.

Secundò agit de alio statu perfectionis, scilicet religiosorum, de quo tractat quatuo: Primum, in quo consistat ille status. Secundo, quæ actiones licet convenientia religiosis. Tertio, de divisione religionum. Quartò, de ingressu in religionem. Circum primum, status religionis importat mancipationem, & obligationem ad serviendum Deo, & tendendum ad perfectionem charitatis per exclusionem eorum, quæ id possunt impedire. Et quia tria sunt, quæ hominem maximè trahunt, & impediunt à Deo, scilicet bona exteriora, quæ possidentur, bonum proprii corporis, quod per delectationem sensibilium impletur, inter quæ excellunt delectationes venereæ, & denique bonum propriæ voluntatis, quod maximè consistit in libertate propria, ideo status perfectionis in religiosis tria ista debet amputare: Primum per votum paupertatis, secundum per votum castitatis, tertium per votum obedientiæ, & debent esse voto firmata, ut perpetuam stabilitatem habeant ex parte sui sicut equiritur ad rationem status. Et ad hæc tria reducuntur omnia quæ sunt in mundo, scilicet concupiscentia carnis, contra quam est castitas: concupiscentia oculo-

rum ; quæ pertinet ad possessionem divitiarum, contra quam est paupertas : superbia vitæ, quæ est libertà elatio spiritus, contra quam est subje-
ctio obedientiæ. Et de hoc agit quæstione,
186.

Circa secundum excludit ea, quæ aliqui dice-
bant circa actiones religiosorum volendo non esse
illis licitas, sicut docere, prædicare, tractare sæ-
cularia negotia, quando id exigit charitas, emen-
dicare, & de eleemosynis vivere, & aliae similes
actiones, quæ ad finem charitatis ordinantur, &
contra regulam non sunt, quas ostendit licet religiosis q. 187.

Circa tertium, scilicet divisionem, & varia-
tem religionum, ostendit omnes religiones con-
venire in uno fine communi, scilicet, quod
ad perfectionem charitatis tendant, sed differte
in mediis, seu finibus particularibus, quos una-
quæque intendit ad assequendum diversimode
istum finem, vel etiam secundum quod haben-
tur, in una religione diversa exercitia, quam in
alia secundum majorem, vel minorem rigorem,
vel austeritatem, &c. Unde ad omnia illa, ad
quæ se extendit perfectio charitatis circa Deum,
& proximum potest religio tendere, & secun-
dum diversa opera diversimode institui, verbi
gratia ad opera vitæ contemplatiæ, ut ad
orandum, studendum, psallendum, vel ad
opera vitæ activæ, ut ad docendum, prædi-
candum, redimendum, curandum infirmos,
vel etiam ad utraque opera simul, scilicet vitæ
activæ,

activæ, & contemplativæ, & de his agit quæst.
188.

Circa quartum, scilicet ingressum religionis ostendit, qui sunt capti ad ingressum, quomodo licet obligari voto ad illum, & quomodo possint pueri ad religionem induci, & admitti, quomodo etiam licet de una religione ad aliam transire, & alia similia ad ingressum pertinentia tractat quæst.
189.

ORDINATIO TERTIAE.

partis per suas materias,
& questiones.

POSTQUAM D. Thom. agit de Deo, ut est in se, & ut est causa effectiva creaturarum, & specialiter finis creaturæ rationalis, ad quem pervenire potest per suos actus, restat agere de Deo, ut est via, per quam regredimur ad ipsum per redemtionem à peccatis, quod est agere de Deo, ut Salvatore de cuius gratiæ plenitudine omnes accepimus, & à quo derivatur tota efficacia, & valor reparacionis nostræ ad Deum. Et tractatum istum de Deo Salvatore dividit D. Thom. in tres partes principales: Primo enim agit de ipso Mysterio Incarnationis, & de perfectionibus convenientibus Christo de eiusque actionibus, & vita usque ad quæstionem 60. Secundo agit de mediis quibus ei unimur, & quibus reparacionem hanc nobis

bis applicat, scilicet de Sacramentis. Tertiò de ipso effectu, & fine ad quem pervenimus per hanc reparationem, scilicet de gloria immortali.

M I S T E R I V M

Incarnationis.

AD explicandum Incarnationis mysterium præmittit D. Thom. in quæst. i. id quod pertinet ad quæstuonem, an est, videlicet de convenientia Incarnationis. Cujus principalis causa, & motivum ex parte Dei fuit ejus immensa bónitas, & viscera misericordia, quibus visitavit nos oris, ex alto. Ex parte autem nostri motivum principale fuit salus nostra, propter quam descendit de cœlis, & homo factus est. Unde consideratur à D. Thoma convenientia Incarnationis, & ex parte Dei, ut maximè se communicaret creaturæ, & necessitas ex parte nostri non absoluta, sed ut talis finis consequetur, scilicet satisfactio pro peccato rigorosa, & plena redemptio. Et ex eodem principio etiam colligit, quod si hæc redemptio fuit motivum propter quod Incarnatio decreta est, si hoc motivum cessaret, aliud decretum daretur, ut alio modo veniret, vel absolute non veniret. Et ita de hac convenientia Incarnationis agit qu. i.

Exinde expedita quæstione, an est, transit D. Thom. ad explicandam rationem, & substantiam hujus mysterii. Tota autem substantia Incarnationis consistit in unione duarum naturarum divinæ, & humanæ in una persona Verbi. Unde ejus consideratio consistit, tum in cognitione extremitatum,

Ita primò agit de ipsa vnione. Secundo de extre-
mis unitis. De unione considerat ejus rationem
ostendendo esse longè diversam ab omni ea, quam
agnoverunt philosophi, & ex illis acceperunt Hæ-
retici. Philosophi enim numquam agnoverunt
unionem substantialem, quæ esset ad aliquod sup-
positum, & non ad constituendam aliquam natu-
ram, sed potius naturas relinqueret inconfusas, &
impermixtas in eadem persona. Unde Hæretici
hoc etiam non valentes intelligere declinaverunt in
duos extremos errores. Quidam enim, ut Euty-
ches, & Dioscorus nimium volentes salvare, quod
unio esset substancialis, dixerunt, quod facta erat
unio in natura, ita quod ex divina, & humana re-
sultabat una natura, non autem manebat utraque
inconfusa in eadem persona. Unde cogebantur
admittere in natura divina mutationem, seu vio-
lationem. Alii per aliud extreum, ut Nestorius,
ut salverent omnimodam distinctionem, & imper-
mixtionem naturarum, negaverunt esse unionem
substancialem, sed accidentalem, ponendo, quod
utraque natura erat etiam distincta persona, & ita
non unibantur in eadem persona substanciali. Alii
vero proprius accedentes ad veritatem catholicam
dixerunt personam, quidem in Christo esse unam,
sed supposita duo, quia existimabant Verbum as-
sumpsisse hominem suppositatum, & hunc ad suā
personam assumpsisse, id est ad suam dignitatem,
distinguente inter personam, & suppositum. Et

scotsum corpus, scorsum animam, accidentaliter tamen unita Verbo. Fides autem Catholica, hanc unionem sic explicat, quod persona, seu suppositum divinum (idem enim sunt) assumpsit ad se non quidem hominem suppositatum, sed naturam humanam constantem quidem corpore, & animam unitis in ratione naturae, non tamen in se subsistente, sed impedita propria personalitate suppositandam ipso supposito, & persona divina. Et ita communicavit illi suum suppositum, non ut eam accidentaliter sustentaret, vel denominaret, sed ut substantialiter terminatam, seu subsistentem redderet. Et ideo ex tali unione redditæ est illa persona dupliciter subsistens, id est in dupli natura, & ideo in ratione, & officio subsistendi composita est, non simplex, id est non in una tantum natura subsistens. De hac ergo unione, & quid ponat, seu immutet ex parte humanitatis, & quomodo sit maxima unio ex parte ejus, in quo facta est, scilicet in persona, in Trinitate enim personæ non uniuntur, sed sunt unum, & quomodo etiam dicatur facta per gratiam, & quæmerita ad eam concurrerint, tractat in qu. 2.

Explicatâ unione agit de extremis unitis. Est autem quoddam extremum assumentis, scilicet Verbum & aliud extremum assumptum, scilicet natura humana, cum qua aliquæ etiam perfectiones coassumptæ sunt ut gratia, & scientia; aliquæ etiam imperfectiones in natura assumpta derelictæ sunt. Primo ergo agit de extremo assumente, quod est persona ad quam fit assumptionem mediante omnipotencia

potentia tanquam virtute efficiente assumptio-
nem, & ideo omnipotencia, seu natura dicitur
principium quo assumendi. Persona autem assu-
mens intelligitur terminare naturam ratione pro-
prietatis relativae, quae est ipsa personalitas divina;
& quia communicant relationes divinæ in eadem
virtute possunt omnes personæ assumere eandem
naturam, & una persona plures naturas, quia infi-
nitæ eminentiæ est in terminando, & de hoc agit
quæst.3.

Deinde agit de extremo assumpto, in quo primò
consideratur ipsa natura assumpta, deinde perfe-
ctiones coassumptæ, & tandem imperfectiones. Cir-
ca ipsam naturam primò considerat naturā ipsā ut
res integra assumpta. Secundo partes istius naturæ
quas etiam assumpsit. Tertio ordinem in assu-
mendis partibus servatum. Circa ipsam naturam
ostendit assumptam esse naturam humanam in
singulari, non tamen assumpsit hominem, vel
personam, ne remanerent in Christo duæ perso-
næ, & sic non fieret unio substantialiter. Et de hoc
agit quæst.4.

Circa partes autem naturæ humanæ, quæ sunt
corpus, & anima, prout constituant naturam,
ostendit illas fuisse unitas Verbo contra aliquos Hæ-
reticos, qui erraverunt, & circa corpus, & circa
animam Christi. Quidam enim negaverunt cor-
pus Christi fuisse verum, sed phantasticum, ut Ma-
nichæi. Quidam vero dixerunt fuisse verū corpus,
sed cœlestē non corruptibile, neque ex carne, &
sanguine. Unde ostendit assumptissimum

rum corpus, cum carne & sanguine, & omnibus partibus pertinacibus ad veritatem humanæ naturæ. Circa animam vero aliqui Hæretici negaverunt assumptissimam animam, sed Verbum loco animæ habuisse, ut Arrius, & Apollinaris, quod erat tollere veritatem humanæ naturæ. Alii vero dixerunt habuisse animam, sed non mentem, sed loco mentis intrasse Verbum, ut quidam ex Apollinaristis dixerunt, & contra hos agit q.5.

Circa ordinem vero servatum in assumendis partibus, cum ordo attendatur penes prius, & posterius, distinguit prioritatem temporis, & naturæ. Et prioritas, seu ordo temporis omnino excluditur, quia Verbum assumpsit totam humanitatem simul, & consequenter omnes ejus partes. Prioritas autem naturæ, seu causalitatis attenditur, vel ex parte rei assumptæ, vel ex parte ipsius agentis, vel aſſumentis. Ex parte rei assumptæ invenitur una pars prior alia, verbi gratia anima quam corpus, tum dignitate, tum causalitate, reddit enim carnem informatam, & animatam, & consequenter humanam. Et sic ex parte rei assumptæ media anima assumpsit corpus, tanquam mediante parte digniori, & significante, atque constitutente carnem, sicut & animam assumpsit mediante spiritu, quia per spiritum habet esse ad imaginem Dei, & consequenter congruit fini assumptionis, qui est reformatio imaginis Dei in homine. Ex parte autem agentis ordo naturæ attenditur, tum in intentione, tum in executione. Ordine ergo intentionis prius assumpsit totam naturam, quam partes, quia id

quod est totum, & integrum, principalius, & prius intentum est, quām quod est incompletum, & imperfectum, sicut partes. Ordine vero executionis est è contra, quia priùs in executione incipitur ab imperfecto, quam consummetur, & compleatur perfectum, & sic inchoavit à partibus assumptio. Et de isto ordine agit q. 6.

Post explicatum extrellum assumptum quoad naturam, & partes ejus, ex quibus constituitur, consequenter considerat perfectiones coassumptas in humanitate, quæ præcipue attenduntur ex parte animæ, quæ est capax istarum perfectionum. Et considerat tres perfectiones maximas in anima Christi, scil. gratiam, quæ perficiebat animam, & voluntatem; scientiam, quæ perfecit intellectum; potentiam quæ excellentiam in operando præbuit.

Circa gratiam considerat D. Th. ejus excellentiam primò, in quantum est gratia personalis, & speciales perfectiones ponit in anima Christi. Secundò gratiam capiti, quatenus ex plenitudine sua potuit gratiam in alios derivare. Quantum ad primum ostendit fuisse in Christo gratiam habitualem, quæ accidentalem sanctitatem confert præter sanctitatem personalem qua ex unione ad personam Verbi anima non solum participavit accidental modo divinam naturam, sed etiam ei immediatè conjuncta est in persona, & consors facta est divinæ naturæ non mediante solum qualitate, sed etiam personalitate, & præter hoc habuit gratiam habitualem cum omni excellentia virtutum, &

donorum quæ imperfectionem aliquam statūs non
habent, ut fides & spes. Et sic dicitur esse in eo plenitudo gratiæ, quia omnes effectus gratiæ, qui dicunt perfectionem in eo fuerunt; ac denique infinitas gratiæ, quæ triplex esse potest, alia in substantia gratiæ, alia secundum quantitatem, alia secundum relationem. Infinitas in substantia gratiæ non est infinitas absoluta in omnigenere (sic enim solus Deus est infinitus) sed in genere determinato, scilicet gratiæ, & sic dicitur infinita illa forma in genere, & substantia talis formæ quæ habet omnem perfectionem pertinentem ad suum genus, & sic est idem infinitas, quod plenitudo. Infinitas secundum quantitatem, id est secundum augmentum intensionis etiam datur in gratia Christi, quia est summa saltè de potentia ordinaria, quam naturaliter exigit illa species gratiæ, licet de potentia absoluta possit crescere, & non sit infinita, Infinitas secundum relationem est infinitas dignitatis moralis, quam gratia Christi habet ex coniunctione ad personam divinam, & per respectum ad illam, & hoc modo etiam est infinita. Et de hac gratia sic personaliter considerata agit quæst. 7.

De gratia autem Christi, prout est gratia capitis, agit q. 8. Concurrit enim in gratia Christi triplex conditio, quæ in ratione capitis concurrevit, & ideo metaphoricè dicitur caput : invenitur enim ratio principii, seu primatus, ratio perfectionis, & ratio influxus, seu directionis. Ratio quidem principii, seu primatus, quia magis appropinquat

ad Deum. Ratio perfectionis, quia in ipso est plenitudo gratiarum, sicut in capite est plenitudo sensuum. Ratio denique influendi, quia de plenitudine ejus omnes accepimus. Et hoc etiam respectu Angelorum, quos præcedit in gratia, & plenitudine, & derivat ad eos multos effectus gratiæ, et si non per modum redemptionis. Et de ista gratia capit is agit q. 8.

Secunda perfectio assumpta à filio Dei est scientia; in ipso enim sunt omnes Thesauri sapientiae, & scientiae Dei. Et de hac scientia agit primò in communi, deinde in speciali. In communione ostendit non solum esse in Christo scientiam divinam, quæ convenit illi, in quantum est Deus, sed etiam scientiam creatam, quæ convenit illi in quantum homo, & hæc est in triplici genere; est enī in illo scientia beata quantum ad visionem Dei, & est scientia per se infusa, qua cognoscit extra verbum, tam supernatura, quam natura modo substantiarum separatarum. Et denique est cognitio naturalis secundum quam modo humano ex sensibus & phantasmatibus cognitionem hausit, sicut ceteri homines. De hac scientia in communione agit q. 9.

Exinde agit de istis scientiis in particulari. Et primò de scientia beata, per quam intuitivè anima Christi videt Deum, non tamen comprehensivè; attingit tamen omnia quæ Deus attingit scientiam visionis, quia omnia creata subjecta sunt ei, & de omnibus habet judicare, & ita omnia videt in Dco, & de hoc agit q. 10.

Secunda scientia est per se infusa, in qua conside-

ratur, tum objectum, ad quod extenditur, tum modus, & ratio talis scientiæ. Objectum quidem est omne illud, ad quod se extendit revelatio divina & naturale lumen præter visionem divinæ essentiae, quæ pertinuit ad visionem beatam. Modus autem hujus scientiæ consideratur in tribus : Primo quod non habuit dependentiam à phantasmatibus de necessitate, sicut nec scientia quæ est in substantiis separatis. Secundo, quod non fuit dependens à discursu, licet potuerit uti illo, juxta modum animæ rationalis. Tertio fuit scientia habitualis, id est distincta per diversos habitus, quia habuit species intelligibiles minus universales quam Angelis, & fundantes diversas scibilitates. Et de ista agit q. 11.

Tertia scientia est acquisita, per quam cognovit Christus omnia, quæ lumine intellectus agentis ex sensibus cognosci possunt. Nec tamen fuit per accidens infusa ista scientia, sed modo connaturali acquisita, supposito quod habebat alias scientias, & ita acquisitio istius non supponebat ignorantiam. Non tamen dicitur aliquid ab hominibus vel Angelis, seu ab objectis haustum, licet ministerio Angelorum potuerit utri ad praesentanda sibi aliqua objecta. Et de hoc agit q. 12.

Ultima perfectio, quam assumpsit anima Christi, est potentia. Non quia omnipotentia divina sit ei communicata, sed quia potestatem habuit duplificiter. Uno modo ut causa principalis. Alio modo, ut instrumentalis, ut principalis habuit virtutem ad gubernandum proprium cordus. & disponere

dos actus suos, & ad illuminandum per gratiam, & scientiae plenitudinem omnes creaturas rationales. Tanquam instrumentalis habuit potestatem ad omnes immutationes miraculosas faciendas, quae ordinari possunt ad mysterium incarnationis, non tamen ad creandum, vel annihilandum. Et de hac potestate agit q. 13.

Numeratis perfectionibus assumptis in natura humana, considerat defectus, seu imperfectiones quas sustinuit, & assumpsit. Sunt autem in duplo genere, quedam ex parte corporis, quedam ex parte animae. Ex parte quidem corporis assumpsit defectus, qui comitantur corpus passibile, ut etiam languores nostros ipse tulit, & dolores noscivos ipse portavit. Et ex suppositione, quod assumpsit corpus passibile, etiam assumpsit necessitatem subiacendi eis ex parte naturae, non necessitatem contractam ex peccato: simpliciter tamen voluntarie assumpsit assumendo tale corpus. Et de his defectibus ex parte corporis agit q. 14.

De defectibus autem ex parte animae agit q. 15. Considerari enim possunt, vel ex parte intellectus, quantum ad ignorariam, vel ex parte voluntatis, quantum ad peccatum, vel ex parte appetitus sensitivi quantum ad passiones regulatas, vel quantum ad exorbitantes per somitem peccati. Igitur ex plenitudine gratiae habitualis, & personalis exclusum est ab anima Christi quidquid peccati est actualiter, vel habitualiter, sive inclinationis, & somitis in illud; totum hoc enim opponitur plenitudini gratiae. Ex plenitudine autem scientiae exclusum est quid-

quid ad ignorantiam privativam pertinet. Passio-
nes autem regulatæ fuerunt in Christo, etiam si pec-
catalitatem aliquam importent, sicut tristitia, dolor,
timor, ira, & similes, perfectissimè tamen subjectæ
rationi, & de his agit q. 15.

Explicato mysterio incarnationis quantum ad
unionem, & extrema assumpta, ac perfectiones, &
defectus humanæ naturæ, sequitur ordine doctri-
næ agere de his, quæ consequuntur talēm unionē,
& mysterium, & attribuuntur Christo. Reducuntur
autem ad triplicem differentiam. Quædam enim
considerantur in ordine ad ipsum Christum. Quæ-
dam in ordine ad Patrem. Quædam in ordine ad
nos. In ordine ad Christum, cum mysterium ad
hoc consistat in communicatione duarum natura-
rum in unitate suppositi, tria consequuntur expe-
titione talis unionis. Quædam pertinent ad com-
municationem, quatenus prædicata unius naturæ
convenientia supposito, dicuntur de altera in con-
creto, & hæc vocatur communicatio idiomatum.
Quædam verò pertinent ad unitatem in ipso esse
à persona. Quædam verò ad pluralitatem in ope-
rando, quia naturæ, quæ sunt principium operatio-
nis manserunt inconfusa.

Igitur de communicatione idiomatum, agit q.
16. ostendens quod omnia prædicata, quæ ratione
naturæ dicuntur de supposito, possunt prædicari de
utraq[ue] natura in concreto sumpta, quia sumi in
concreto est sumi pro supposito, & sic verificatur,
quod Deus est mortuus, & passus, &c. & quod
homo est creator, & Deus, &c. Si tamen suman-
tur

tur naturæ in abstracto, non fit talis communicatio, quia non sumuntur pro supposito, sed pro natura, & ista mansit inconfusa, & sic est falsum, quod diuinitas est mortua, vel quod humanitas creat. Et similiter, si interventionis aliqua appellatio, præcisio, vel applicatio, quæ impedit istam communicationem sicut dicitur, quod ille homo ponitur in prædicamento, non tamen Deus. Si autem aliquod prædicatum non conveniat supposito solum ratione naturæ, sed etiam ratione sui, & importet aliquid repugnationem ad suppositum, non dicitur de illo absolutè, sed solum cum reduplicatione naturæ, sicut non dicitur, quod Christus est creatura nisi in quantum homo, quia esse creaturam est aliquid ita transcenderas, quod etiam poterat dici de supposito ratione sui.

Quoad ea vero quæ consequuntur unitatem suppositi, seu personæ in Christo ostendit, quod in Christo est tantum unum esse substantiale, quia hoc directè pertinet ad suppositum, quod simpliciter existit ut *quod*, naturæ enim & partes solum coexistunt ut *quo*. Et similiter unitas numeralis non multiplicatur in Christo propter unitatem suppositi. Et sic absolutè est unum non duo. Et de his agit quæst. 17.

Quoad ea vero quæ consequuntur pluralitatem naturarum quoad potentias, vel operationes, ostendit duo: Primo fuisse in Christo duas voluntates, humanam scilicet, & divinam. Deinde fuisse plures operationes. Et quidem pluralitatem voluntatum negaverunt plures Hæretici, vel

quia negabant in Christo esse animam, ut Apollinaris, vel quia dicebant esse unam naturam ex divina, & humana, ut Eutyches: vel quia, et si fatebantur duas naturas distinctas, dicebant tamen humanam esse instrumentum divinæ, & sic ad humanam non pertinere ipsum velle, & movere, sed solum exequi, & moveri & sic non erat voluntas nisi in divina natura sicut Sergius, & Macarius dixerunt. Fides autem catholica fatetur, quod in Christo est duplex voluntas, altera divina, altera humana, & similiter omnes aliae potentie pertinentes ad humanam naturam, non tamen habuerunt contrarietatem istæ voluntates, sed summam conformitatem, & de hoc agit q. 18. Quod vero habuerit etiam duas operationes humanam, & divinam. & quomodo per humanam meruerit sibi, & nobis agit q. 19.

Explicatis his, quæ consequuntur ad unionem incarnationis in ordine ad ipsum Christum, consequenter agit de his, quæ consequuntur unionem in ordine ad Patrem. In quibus quedam sunt, quæ Christus exhibet Patri, alia, quæ Pater exhibet Christo. Et quidem Christus exhibet Patri; Primum subjectionem de qua agit q. 20. Secundò exhibet orationem tanquam advocatus noster, & pro se etiam oravit, semperque fuit exauditus pro eo, quod efficaciter rogavit. Et de hoc agit q. 21. Tertio exhibet Patri ministerium Sacerdotii offerens se ipsum in hostiam ad destitutionem peccati. Et sic de sacerdotio ejusque effectu qui aeternus est ratione gloriaz ad quam deducit, agit q. 22. Ea autem

quæ Pater exhibet Christo, reducuntur ad duo: Nam primò dat illi filiationem non adoptivam, sed naturalem, temporaliter tamen communica-tam in incarnatione. Et sic de adoptione agit q. 23. Secundò Pater dat Christo prædestinationem, cum passrè, scilicet, ut prædestinatur ille homo ad hoc ut sit filius Dei naturalis in eodem supposito, ita quod solum secundum rationem distinguitur sub-jectum prædestinationis, scilicet persona illa ut ho-mo à termino ad quem, scilicet ad filiationem natu-ralem ut gratis communicatam : quam etiam præ-destinationem activam, ut scilicet Christus sit cau-sa nostræ prædestinationis ex parte omnium effe-ctuum ejus. Et sic agit de prædestinatione Christi q. 24.

Denique considerat D. Th. ea quæ consequan-tur unionem incarnationis in ordine ad nos. Hæc autem reducit ad duo; scilicet ad ea, quæ nos debe-mus exhibere Christo, & ea quæ Christus exhibit nobis. Nos quidem tenemur exhibere illi omni-modam subjectionem, & reverentiam, ipsam per-sonam etiam ut indutam humanitate adorando adoratione latræ. Unde in s. synodo ponitur ana-thema ei, qui non unâ adoratione Deum intarna-tum adorat. Quæ adoratio, & cruci, & imagini Christi etiam defertur respectivè ad Christum, & non absolute ratione sui. Ejus autem Matri, & sanctissimæ humanitati consideratæ præcisè ratione plenitudinis gratiæ, hyperdulia debetur, reliquis verò sanctis dulia. Et sic agit de adoratione q. 25. Ea autem quæ Christus nobis exhibet includun-

tur in officio mediatoris, quod consequitur ad incarnationem, & per illud Christus nos reconciliat Deo, & exhibet nobis dona gratiæ. Et sic de mediatore agit q. 26.

VITA, ET GESTA CHRISTI.

Expliavit hucusque D. Th. naturam mysteriij incarnationis, extrema unita, & ea quæ ex tali unione consequuntur loquendo secundum se, & quasi in genere. Nunc in singulari descendit ad explicandum modum, quo executioni demandata est hæc ineffabilis unio, & quomodo opus suum in medio annorum Deus vivificaverit, operatus salutem in medio teræ. Et sic agit de his, quæ Christus egit in hac vita. Cuius considerationem, seu meditationem, in quatuor principales partes D. Th. partitur: Primo considerat ingressum Filii Dei in huic modum nascendo ex Virgine. Secundo progressum vitæ ejus in hoc mundo. Tertio exitum ejus de mundo. Quartò exaltationem ejus supra mundum. Circa priimum meditatur D. Th. ingressum Christi à conceptione ejus, usque ad baptismum; tunc enī quasi coepit hominibus innotescere progelitus vita ejus. Et ita agit de conceptione, nativitate, ejusque manifestatione, circuncisione, aliisque legalibus, & de baptismo.

Circa conceptionem Christi considerat primò matrem concipientem. Secundò prolem conceptam, ejusque perfectionem. Circa Matrem, considerat dispositionem ejus circa tantam dignitatem,

tum ex parte animæ, tum ex parte corporis. Ex parte quidem animæ disposita est per plenissimam sanctitatem, quâ vicit ex omni parte peccatum à conceptione sua, & ex tunc fornitem, seu inclinationem appetitus habuit ligatum; totaliter autem extinctum, ac sublatum, quando Christum concepit. Ligari autem dicitur fomes, quando sola extrinseca Dei protectione, ne erumpat in aliquem inordinatum motum, detinetur; extingui quando per intrinsecam subjectionem, appetitus sensitivus manet rationi subjectus, sicut in statu innocentie. Hoc secundum contulit carni Virginis caro Christi, quando est concepta, in qua primo resplenduit hoc donum: primum verò habuit etiam ab initio. Et de hoc agit q. 27.

Ex parte verò corporis fuit disposita tripliciter: Primo absolutè in se, & in ordine ad Deum per immaculissimam virginitatem etiam voto firmatam, & in partu, & post partum illæsam, de quo agit q. 28. Secundò in ordine ad homines per desponsationem accipiendo conjugem Joseph, & de hoc agit qu. 29. Tertiò in ordine ad Angelos in annunciatione, quæ sibi per Angelum facta est, ut in maternitatem Dei consentiret. Et de hoc agit q. 30.

Post considerationem de Matre, agit de prole concepta, ejusque conceptione. Circa quam quatuor considerat: Primum materiam, seu materiale principium, ex quo assumpta, & formata est illa caro, tam remotam, prout fuit in progenitoribus secundum materiæ originem, et si non secundum seminalem rationem, quam proximam

fuit ex purissimo sanguine Virginis, non ex semine. Et de hac materia agit q. 31. Secundò considerat principium activum hujus conceptionis, quod fuit virtus Spiritus Sancti immediate operans, in Virginem humbrans, & supplens virtutem seminis, non in similitudinem sui generans, ideoque nec fuit Pater Christi, & de hoc agit qu. 32. Tertio considerat modum conceptionis, quod scil. facta fuerit organizatio in instanti, utpote ab infinita virtute Spiritus S. Et de hoc agit quæst. 33. Quarto considerat perfectionem proli conceptæ, quia in illo instanti fuit anima unita Verbo, habuitque plenitudinem gratiæ, & gloriæ, & meritum, seu actum liberi arbitrii. Et de hoc agit qu. 34.

Post conceptionem Christi, sequitur ejus natus, de qua duo considerat: Primum eam in se, & secundum circumstantias loci, & temporis, & quomodo conveniat personæ ratione naturæ. Et de hoc agit quæst. 35. Secundò considerat ejus manifestationem, tum Pastoribus, tum Magis, & quo ordine, & ratione facta fuerit, & hoc qu. 36.

Post nativitatem sequitur circuncisio, & alia legalia observata circa puerum, ut purificatio Matris, & oblatio in Templo, de quibus agit q. 37. Ultimum agit de baptismo Christi, quia ibi terminavit ingressum suum in mundo, & exinde cœpit progressus ejus in manifestando se mundo. Fuit autem necesse præmittere baptismum Joannis, tum ut in ipso baptizaretur Christus, tum ut homines assuererent baptismò à Christo instituendo, & ad remissionem disposerentur. Et inde prius agit de

baptismo Joannis, tanquam de quodam præparato-
rio q. 38. De baptismo autem Christi, ejusque cir-
cunstantiis, & testimonii, quibus declaratus est
Filius Dei, agit q. 39.

Secundo loco agit D. Thom, de progressu
Christi in hac vita. Et primò agit in communi de
modo conversationis ejus non eligendo vitam au-
steram, & solitariam, sed cum hominibus com-
municativam, valde tamen virtuosam, & regula-
tam ad se, ut sic aliis prodesset, de quo agit qu. 40.
Deinde verò considerat in speciali ejus actiones,
quibus nos informavit, & reformativit. Iste autem
actiones, aliæ fuerunt circa diabolum vincendo
ipsum in tentatione, aliæ circa homines instruen-
do ipsos in doctrina, quam tradidit, et si non scri-
psit. Aliæ fuerunt circa alias creatureas circa quas
miracula exercuit, ut instrumentum divini Verbi
ad ostensionem suæ divinitatis, & confirmationem
fidei. De primo genere actionum scilicet de tenta-
tione Christi, agit quæst. 41. De secundo, scilicet
de doctrina ejus q. 42. De tertio scil. de miraculis
agit per tres quæstiones: Primo in genere de mira-
culis Christi, & quâ virtute, & tempore ea fecerit,
& quam sufficienter per ea divinitatem ostenderit,
& hoc q. 43. Secundò in speciali de singulis generi-
bus miraculorum, quæ sunt quatuor, scil. circa
spirituales substantias expellendo dæmones impe-
rio; circa cœlestia corpora tempore passionis, cir-
ca homines sanando, illuminando, resuscitando;
circa irrationalies creatureas, ut multiplicando p-
nem, convertendo aquam in vinum, &c. &

agit q. 44. Tertiò in singulari agit de miraculo, quod fecit circa se in transfiguratione ostendendo gloriam suam, & de hoc agit q. 45.

Tertio loco considerat div. Th. egressum Christi ex hoc mundo per passionem & mortem. L'bitria meditatur D. Th. Primo passionem, quæ cœsavit egressum de mundo. Secundò mortem, in qua consummata est. Tertiò consecuta post mortem, scil. in corpore sepulturam, in anima descendens ad inferos,

Circa passionem quatuor præcipua veniunt meditanda: Primum est passio ipsa secundum sc. tum quoad convenientiam propter nostram salutem, & Dei clarificationem, tum quoad speciem passionis, scil. in cruce, tum quoad acerbitatem doloris, & ignominiae, quæ omnibus pensatis omnem passionem hujus vitæ excessit. De hoc agit qu. 46. Secundum est causa passionis, ex parte quidem Dei summâ benignitate præordinando illam, inspirando Christo voluntatem patiendi, & non protegendo cum à persecutoribus. Ex parte vero hominum summâ crudelitate illum persequantium, & tractantium, tum Principes, tum plebei, tum gentiles, & de hoc agit qu. 47. Tertium est, effetus passionis quoad modum operandi illos, tum merendo, tum satisfaciendo, tum redimendo, tum physicè, seu efficienter operando salutem nostram, ut instrumentum verbo conjunctum. & de hoc qu. 48. Quartum est, res ipsas, quas operatus est per passionem, scil. in ordine ad nos redimendo peccato, & reconciliando nos Dco, in ordine ad

ad se merendo supremam exaltationem nominis
sui, & de hoc q. 49.

Post passionem, meditatur D. Th. terminum, &
consummationem ejus, scil. mortem, in qua fuit
vera separatio animæ à corpore, et si non utrius-
que à Verbo, ratione cuius mansit corpus idem nu-
mero, ac vivum, identitate suppositi, q. 50.

Tertio loco considerat consecuta post mor-
tem, quæ fuerunt duo, scil. circa corpus sepultura,
de qua agit q. 51. Circa animam verò descensus ad
inferos, & quos effectus ibi fecerit, & in quem lo-
cum descenderit, & de hoc agit q. 52.

Post egressum Christi ex hoc mundo, restat age-
re de regressu ejus supra mundum, & gloria, quâ
coronatus est. Est autem Christus exaltatus tripli-
citer. Primò per gloriam resurrectionis, & immor-
talitatis in se. Secundò per ascensionem quoad de-
centiam loci. Tertiò per sessionem ad dexteram
Dei, per summam dignitatem.

Circa i. exaltationem, quæ est resurrectio, me-
diatur D. Th. quatuor: Primo ipsam resurrectionem
quantum ad convenientiam, tempus & cau-
sam, à qua facta est, & hoc q. 53. Secundò conside-
rat qualitatem corporis resurgentis scil. quod fue-
rit verum, integrum, gloriosum, cum cicatricibus
&c. & hoc q. 54. Tertiò manifestationem resurrec-
tionis, quod sufficientibus argumentis manifes-
ta est non omnibus, sed testibus à Dco. præordi-
natis, & hoc quæst. 55. Quartò considerat efficaci-
am & causalitatem resurrectionis Christi, tunc
animas, quia resurrexit propter justificatio-

stram, cum in corpora; quia suscitabit corpora nostra configurando corpori claritatis sua, & de hoc agit q. 56.

Secunda Christi exaltatio fuit per ascensionem, quâ corporaliter secundum humanam naturam (in qua solum potuit ascendere) exaltatus est super omnes cœlos, & super omnem creaturam, & cā ejusque effectus quoad nos, aperiendo nobis viam in cœlum, & largiendo dona homini bus, considerat q. 57.

Tertia exaltatio fuit in dignitate, & potestate summa. In dignitate quidem, quia sedet ad dexteram Patris, secundum divinam quidem personam in omnimoda æqualitate, secundum humanam autem naturam sedet ad dexteram, id est in supremis bonis Dei constituitur, & de hac sessione agit q. 58. In potestate autem suprema constitutus est Iudex vivorum, & mortuorum, & Pater omne iudicium dedit filio, per æternam quidem generationem dedit ei potestatem essentialiter summam, per incarnationem autem dedit ei in humana natura summā participativę; quæ tanta est, ut ad omnes homines, & Angelos se extendat, qui ei ut homini ministrant, & ab ipso saltēm accidentalia præmia habere possunt, & de hoc agit q. 59.

SACRAMENTA ECCLESIAE.

POST explicatam incarnationem Verbi divini, incipit ab hac q. 60 agere de mediis, quæ nobis reliquit ad communicandam efficaciam sanguinis. — sacramenta, de quibus primò considerat

in communi Deinde de unoquoque in speciali. In communi considerat quinque: Primo quidditatem sacramenti Secundò necessitatem, quæ quia diversa fuit juxta diversos status, non potuit tractari ante cognitam quidditatem sacramenti, quæ ex genere suo est una. Tertiò considerat effectus. Quartò causam. Quintò numerum.

Circa 1. agit de quidditate sacramenti ostendens genus ipsius, quod est in genere signi, sicut acceptum, & definitum est ab his, qui in Ecclesia tradiderunt rationem sacramenti, *quod est signum rei sacrae, &c.* Et sic genus ejus est signum. Differentia autem ejus dicitur, quod sit *rei sacrae*, quod intelligitur non *rei sacrae*, ut in se *sacra* est, sed ut *nobis sacra*, qui utimur illo signo, id est ut *sacrans nos*. Et sic debet esse *practicè*, seu *activè* *sacrans*, sed *ly* *practicè*, & *activè* non debet sumi *activè* in genere, & linea *causæ*, sic enim *extraheretur* illa differentia à suo genere, quod est signum, sed intra lineam signi debet intelligi de signo *practico*, ut *practicè* significante, licet rationem *causæ* induere possit, sed ut *adjectam*, & *alterius linea*, non ut constituentem rationem Sacramenti. Quia autem est signum *respectu hominis*, qui *sensibilibus* dicitur, debet esse sensibile, tum ex parte *materiæ*, quæ assumitur, tum ex parte *formæ* qua significatio determinatur, scilicet per verba, & de hoc agit qu. 60.

Circa 2. ostendit necessitatem horum sacramentorum, quæ orta est post peccatum, cùm sint *medicæ*, & *significatiæ* *gratiae* *redemptiæ* per Chri-

stum. Unde, sicut in omni statu post peccatum fuit necessaria gratia redemptiva, ita & sacramenta, quæ suæ symbola protestativa illius gratiæ, & applicativa, licet imperfectiora ante Euangelium, quam post, minusq; efficacia. Ante peccatum autem homo, licet per sensibilia acciperet cognitionem, non tamen gratiam, sed eam ex sua generatione habebat à Deo acceptam, nec mediocriter sibi dabatur, & sic nec sacramentaliter. Et de hoc agit q. 61.

Circa 3. dupliecum effectum considerat: Unū communem omnibus sacramentis, scil. dare gratiam, alterum specialem quibusdam, scil. imprimere characterem. De primo agit in hac q. tractatq; tum rem causatam, quæ est gratia non solum communiter dicta, sed ut sacramentalis, id est ut speciali modo medicinalis peccati, & curativa ex auxilio Dei, & participatione Redemptionis Christi in vita Christiana; tum etiam modum causandi hanc gratiam, quæ ex genere sacramenti solum est in ratione signi practici, ad quod sufficit significare gratiam in sui exhibitione, & præsentia collatam, et si non à se, & sic fuerunt sacramenta antiqua. Sacramenta autem euangelica propter efficaciam operis operati significant gratiam non solum, ut in sui exhibitione dādam, sed ut à se in quantum instrumenta & symboła passionis Christi perfecta; passio autem Christi fuit medicinalis, ut instrumentū Verbo coniunctū physicè, & ita instrumenta separata cum etiam efficaciam participant passionis Christi, quia perfecta instrumenta sunt, participant dare gratiam causando in linea instrumenti, licet in linea sui generis, scilicet

icet Sacramenti significant illam ut dandum à sc. Et
de hoc agit quæst. 62.

Alius effectus est character, qui non ab omnibus
Sacramentis datur, sed ab illis, quæ specialiter con-
stituunt homines ministros Christi, & participes sa-
cerdotii ejus ad validè recipiendum, vel dandum
aliqua sacramenta, & exercenda ea quæ sunt cultus
Dei in virtute Christi, quantumvis in genere mortis
ea male ministrent, aut recipiant, sed in vi chara-
cteris valide. Et ideo imprimitur aliquod signacu-
lum spirituale, quo conformantur sacerdotio Chri-
sti ut ministri ejus, ideoq; non pertinet hoc signa-
culum ad essentiam animæ, quia nō ordinatur ad e-
levandū in esse, sicut gratia, sed ad deputandū in mi-
nistrado, & sic pertinet ad potentiam ministerialivam
eorū quæ sunt cultus Christiani, ut verè & validè
fiant, & sic est intellectu: non tanquam habitus, qui
sunt rectificantes potentias, & constituunt causam
modo principali agentem, sed per modum mini-
sterialis, & participatæ potentiaz non ad bene, vel
male sed ad validè faciendū, vel recipiendum quæ
sunt cultus Christiani. Imprimitur autem hoc signa-
culum in triplici Sacramento Baptismi, Confirma-
tionis, & Ordinis, quia hæc speciales deputant mi-
nistros; Baptismus ad valide recipienda alia Sacra-
menta, & ea quæ sunt fidelium; confirmationis ad
validè protestandum, & defendendum; ordo ad
validè ordinandum, & tradendum Sacra menta. Et
de hoc agit q. 63.

Circa 4. considerat D. Th. causam Sacramento-
rum, tum principalem instituentem, & operante-

qui est Deus, & excellentissimo modo humanitas Christi ejus instrumentum ; tum proximè ministrantem, qui sunt homines ministri Christi quæstione 64.

Circa 5. colligit numerum Sacramentorum, quæ sunt septem, cāque comparat inter se quoad excellēt. m. & necessitatem, & ministerium qr. 55. Ut i pulch. è juxta modum, qui in vita naturali inveniatur quoad generationem sei, roborationem, nutritionem, sanationem à morbis, & convalescentiam, multiplicationem. Se gubernationem comunitatis, septem coordinat Sacra menta, ut generationi correspōndeat baptismus, roboratio & confirmatio, nutritioni Eucharistia, sanationi paenitentia, convalescentiae à reliquiis pravis extremitate, multiplicationi matrimonium, gubernationi ordo.

B A P T I S M V S.

Circa hoc Sacramentum duo generalia capitā considerat: Primiò ipsum Sacramentum in se. Secundò p̄paratoria ad ipsum. Circa ipsum Sacramentum quatuor tractat ordine suo: Primò naturam ejus. Secundò ministrum. Tertiò subjectū. Quartò effectum. Natura baptismi sumitur ex ejus materia, & forma, quòd scilicet sit ablutio ex aqua simplici, & naturali cum debita forma, quæ est: *Ego te baptizo in nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti.* Et hoc explicat qu. 66. Minister baptismi ex officio, & solemnitate est Presbyter, vel Episcopus; ex necessitate etiam alii inferioris, imò quilius
huc

bet homo, qui poterit formam, & abluat secundum rectam intentionem Ecclesiae. Et de hoc agit q. 67. Subiectum est omnis homo natus in mundum, omnibus enim necessarius, est baptismus, debet autem esse natus, ut possit renasci, aut totaliter, aut quantum ad principalem partem aliquam extra uterum. Dispositio autem subiecti in adultis quidem est voluntas baptismi, & saltē aliqua attestatio, non confessio; in parvulis voluntas paten-tum, aut tutorum, contra quam non licet. Et de hoc agit qu. 68. Effectus baptismi, est tum remis-sio culpæ, tum remissio totius poenæ, tum infusio gratiæ, & virtutum. Quod si factus quis accedat, remoto obice per poenitentiam in quantum obex, habet effectus regenerationis, ut regenerationis virtute suscepit baptismi. Et de hoc agit quæstio-ne 69.

Circa præparatoria ad sacramentum baptismi, considerat duo: Primum id, quod in lege veteri præparavit per modum figuræ ad baptismum, scilicet circuncisio, & de ejus ritu, & effectu scilicet, quo modo tollebat peccatum etiam in parvulis in fide Christi protestata in illo signo, ad ejus præsen-tiam, sed non ad ejus efficientiam, de hoc agit qu. 70. Secundum est id quod in susceptione nostri ba-ptismi, ut præparatorium se habet per mo-dum ceremoniæ, ut exorcismus, & catechismus, de quo agit qu. 71.

CONFIRMATIO.

VNICÂ quæstione comprehendit omnia quæ ad hoc Sacramentum spectant, scilicet naturam ejus quoad materiam, quæ est unctio chrismatis consecrata ex oleo, & balsamo benedictis ab Episcopo, & quoad formam, quæ est: *Signo te, signo crucis, &c.* Et secundò ministrum ejus, qui ordinariè est Episcopus, ex cōmissione autem Papæ etiam presbyter, & tertio effectum ejus, scilicet characterem, & gratiam roborantem, & quarto suscepitum, scilicet omnes baptizati, & in parte determinata corporis, scilicet in fronte, ne erubescant profiteri fidem. Et dç hoc agit q. 72.

EUCHARISTIA.

AMplissimam hujus Sacramenti materiam se- ptem considerationibus distribuit S. Th. per undecim quæstiones, tali ordine: Primò considerat hoc Sacramentum, quoad an est disputans de ejus necessitate, institutione, & figuris, quæ præcesserunt illud. 2. de ejus materia tam remota, quæ est panis & vinum, quam proxima, quæ sunt species consecratæ continentes Christum, & sic necesse fuit tradere, & explicare hanc conversionem. 3. de ejus forma. 4. de effectibus. 5. de suscipientibus, & ejus usu. 6. de ministro. 7. de ritu, & modo sacrificii.

Circa 1. supposito, quod Eucharistia est Sacra- Digitized by Google mentum continens sub speciebus panis, & vini

corpus, & sanguinem Christi, & gratiam cibantem significans, discurrit D. Th. circa unitatem. hujus Sacramenti, tam specificam, quæ est per modum convivii, quod integratur ex pluribus rerum speciebus ad refectionem ordinatis, quam numericam, qualis in qualibet sumptione invenitur, seu in Sacramento, ut ordinato ad unicam sumptionem, quando actu sumitur, vel ex ipsa plurificatione materiali, & physica hostiarū, quando actu non sumitur. De ipsa quoque necessitate hujus Sacramenti agit; quod non est necessariū necessitate medii quantū ad suam actualēm sumptionem, sicut baptismus, qui regenerativus est, & sic ratione ipsius effectio[n]is, & receptionis necessarius. Eucharistia autem cibativa est, & nutritiva, & sic ejus sumptio supponit viam, non dat. Est tamen necessaria necessitate medii ejus finalizatio respectu aliorum Sacramentorum, id est quod alia omnia ordinentur ad ipsum: ut consummativum ceterorum, quatenus proprius ejus effectus est unire nos Christo, sine cuius unionē non habemus vitam: *Qui manducat meam carnem in me manet, & ego in eo.* Item: *Vnum corpus multi sumus, qui de uno pane, & calice participamus.* Et licet in aliis Sacramentis detur ista unitas, est tamen ex ordine ad Eucharistiam, cui propriè attribuitur, & ratione hujus ordinis, qui sumit alia Sacramenta dicitur in voto sumere Eucharistiam, non in voto, id est in desiderio expresso, sed in aliquo, quod de se ordinatur ad Eucharistiam, ut ad finem. De his ergo agit q. 73.

Circa 2. agit de materia hujus Sacramenti per

quatuor quæstionēs: Et primō explicat materiam remotam, quæ est panis triticeus, & vinum de vite, cui modica aqua admiscenda est, et si non sit de necessitate Sacramenti, sed ex præcepto, & de hoc agit qu. 74. Deinde explicat materiam proximam, quæ sunt species consecratæ continentē corporis Christi per transubstantiationē panis, & vini ibi possum. Ad quod necesse est primō explicare ipsam conversionem panis in corpus, deinde quæ consequuntur ex tali conversione. Primum scilicet conversionem explicat ostendens eam dari, quia corpus Christi verè est hic, & non per motum localem deserendo cœlum, & acquirendo locum in hostiam multis, sed manendo in cœlo; Oportet ergo, quod incipiat esse hic per hoc, quod panis convertatur in ipsum, & non per conversionem formam, sic enim sola forma Christi, quæ est anima, introduceretur in materiam panis, & sic non corpus Christi, quod est in cœlo, sed aliud quod acquireret ejus anima de novo ex introductione in materiam panis esset hic. Restat ergo, quod sit conversio totius substantiæ panis in totam substantiam præexistenter corporis Christi; cuius formalis terminus sit corpus, ut conversum ex pane, non ut producsum, & sic de novo dependens à Deo ratione novi esse. Unde panis non annihilatur, quia non desinit in nihil absolute, sed in corpus Christi, quod est aliquid licet sit nihil panis, sicut omnis terminus ad quem est nihil termini à quo, non absolute nihil. De his ergo agit qu. 75.

Ex ista autem conversione consequuntur duorum
 in corpore Christi modus existendi sacramentali-
 ter, 2. in speciebus panis, ac vini modus existendi
 per se sine subjecto. Et quantum ad primum, mo-
 dus ille sacramentalis, quo Christus hic existit at-
 tenditur in quatuor, scilicet quantum ad totalita-
 tem substantiarum, in quam sit conversio, quia tota
 substantia corporis Christi hic est, licet quædam
 ex vi significatiōnis verborum, scilicet id quod di-
 zeat exp̄imunt verba, quædam per concomitan-
 tiā, scilicet quæ illi r̄ci expressæ per verba in te
 conjuncta, sed non significata sunt. 2. quantum ad
 correspondentiam ad quantitatem hostiarum, quia
 corpus Christi non est hic modo quantitativo, li-
 cet quantitas ejus hic sit, sed ad modum substantie
 totum in toto, & totum in qualibet parte, quia
 conversio panis quantumcumque minimi, non sit
 in partem, sed in corpus Christi totum. 3. Quan-
 tum ad locum, & motum, quia non est hic, ut in
 loco circumscribitur, neque ut mobile per se lo-
 caliter, sed moveatur per accidens ad motum specie-
 rum. 4. non est hic modo visibili, & sensibili, quia
 non modo extenso, s̄ine quo non potest sentiri. Et
 de his agit q. 76. Quæverò consequuntur in spe-
 ciebus panis, & vini scilicet quod sint accidentia
 hinc subjecto, tractat q. 77. Ubi considerat quo-
 modo manent ista accidentia, tum in essendo, tum
 in operando. In essendo manent extra subjectum.
 nec enim inhærent in pane, quia destruitur, nec in
 corpore Christi, quia non est capax accidentium
 panis, nec in aere in quo moventur non iaharent,

ob eandem rationem, manent ergo conservatae à Deo in esse, quod antea habebant, sine dependencia à subiecto, quam habebant. In operando autem & patiendo, eodem modo se habent, sicut anno quia yice subjecti est quantitas sustentata per se, ita agit, & patitur, quidquid subiectum patet usque ad corruptionem specierum. Agit ergo dhoq. 77.

Circa 3. scilicet circa formam offendit, quam si conveniens forma ueriusque speciei, quænam sit de eius substanciali quidditate, quæ de integritate, quomodo carnis significatio per ly hoc verificetur & operetur, & quæ virtus illis imprimatur instrumentaliter à Deo ad hanc operationem. Et de his agit q. 78.

Circa 4. considerat effectum hujus sacramenti, qui est gratia nos cibans & uniens Christo consummate in alia vita, & inchoate in ista. Hunc effectus hujus Sacramenti est adeptio glorie per modum ultime unionis, fervor & perfectio charitatis, quæ unit nos Christo, & consequenter ablutionem venialium, & præservatio à peccatis mortali autem non tollit directè, quia fervor charitatis supponit charitatem, & alimentum supponit vitam, nos primi illam dat. De his ergo agit q. 79.

Circa 5. scilicet de recipientibus hoc sacramentum, tractat D. Th. de sumptione, tum sacramentali, & instrumentali spirituali, & in voto. De requisitis enim, & disponentibus hominibus ad hanc somptionem. Debet enim totus homo disponi. In intellectu habendo iudicium rationis, non carendo dif-

creatione illius. In voluntate expellendo peccatum
si quod est mortale non solum per contritionem
sed etiam per confessionem se probando. In corpo-
re ut sit jejonus, non pollutus etiam in somne
quantum ad decentiam, nisi ad sit necessitas. Deni-
que de frequentia, vel cessatione à communione
quonamodo expediatur, agit de his omnibus q. 80.
De usu autem quo ipse Christus specialiter uetus est,
quando instituit hoc Sacramentum, quem siu-
etum in se habuerit, quo modo corpus suum dede-
rit modo impassibili, licet in se esset passibile, agit
quæst. 81.

Circa 6. agit de ministro hujus Sacramenti, qui
est Sacerdos legitime ordinatus. Et potest validè
confidere, licet malus sit, & illicite agat, licet de-
gradatus, excommunicatus, hereticus, &c. quia
potestas nunquam tollitur, quæ est character inde-
lebilis. Et sacrificium eundem habet valorem qua-
ntum ad id quod fundatur in persona Christi & ope-
re operato, non quantum ad id quod fundatur
in persona sacerdotis. De hoc ergo agit quæstio-
ne 82.

Circa 7. scilicet de ritu conficiendi hoc Sacra-
mentum, & de ratione sacrificii, agit ostendendo
tam hujus sacrificii substantiam, quod ex parte rei
immolatae est idem cum sacrificio crucis, ex par-
te modi diversum, quia hic incruento, & mystico
modo sanguis funditur, consecrando seorsum ca-
licem à pane. Et ideo in conse-
cione utriusque
speciei, quatenus mysticè san-
ctis reportatur à cor-

P O E N I T E N T I A.

DE hoc etiam sacramento lata est materia, quam in sex præcipua capita D. Th. partitur: Primo agit de ipsa poenitentia secundum sc. Secundo de ejus effectibus. Tertio de partibus, quæ sunt contrito, confessio, satisfactio latissimè, ubi ratione satisfactionis etiam de indulgentiis agitur. Quartio de subjectis suscipientibus hoc sacramentum. Quinto de ministris & potestate clavium, ubi etiam de censuris, quæ ad ligationem, & absolutiōnem pertinent. 6. de publica & solemni poenitentia.

Circa 1. duo sunt in poenitentia, scil. ratio sacramenti, & ratio virtutis, de sacramento agit q. 84. ubi ostendit ejus necessitatem, quæ est pro omnibus post baptismum lapsis, & similiter materiam, & formam; materia sunt actus poenitentis intus, detestantis peccata, & exterius illa detestata confitentis. Forma autem est absolutio data à sacerdote. Et sic definitur sacramentum poenitentie, quod est confessio peccatorum cum absolutione sacerdotis. De poenitentia autem, ut est virtus interior agit q. 85. ostendens quomodo sit virtus, & specialis virtus. Est quidem virtus, qui adtestatur, & licet de peccato, ut est contra Deum, & restringit rationis. Specialis virtus est, quia licet antedictissimam materiam respiciat, id est peccatum, modo tamen speciali, id est per modum recompensa-

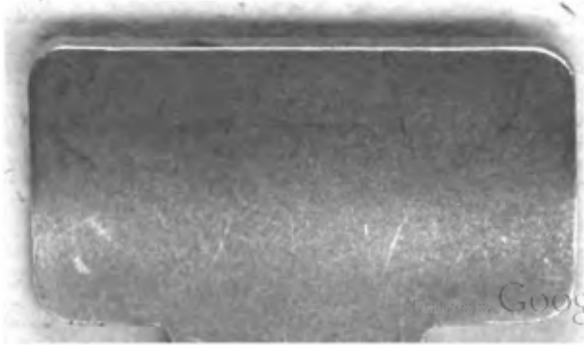
tionis, & expiationis injuriae factæ Deo, quæ aliquæ distinctum est à cultu, coli enim debet Deus etiam non offensus, & sic est in voluntate. Et de hoc agit q. 85.

Circa 2. considerat D. Th. quatuor effectu præcipuos pœnitentiæ: Primus est remissio mortalium. 2. Remissio venialium. 3. Impedire reditum peccati dimissi. 4. Reviviscientia meritorum recuperatioque virtutum. In primo effectu considerat D. Th. in peccato tolli debere & culpam, & reatum pœnæ æternæ, & dispositiones pravas ex peccato relictas. Culpam tollit pœnitentia ut virtus dispositivæ, ut sacramentum ex opere operate instrumentaliter, & eodem modo tollit reatum æternum, qui comitatur culpam, commutatur tamen in reatum temporalis pœnæ, si pœnitentia plenè non satisfaciat. Pravas autem dispositiones, & habitus non statim tollit, sed exercitio virtutum in contrarium. Et de hoc agit q. 86.

In 2. effectu ostendit remissionem venialium non requiri infusionem gratiæ, nec formaliter fieri per eam, quia venialia non opponuntur habiti gratiæ, aut ejus intentioni. Tolluntur ergo peccatum aliquem in Deum, qui virtualiter, vel formaliter sit displicentia illorum, & sic relinquit animam non retardatam à veniali, ut feratur in Deum. Unde & quedam sacramentalia ex institutione Ecclesiæ dicuntur tollere venialia, sicut aspersio aquæ benedictæ, & similia, quia ob institutionem Ecclesiæ efficacius excitationem illam conferunt. Et de hoc agit q. 87.

Digitized by Google

